

**UCHWAŁA NR 590/2017  
RADY MIEJSKIEJ W RADOMIU**

z dnia 18 grudnia 2017 r.

**w sprawie zatwierdzenia „Planu Ochrony Parku Kulturowego Stary Radom”.**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1875) oraz art. 16 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 2187 z późn.zm.), Rada Miejska w Radomiu uchwala, co następuje:

**§ 1.** Zatwierdza się „Plan ochrony Parku Kulturowego Stary Radom”, sporządzony przez Prezydenta Miasta Radomia w uzgodnieniu z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Warszawie, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

**§ 2.** Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Radomia.

**§ 3.** Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący Rady  
Miejskiej w Radomiu

**Dariusz Wójcik**

Załącznik do uchwały Nr 590/2017  
Rady Miejskiej w Radomiu  
z dnia 18 grudnia 2017 r.

**radom**  
siła w precyzji

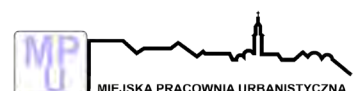
# PLAN OCHRONY PARKU KULTUROWEGO STARY RADOM



Radom, grudzień 2017

Opracował zespół autorski  
Wydziału Kultury UM w Radomiu  
oraz Miejskiej Pracowni Urbanistycznej  
w składzie:  
prof. nadzw. dr hab.  
Dariusz Kupisz – koordynator  
mgr inż. Rafał Adamczyk  
mgr inż. Agnieszka Łapa-Żelachowska  
mgr inż. Jacek Słupek  
mgr Mariusz Gunia

Współpraca:  
mgr inż. Jerzy Ninard  
mgr inż. Jakub Kostecki  
mgr inż. Sławomir Glegoła  
tech. Maria Ankiewicz



## Spis treści:

|                                                                                                                                   |           |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| 1. Wprowadzenie .....                                                                                                             | 3         |
| 2. Podstawy prawne funkcjonowania Parku Kulturowego Stary Radom .....                                                             | 4         |
| <b>II. Diagnoza.....</b>                                                                                                          | <b>6</b>  |
| 1. Obszar i granice Parku Kulturowego Stary Radom .....                                                                           | 6         |
| 2. Stan zagospodarowania i użytkowania terenu .....                                                                               | 7         |
| 3. Komunikacja i infrastruktura techniczna .....                                                                                  | 7         |
| 4. Park Kulturowy Stary Radom a inne obszary chronione w mieście .....                                                            | 11        |
| 5. Wartość historyczna miejsca w kontekście powstania i rozwoju Radomia .....                                                     | 13        |
| 6. Stan dziedzictwa historycznego .....                                                                                           | 18        |
| 7. Zasoby przyrodnicze .....                                                                                                      | 21        |
| 8. Wartości estetyczno-widokowe .....                                                                                             | 22        |
| 9. Krajobraz kulturowy i wartość przestrzenna .....                                                                               | 23        |
| 10. Turystyka i rekreacja .....                                                                                                   | 32        |
| 11. Edukacja .....                                                                                                                | 34        |
| 12. Struktura własnościowa.....                                                                                                   | 34        |
| 13. Uwarunkowania planistyczne .....                                                                                              | 36        |
| <b>III. Prognoza .....</b>                                                                                                        | <b>37</b> |
| 1. Wnioski dotyczące kondycji dziedzictwa kulturowego, krajobrazu i środowiska przyrodniczego Parku Kulturowego Stary Radom ..... | 37        |
| 2. Analiza uwarunkowań rozwojowych .....                                                                                          | 39        |
| <b>IV. Ustalenia i wytyczne .....</b>                                                                                             | <b>40</b> |
| 1. Cele i kierunki działań .....                                                                                                  | 40        |
| 2. Wytyczne do dokumentów planistycznych .....                                                                                    | 41        |
| 3. Zarządzanie Parkiem Kulturowym Stary Radom .....                                                                               | 42        |
| <b>V. Podsumowanie .....</b>                                                                                                      | <b>42</b> |
| <b>VI. Spis rycin.....</b>                                                                                                        | <b>42</b> |
| <b>VII. Spis tabel.....</b>                                                                                                       | <b>42</b> |
| <b>VIII. Spis załączników .....</b>                                                                                               | <b>43</b> |
| <b>IX. Literatura .....</b>                                                                                                       | <b>43</b> |

## I. Wprowadzenie

Parki kulturowe tworzone są przez samorządy na mocy Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zawartymi w niej zapisami stanowią one jedną z form ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Krajobraz kulturowy to postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka. Tym samym, naturalne elementy krajobrazu przenikają się tu z elementami powstałymi w wyniku działalności człowieka.

Gmina na podstawie uchwały ma prawo utworzyć park kulturowy określając jego nazwę, granice, sposób ochrony oraz obowiązujące na jego terenie zakazy i ograniczenia (art. 16 ust. 2 ww. ustawy o ochronie zabytków). Do 2017 r. utworzono w Polsce kilkadziesiąt parków, a ze względu na rodzaj zasobów objętych tą formą ochrony można wyróżnić wśród nich:

- Parki kulturowe tworzone w celu ochrony krajobrazu kulturowego centrów staromiejskich;
- Parki kulturowe tworzone dla ochrony historycznych zespołów zabudowy;
- Parki kulturowe tworzone w celu ochrony krajobrazu kulturowego terenów nieurbanizowanych;
- Parki kulturowe tworzone w celu ochrony miejsc związanych z kultem religijnym i otaczającym je krajobrazem;
- Parki kulturowe tworzone w celu ochrony zespołów fortecznych;
- Parki kulturowe tworzone dla ochrony reliktowych zespołów krajobrazu kulturowego w postaci grodzisk i innych obiektów archeologicznych;
- Parki kulturowe tworzone w celu ochrony miejsc i obiektów związanych z ważnymi wydarzeniami historycznymi lub działalnością postaci historycznych.

Nieodzownym elementem funkcjonowania każdego parku kulturowego jest plan jego ochrony, sporządzony przez władze gminy w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Plan wymaga zatwierdzenia przez radę gminy (art. 16 ust. 3 ustawy o ochronie zabytków). Ponadto dla obszaru parku kulturowego obowiązkowo należy sporządzić miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (art. 16 ust. 6 wspomnianej ustawy).

## **1. Podstawy prawne funkcjonowania Parku Kulturowego Stary Radom**

Park Kulturowy Stary Radom został utworzony na mocy uchwały Rady Miejskiej w Radomiu nr 170/2011 z dnia 29 sierpnia 2011 r. Jej zapisy zostały oparte na przepisach art. 16 ust. 1 – 3 i art. 17 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. Nr 162 poz. 1568 z późn. zmianami) oraz art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2001 r. Nr 142 poz. 1591 z późn. zm.).

Ochroną objęto część doliny rzeki Mleczonej wraz z grodziskiem „Piotrówka” i „Starym Ogrodem”, ustanawiając dwie strefy:

- Strefę A – obejmującą tereny zielone w dolinie rzeki Mleczonej łącznie z obszarem grodziska „Piotrówka”,
- Strefę B – tj. pozostałe tereny w granicach Parku Kulturowego niezakwalifikowane do strefy A, w tym obszary określane nazwą „Stary Radom” oraz „Stary Ogród”.

Uchwała ma na celu zapewnienie zintegrowanej ochrony walorów kulturowych i krajobrazowych wyznaczonego obszaru oraz wyeksponowanie jego wybranych elementów. Według zawartych w niej zapisów, na obszarze objętym granicami Parku znajdują się zabytki i zespoły zabytkowe architektury i budownictwa, w tym wczesnośredniowieczne grodzisko „Piotrówka” i otaczające go stanowiska archeologiczne, związane z dawnym osadnictwem. Na wschód od grodziska rozpoczyna się obszar trzynastowiecznego miasta lokacyjnego (Stare Miasto), wraz z kościołem św. Wacława oraz ulicą Staromiejską, prowadzącą do Miasta Kazimierzowskiego. W omawianym tu akcie prawnym przewidziano ponadto stworzenie przestrzeni widokowych z obszaru Parku na elementy architektoniczne stanowiące pozytywne dominanty i krajobraz doliny rzeki Mleczonej oraz wglądów z zewnątrz na sylwetę zespołu staromiejskiego. Przewiduje się również ochronę elementów małej architektury o charakterze zabytkowym, zespołów zieleni naturalnej i komponowanej oraz ochronę niematerialnych wartości kulturowych.

Na całym obszarze Parku Kulturowego Stary Radom uchwała Rady Miejskiej wprowadza zakaz wykonywania robót budowlanych, które mogą prowadzić do niekorzystnych zmian walorów kulturowych i krajobrazowych Parku. Zabrania się tu również wprowadzania nowych lub adaptacji istniejących obiektów do funkcji użytkowych z zakresu: przemysłu, rolnictwa, hodowli, usług i handlu o powierzchni sprzedaży powyżej 400 m<sup>2</sup> wymagających lokalizacji i urządzania placów składowych i magazynowych. Takie same obostrzenia obowiązują w sferze działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, usługowej i handlu o powierzchni sprzedaży powyżej 400 m<sup>2</sup> zaliczanych w myśl przepisów szczególnych i odrębnych, do przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko.

Kolejne ograniczenia dotyczą wprowadzania nowych lub adaptacji istniejących obiektów do funkcji użytkowych o uciążliwości „trudnomierzalnej” (woń, hałas, światło, wibracje) oraz o ewentualnej uciążliwości niezaliczanej na podstawie przepisów szczególnych i odrębnych do kategorii przedsięwzięć mogących potencjalnie lub zawsze znacząco oddziaływać na środowisko. Zabrania się również robót prowadzących do przekształceń historycznych budowli (w tym form ziemnych i skalnych), poza przekształceniami określonymi w ustaleniach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i przekształceniami określonymi zaleceniami konserwatorskimi. Nie

dopuszcza się tu składowania i magazynowania odpadów poza miejscami i pojemnikami przeznaczonymi do gromadzenia bieżących odpadów, lokalizacji bezodpływowych zbiorników na ścieki sanitarne oraz odprowadzania ścieków do gruntu i do rzeki Mlecznej.

Dla terenu strefy A wprowadzono dodatkowo zakaz budowy obiektów kubaturowych nie związanych z funkcją strefy (z wyłączeniem ewentualnych rekonstrukcji lub odbudowy obiektów zabytkowych), umieszczania reklam, umieszczania tablic, napisów i innych informacji niezwiązanych z ochroną Parku i działalnością instytucji nim zarządzającej (z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, uzgodnionych ze służbami konserwatorskimi i miejskimi służbami architektonicznymi).

Na terenach strefy B wprowadzono dodatkowo zakaz zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych w sposób skutkujący deformacją lub destabilizacją konstrukcji obiektów, budowli i form ziemnych, umieszczania tablic, napisów, szyldów, reklam i nośników reklam na obiektach zabytkowych oraz na terenie objętym granicami Parku za wyjątkiem: informacji odnoszących się do przedmiotu prowadzonej działalności w formie uzgodnionej ze służbami konserwatorskimi i miejskimi służbami architektonicznymi pod względem lokalizacji, gabarytów, formy plastycznej i użytych materiałów, informacji czasowych o imprezach związanych z funkcjonowaniem parku uzgodnionych ze służbami konserwatorskimi i miejskimi służbami architektonicznymi co do lokalizacji, czasu ekspozycji, gabarytów, formy plastycznej i użytych materiałów, tablic, ogłoszeń oraz napisów o treści edukacyjnej lub związanych z funkcjonowaniem Parku, bez uzgodnienia ze służbami konserwatorskimi i miejskimi służbami architektonicznymi.

Uchwała Rady Miejskiej w Radomiu nr 170/2011 z dnia 29 sierpnia 2011 r. określiła zasady ochrony Parku Kulturowego Stary Radom poprzez ustalenie omówionych powyżej zakazów dotyczących zagospodarowania jego obszaru, zapowiadając sporządzenie dla niego planu ochrony oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

## **II. Diagnoza**

### **1. Obszar i granice Parku Kulturowego Stary Radom**

Park Kulturowy Stary Radom utworzony został w miejscu przecięcia się terenów zielonych wzdłuż koryta rzeki Mlecznej z obszarem o wyjątkowych walorach urbanistycznych, skupia w sobie materialną historię miasta od pierwszego osadnictwa po ślady dynamicznej industrializacji rozwoju przemysłu garbarskiego.

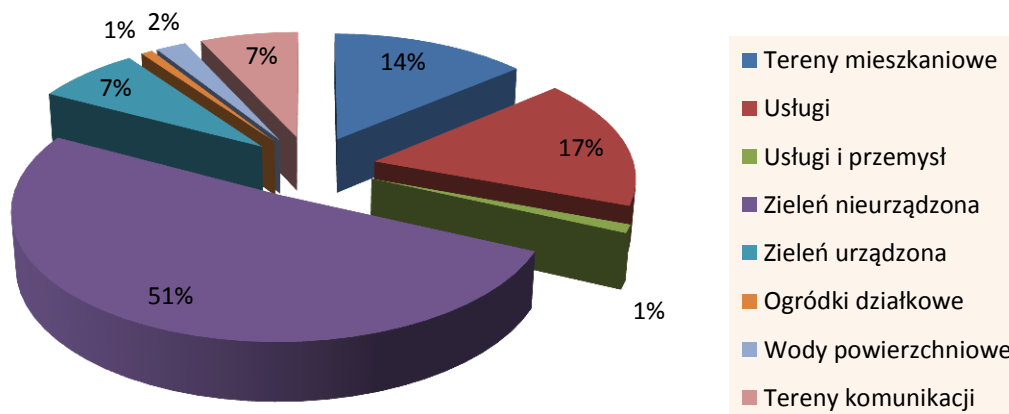
Propozycja dotycząca zasięgu przestrzennego Parku wskazana została w Uchwale nr 170/2011 Rady Miejskiej w Radomiu z dnia 29. 08. 2011 r. w sprawie utworzenia „Parku Kulturowego Stary Radom”. Zgodnie z załącznikiem graficznym do Uchwały Park położony jest na terenie ograniczonym:

- północno-wschodnią granicą działki nr 11 zlokalizowanej po północno-wschodniej stronie działek położonych przy ulicy Bagiennej,
- północno-zachodnią granicą działek nr 63/1, 63/7, 60, 17 i poprzez działkę nr 30/3 w linii przedłużenia północno-zachodniej granicy działki nr 17,
- północno-wschodnią i północną linią rozgraniczenia ulicy Maratońskiej do przecięcia z ulicą Podhalańską,
- wschodnio-północną linią rozgraniczenia ulicy Podhalańskiej do narożnika działki nr 12 z działką nr 11,
- linią ukośną poprzez działki nr 11, 10, 17, 20, 21, 25/3 do narożnika działki nr 27/10 z działką nr 27/11,
- wschodnio-północną granicą działki nr 25/3 do punktu położonego w odległości 35 m od południowego narożnika działki nr 27/11 z działką nr 25/3,
- linią prostopadłą do dłuższych granic działki nr 27/11,
- linią ukośną w południowo-wschodnim fragmencie działki nr 28/3,
- południowo-zachodnią granicą działki nr 29 do punktu stanowiącego przedłużenie granicy działek 30/4, 30/3,
- linią prostopadłą do dłuższych granic działki nr 29, o długości 22 m w śladzie przedłużenia północno-zachodniej granicy działek 30/4, 30/3,
- poprzez działkę nr 29 linią równoległą do dłuższych granic działki nr 29,
- południowo-wschodnią granicą linii rozgraniczenia ulicy Garbarskiej,
- południowo-wschodnią granicą linii rozgraniczenia ulicy Malinowej,
- zachodnio-południową linią rozgraniczenia ulicy Malinowej,
- południowo-wschodnią linią rozgraniczenia ulicy Odrzańskiej,
- południowo-zachodnią linią rozgraniczenia ulicy gen. Leopolda Okulickiego,
- linią ukośną biegnącą przez ulicę gen. Leopolda Okulickiego i działki nr 133, 131, 130, 107/2, 106, 105/6, 105/5, 104, 103, 102, 101, 100, 99, zlokalizowaną w odległości 10 m od północno-zachodniej i północnej granicy koryta rzeki Mlecznej,
- południowo-wschodnią granicą działki nr 99,
- linią ukośną przez ulicę Nowospacerową przez północno-zachodnią linią rozgraniczenia ulicy Klementyny,
- północno-zachodnią granicą drogi wewnętrznej działki nr 14/1, 14/4,
- południowo-zachodnią linią rozgraniczenia ulicy Stanisława Wernera,
- zachodnio-północną linią rozgraniczenia ulicy Józefa Mireckiego,
- północno-zachodnią linią rozgraniczenia Placu ks. Romana Kotlarza,
- południowo-zachodnią linią rozgraniczenia Placu ks. Romana Kotlarza,
- zachodnią linią rozgraniczenia ulicy Bolesława Limanowskiego,

- zachodnią linią rozgraniczenia ronda im. Stefana Kisielewskiego,
- północno-zachodnią linią rozgraniczenia ulicy Bolesława Limanowskiego,
- północno-wschodnią i północno-zachodnią granicą działki nr 4/10,
- północno-zachodnią granicą działki nr 4/12, linią prostopadłą do linii rozgraniczenia ulicy Dębowej,
- północno-zachodnią linią rozgraniczenia ulicy Dębowej,
- północną linią rozgraniczenia ulicy Dębowej,
- północno-wschodnią granicą działki nr 7/2,
- północno-zachodnią granicą działki nr 7/2, 8/2, 10/2.

## 2. Stan zagospodarowania i użytkowania terenu

Na zagospodarowanie terenu Parku Kulturowego Stary Radom składa się strefa A i strefa B. Pod względem zagospodarowania i użytkowania terenu w Parku przeważają obszary zieleni nieurządzonej (51%). Strefa A obejmuje tereny zieleni nieurządzonej, ogródki działkowe, rzekę Mleczną z fragmentem rzeki Cerekwianki. Strefa B stanowi obszar zurbanizowany dzielnicy Stare Miasto i fragment dzielnicy Zamłynie. Na jej użytkowanie składają się głównie tereny usługowe, usługowo-przemysłowe i mieszkaniowe. W strefie B istotne miejsce stanowi zieleni urządzona oraz układ komunikacyjny.



Ryc. nr 1. Struktura użytkowania terenu Parku.

## 3. Komunikacja i infrastruktura techniczna

Obszar Parku Kulturowego Stary Radom, w przyjętych granicach i położeniu w przestrzeni miasta, jest mocno zróżnicowany w aspekcie dostępności i obsługi komunikacyjnej. Wynika to z przebiegu korytarzy transportowych, ich parametrów i programów funkcjonalnych, sposobu organizacji transportu zbiorowego oraz samego

zagospodarowania terenu. Zróżnicowanie jest także pośrednio skutkiem przyjętych granic Parku, wskazujących obszar o nieregularnym, rozciągniętym kształcie.

Ocenę obsługi komunikacyjnej obszaru Parku oparto na wynikach analizy dostępności komunikacyjnej z podziałem na dostępność pieszo-rowerową, transport indywidualny i transport publiczny.

#### Dostępność piesza i rowerowa

Część Parku, którą stanowi Stary Ogród, ma najlepszą dostępność i jakość infrastruktury spośród wszystkich obszarów Parku. W przypadku podróży pieszych i rowerowych obszar jest względnie czytelnie dostępny z otoczenia. Jakość infrastruktury w obrębie Parku jest dobra. W najbliższym otoczeniu Parku, w tym na skrzyżowaniach, nie w pełni zastosowana jest segregacja ruchu pieszych i rowerzystów, przy czym nie są to bariery ograniczające dostępność a jedynie obniżające komfort podróży. W dziedzinie dostępności rowerem plany rozbudowy infrastruktury wzdłuż ulic Wernera i Szarych Szeregów wzmocnią dostępność z północnych, zachodnich i wschodnich dzielnic miasta.

Część Parku położona między ulicami Maratońską a Okulickiego, w tym szczególnie strefa A, ma mało punktów dostępu oraz występują liczne ograniczenia. W kordonie, który tworzą ulice Garbarska, Okulickiego, Limanowskiego, Dębowa i Maratońska wykazać można dziewięć wejść (wjazdów) do obszaru Parku. Sześć z nich to korytarze ulic: Rawskiej, Odrzańskiej, Zgodnej, Staromiejskiej, Przechodniej i Jaworowej. Trzy pozostałe, połączone z ul. Garbarską, to korytarze nie będące ulicami, o cechach wewnętrznych przejść. Stan wizualny i techniczny omawianych ciągów, decydujący w dużej mierze o jakości dostępu do Parku, jest zróżnicowany.

Ulica Rawska to droga wewnętrzna wydzielona na działkach władanych przez Skarb Państwa, obsługująca bezpośrednie otoczenie – głównie zabudowę mieszkaniową jednorodziną. Posiada niskie parametry techniczne (wąskie linie rozgraniczenia, nieutwardzoną nawierzchnię), a jej położenie w układzie ulicznym jest nieczytelne z punktu widzenia obsługi Parku – stanowi jedynie element dodatkowy o znaczeniu lokalnym.

Ulica Odrzańska jest ulicą gminną o szerokich liniach rozgraniczenia. Stanowi dojazd i dojście do terenów usługowych i mieszkaniowych, zapewnia również połączenie z bulwarem północnym. Ulica posiada utwardzone nawierzchnie jezdni i chodnika, a wzdłuż rzeki Mlecznej wydzielona jest ścieżka rowerowa o nawierzchni bitumicznej. Położenie i parametry ulicy Odrzańskiej decydują o jej znaczącej roli w obsłudze komunikacyjnej Parku. Jest jednym z istotnych wejść/wjazdów do Parku, w tym do strefy A; jest także elementem ciągu wewnętrznego – może obsługiwać podróże w kierunku Starego Ogrodu.

Ulica Zgodna, podobnie jak inne ulice do niej przyległe, jest ulicą wewnętrzną, położoną na działkach znajdujących się w zasobach Skarbu Państwa. Podłączona jest do ul. Okulickiego i obsługuje tereny zabudowy mieszkaniowej, w bardzo ograniczonym zakresie daje możliwość dojścia i dojazdu do obszaru Starego Miasta i strefy A Parku. Z punktu widzenia funkcji, w tym obsługi ruchu pieszego i rowerowego, jej parametry są wystarczające, poprawy wymaga stan techniczny.

Ulice Staromiejska i Przechodnia są ulicami gminnymi, położonymi na działkach będących we władaniu gminy Radom. Obsługują ruch związany z bezpośrednim otoczeniem oraz generowany przez rejon Placu Stare Miasto i przyległych do niego ulic. Dają możliwość dojścia/dojazdu do strefy A Parku. W przekroju poprzecznym ulice mają

jezdnię bitumiczną, obustronne zieleńce i chodniki. Podłączone są do ul. Limanowskiego. Pieszym i rowerzystom dają możliwość swobodnego dostępu.

Ulica Jaworowa jest ulicą gminną, położoną na działce będącej własnością gminy Radom. Obsługuje ruch związany z bezpośrednim otoczeniem oraz stanowi połączenie z bulwarem południowym. Pieszym i rowerzystom poruszającym się ulicą Dębową daje możliwość dotarcia do strefy A Parku, przy czym punkt dostępu do ul. Jaworowej jest nieczytelny i z tego powodu w obsłudze Parku pełni ona rolę marginalną.

Trzy wejścia/wjazdy do obszaru Parku z ul. Garbarskiej to przedepty przez działki nie będące własnością gminy. Dają możliwość dostępu pieszym i rowerzystom do strefy A Parku, przy czym dostęp ten jest nieczytelny i nieformalny.

#### Dostępność transportem prywatnym (samochodem)

Dostępność samochodem do Starego Ogrodu możliwa jest z wykorzystaniem istniejących parkingów: przy centrach handlowych Gama i Aldi oraz na ul. Kraszewskiego. Strefy dojścia wynoszą wówczas od 65 m do 130 m z koniecznością przekraczania ulic Wernera bądź Mireckiego. Nie ma zorganizowanych miejskich parkingów na potrzeby funkcjonowania tej części Parku. Zważywszy na przebieg i położenie ulic układu podstawowego ta część Parku ma dogodny dostęp transportem indywidualnym praktycznie z każdego rejonu miasta.

Obszar Parku Kulturowego w kordonie ulic Garbarska, Okulickiego, Limanowskiego, Dębową i Maratońska ma zróżnicowaną dostępność. Rejon Starego Miasta obsługę ma zapewnioną od ulicy Limanowskiego poprzez ulice Staromiejską i Przechodnią. Prowadzą one do Placu Stare Miasto oraz mają połączenia z innymi ulicami lokalnymi. Ponadto na obszarze placu funkcjonuje parking publiczny. Dojazd do strefy A możliwy jest ulicą Piotrówka, przy czym ograniczeniem jest brak zorganizowanego w jej przestrzeni parkingu. Innego rodzaju ograniczeniem jest niepełna liczba relacji na skrzyżowaniach ulic Staromiejskiej i Przechodniej z ul. Limanowskiego. W wielu przypadkach wydłuża to drogę dojazdu do Parku lub zmusza kierujących do wykonywania manewrów zawracania na skrzyżowaniach.

Od ulicy Okulickiego do Parku można dostać się poprzez ulice Odrzańską i Zgodną. Ulicą Odrzańską można pokonać odcinek niecałych 300 m. Pozwala to dotrzeć do bulwaru północnego, choć występują kłopoty z parkowaniem – brak jest w pełni zorganizowanego parkingu. Ulica Zgodna, z uwagi na nieutwardzone nawierzchnie części ulic sąsiadujących, praktycznie stanowi obsługę jedynie przyległej do niej zabudowy mieszkaniowej tej części Parku. Łamanym ciągiem ulic Zgodna – Św. Floriana można dotrzeć do strefy A Parku, brakuje jednak wydzielonych stanowisk postojowych.

Jednym z kierunkowych rozwiązań, zapewniających dostęp transportem indywidualnym do Parku, może stać się ulica Dębową, położona stycznie do jego strefy A i B. Ma ona połączenia z ulicami układu podstawowego: Limanowskiego i Maratońską, oraz z ul. Jaworową, którą można dojechać do bulwaru południowego oraz do ul. Piotrówka. W rejonie wejścia na teren cmentarza funkcjonuje parking miejski o znacznej podaży stanowisk postojowych. Ideą jego budowy była obsługa cmentarza i przyszłościowo obsługa Parku. W chwili obecnej jednak z placu parkingowego brak jest urządzonych wejść do Parku, co obniża jego praktyczne wykorzystanie.

Ulica Garbarska, przebiegająca stycznie do północno-zachodniej części Parku, ma potencjał obsługi ruchu indywidualnego związanego z Parkiem. Posiada wydzielone publiczne parkingi oraz łączy się z kilkoma ulicami dojazdowymi zlokalizowanymi

w strefie B. W chwili obecnej jednak ulice dojazdowe w większości mają „ślepy” charakter i nieutwardzone nawierzchnie, jak również ograniczone możliwości parkowania i nieformalny charakter. Z powyższych powodów kierunek ulicy Garbarskiej jako trasy dotarcia transportem indywidualnym do Parku ocenić należy niedostatecznie.

#### Dostępność publicznym transportem zbiorowym (autobusem)

Jakość obsługi komunikacyjnej Parku Kulturowego Stary Radom transportem zbiorowym (autobusem), oceniona została w oparciu o wyniki etapowych badań obejmujących teoretyczne izochrony dostępności czasowej do funkcjonujących przystanków (czas dojścia do przystanku), czasową dostępność do publicznego transportu zbiorowego (suma czasu dojścia do przystanku i uśrednionego czasu oczekiwania na pojazd) oraz dostępność środkiem transportu do celu (całkowity czas podróży na wybranych kierunkach).

W zakresie teoretycznych izochron dostępności czasowej do przystanków komunikacji publicznej strefy dojścia poniżej 5 minut obejmują 100% obszaru Starego Ogrodu. Na części Parku położonej poniżej linii ul. Okulickiego strefy te obejmują już tylko niecałe 50% powierzchni. W strefie A Parku izochrony dostępności do przystanków powyżej 5 minut obejmują ponad 80% obszaru.

Badanie dostępności do publicznego transportu zbiorowego, uwzględniającej m.in. podaż linii autobusowych oraz częstotliwość kursowania pojazdów, wykazało, że dogodną dostępność (łączny czas dojścia do przystanku i oczekiwania na pojazd nie przekracza 10 minut) do transportu zbiorowego ma niespełna 20% obszaru. Dotyczy to rejonu ul. Okulickiego oraz północnej części Starego Ogrodu. Dostępność akceptowalną (łączny czas obejmuje przedział 10-15 minut) ma kolejne 55%. Ponad 27% obszaru Parku ma niedogodną dostępność do transportu publicznego i w znacznej mierze dotyczy to strefy A Parku.

Dla terenów Parku Kulturowego Stary Radom analizę dostępności transportem publicznym do celu przeprowadzono dla dworca PKP oraz dla pięciu największych osiedli mieszkaniowych: Ustronia, Południa, Michałowa, Nad Potokiem i Gołębiowa. Wybór dworca PKP wynika z jego funkcji jako głównego węzła przesiadkowego w mieście, integrującego różne środki transportu, także o zasięgu zamiejskim (w tym regionalnym). Podaż linii autobusowych i częstotliwość kursowania autobusów w kierunku dworca jest dość dobra, choć nie zapewnia warunków idealnych. Dogodną dostępność ma około 37% obszaru Parku, głównie północnych jego rejonów. Dostępność akceptowalną ma 49% obszaru, nieakceptowaną zaś – 14%. Większość obszaru o niedogodnych warunkach położona jest w strefie A Parku.

Dostępność transportem publicznym do największych osiedli w mieście jest bardziej ograniczona, co wynika ze słabej oferty przewozowej. W przypadku os. Ustronie dostępność dogodną i akceptowalną ma 48% obszaru Parku, dla os. Południe wartość ta wynosi 51%, dla Michałowa 29% a dla osiedli Nad Potokiem i Gołębiów – 65%. Należy podkreślić przy tym, że większość składowej (w niektórych przypadkach w pełni) stanowią czasy akceptowalne. Pozostałe tereny Parku nie są obsługiwane transportem zbiorowym w sposób co najmniej akceptowalny.

Park Kulturowy Stary Radom położony jest w centralnej części miasta, pomiędzy osiedlami Stare Miasto i Zamłynie w pełni wyposażonymi w miejską infrastrukturę podziemną i naziemną. Przebiegające z kierunku południowego na północ koryto rzeki Mlecznej jest głównym odbiornikiem wód opadowych i roztopowych zbierającym i odprowadzającym wody opadowe z funkcjonujących przewodów kanalizacji

deszczowej, z rowów otwartych będących przedłużeniem ciągów kanalizacyjnych i z przyległych do koryta rzeki powierzchni miasta stanowiących część systemu odprowadzenia wód opadowych. Równolegle i po obu stronach koryta rzeki Mleczej przebiegają główne zbiorcze kolektory sanitarne łączące się w północnej części rozpatrywanego obszaru, w jeden przewód. Przez obszar strefy A Parku przebiegają sieci gazowe i ciepłne o dużych przekrojach, zasilające sąsiednie osiedla. Na obszarze przylegającym do południowo-zachodnich granic Parku istnieją sieci napowietrzne wysokiego napięcia, zasilające budynek GPZ.

Obecnie teren Parku stanowi obszar, na którym miasto prowadzi działania związane z jego rewitalizacją. Wiele działań wymaga jednak długofalowej polityki w celu poprawy występujących problemów związanych ze środowiskiem i infrastrukturą takich jak:

- istniejąca infrastruktura ograniczająca i zawężająca możliwość renaturalizacji rzeki Mleczej oraz stanowiąca barierę przestrzenną głównie w miejscach przecięcia się z korytem rzeki,
- duża ilość zróżnicowanych palenisk stanowiących źródło niskiej emisji.

#### **4. Park Kulturowy Stary Radom a inne obszary chronione w mieście**

Park Kulturowy Stary Radom jest położony w centralnej części Radomia, w granicach dzielnic Stare Miasto, Zamłynie i Kaptur. Zasadnicza część jego obszaru (strefa A oraz większa część strefy B) zamyka się w obrębie pierwszej z wymienionych dzielnic. To właśnie tutaj, nad rzeką Mleczną, powstały w początkach IX w. pierwsze stałe osady, które okazały się zalążkiem miasta. Od końca XI w. centralnym osadniczym punktem był wzniesiony tu wówczas gród obronny, obok którego lokowano w XIII w. miasto z placem targowym. W połowie XIV w. na wschód od Starego Miasta założono z inicjatywy Kazimierza Wielkiego Nowy Radom, otaczając go murami obronnymi. W ten sposób ośrodek miejski przesunął się z rejonu Piotrówki na wschód. W tym też kierunku miasto rozwijało się aż do drugiej połowy XIX w. Dopiero rozwój przemysłu i kolei doprowadził pod koniec XIX stulecia do zmiany struktury przestrzennej Radomia, do którego zaczęto dołączać obszary wokół dawnego, historycznego centrum. W 1916 r. w granicach administracyjnych miasta znalazło się leżące nad Mleczną Zamłynie (zachodnia część strefy B Parku). W 1962 r. do Radomia przyłączono wieś Kaptur, do której sięga północna granica Parku (tereny Starego Ogrodu). Zarysowany powyżej rozwój przestrzenny obszarów otaczających Park dowodzi, że sąsiaduje on zarówno z dzielnicami zabytkowymi, jak też przyłączonymi do miasta stosunkowo niedawno.

Spośród obszarów sąsiadujących z Parkiem, najcenniejszym pod względem znajdujących się w jego obrębie obiektów wpisanych do rejestru zabytków jest Nowy Radom, nazywany obecnie Miastem Kazimierzowskim. Stanowi zwarty obszar zabudowy z zachowanym w swej zasadniczej części układem późnośredniowiecznego miasta lokacyjnego, stąd też został w całości włączony do ścisłej ochrony konserwatorskiej (decyzja WKZ nr 410/A/89 z dnia 14.09.1989 r.). Miasto Kazimierzowskie przylega bezpośrednio do wschodniej granicy Parku, jest z nim stosunkowo dobrze skomunikowane, stanowiąc naturalne przedłużenie szlaku historycznego wiodącego z Piotrówki przez Stare Miasto do ulicy Żeromskiego z późnośredniowiecznym zespołem klasztornym oo. Bernardynów oraz licznymi zabytkami datowanymi na XIX–XX w.

Na południe od Miasta Kazimierzowskiego znajduje się graniczące z Parkiem Podwale (Przedmieście Krakowskie) – dawna dzielnica żydowska, również włączona do ww. strefy ochrony konserwatorskiej. Strefa obejmuje również ulicę Limanowskiego będącą na znacznym odcinku granicą Parku oraz znajdujące się przy niej browary. W bezpośrednim sąsiedztwie południowej granicy Parku znajduje się zabytkowy cmentarz komunalny założony w 1812 r. i wpisany do rejestru zabytków.

Dzielnice położone na zachód od Parku nie posiadają na swym obszarze obiektów wpisanych do rejestru zabytków, pełnią funkcje mieszkalno-usługowe i gospodarcze. Otoczenie najdalej na północ wysuniętej strefy Parku, tj. Starego Ogrodu, to tereny otoczone zabudową mieszkalną, halami targowymi i zakładami wytwórczymi. W tym jednak wypadku w strefie ochrony konserwatorskiej znalazła się część ulicy gen. Okulickiego i rozciągająca się po jej obydwu krawędziach zabudowa.

Obszar Parku Kulturowego Stary Radom położony jest w obrębie Miejskiego Systemu Przyrodniczego (MSP) w osi lokalnego korytarza ekologicznego jakim jest dolina rzeki Mlecznej. Stanowi on układ przestrzenny terenów przyrodniczo-cennych, zapewniający prawidłowe funkcjonowanie ekosystemów w obrębie miasta. Ma także znaczny wpływ na kształtowanie właściwych warunków klimatycznych miasta i potencjalną możliwość rozwoju rekreacji w bliskim kontakcie z przyrodą. Celem jego wyodrębnienia w granicach miasta była m.in.: ochrona obszarów o szczególnych wartościach przyrodniczych, tworzenie i utrzymywanie terenów zieleni w mieście, ochrona istniejących oraz rozwijanie nowych połączeń przyrodniczo-funkcjonalnych między ekosystemami, zapewnienie osłony ekologicznej dla zurbanizowanych obszarów koncentracji życia i aktywności gospodarczej społeczeństwa, zachowanie terenów właściwych dla ekologicznych metod gospodarowania, poprawa biologicznych i społecznych warunków życia mieszkańców. W przypadku doliny rzeki Mlecznej z uwagi na ograniczenie jej drożności w skutek licznych występowania istotnych barier ekologicznych (zabudowa, drogi) mamy do czynienia z występowaniem w jej ciągu szeregu przystanków "stepping stone habitats" zwanych inaczej "łańcuchami siedlisk pomostowych". Tego rodzaju płyty biotopów są równie wartościowe jak korytarze o charakterze ciągłym. Dolina rzeki Mlecznej na terenie Parku stanowi łącznikowy fragment pomiędzy doliną rzeki Kosówki (i dalej na południe terenami czynnymi biologicznie, wolnymi od zainwestowania), a dolnym odcinkiem doliny rzeki Mlecznej połączonej z jej dopływem - rzeką Pacynką oraz z położonym na północny-wschód od Radomia kompleksem Puszczy Kozienickiej. Tym samym zachowuje łączność przestrzenną z obszarami chronionymi – od północy: Kozienickim Parkiem Krajobrazowym (włącznie z 15 rezerwatami przyrody), obszarami Natura 2000 PLB140013 Ostoja Kozienicka i PLH140035 Puszcza Kozienicka (obejmującymi w dużej mierze Kozienicki Park Krajobrazowy), - od południa z Obszarem Chronionego Krajobrazu „Dolina Kosówki”, Obszarem Chronionego Krajobrazu Iłża-Makowiec i dalszymi obszarami Natura 2000 (np. PLH140015 Pakosław). W granicach miasta Radom znajduje się, ustanowiony w 2009 r., Obszar Chronionego Krajobrazu „Dolina Kosówki”, obszar Natura 2000 PLB140013 Ostoja Kozienicka, jeden użytek ekologiczny i 45 drzew chronionych w formie pomników przyrody.

## **5. Wartość historyczna miejsca w kontekście powstania i rozwoju Radomia**

Okolice dzisiejszego Radomia były penetrowane przez różne grupy ludzkie od końca paleolitu - starszej epoki kamienia (ok. 10 000 lat p.n.e.), aż po okres wpływów rzymskich (do 400 r. n.e.). Dzięki przepływającym tu rzekom, zaczęły być zasiedlane już w pierwszej fazie okresu wczesnośredniowiecznego. Dolina rzeki Mlecznej, głównego ciek wód na tym obszarze, pokryta była lasem rosnącym na podłożu piaskowo-żwirowym. W fazie zasiedlania doliny las został wytrzebiony i wypalony, dzięki czemu powstała warstwa próchnicy ornej, doskonale nadającej się pod uprawę. Lasy położone nieco dalej zapewniały dostęp do łownej zwierzyny, rzeka Mleczna umożliwiała rozwój rybołówstwa, a nadbrzeżne łąki – hodowli.

Tereny pierwotnego osadnictwa na obszarze obecnego Radomia, położone w dolinie rzeki Mlecznej, znajdują się obecnie niemal w centrum miasta. Są to grunty pozbawione zabudowy, nieuprawiane, porośnięte trawą i krzewami. Dzięki temu stanowią niemal unikalną strefę archeologiczną, w której możliwe są badania naukowe nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem ziem polskich. Były one tu przeprowadzane wielokrotnie, w tym na dużą skalę w latach sześćdziesiątych XX w. i w latach 2009–2013. Te ostatnie zostały w całości sfinansowane przez Gminę Miasta Radomia, a realizował je Instytut Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie, przy współpracy archeologów z Uniwersytetu Warszawskiego i Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Badania przeprowadzone w początkach XXI w. przyczyniły się zarówno do weryfikacji dawnych ustaleń, jak też do nowych odkryć, dotyczących rozwoju osadnictwa na obszarze miasta.

Najstarsza osada wczesnośredniowieczna nad Mleczną powstała około połowy IX w. (stanowisko nr 2). Miała charakter rolniczo-produkcyjny i obejmowała dużą przestrzeń (7–8 ha), leżącą na północ od wzgórza Piotrówka po obu stronach koryta rzeki. Zabudowa miała tu charakter nieregularny, z niewielkimi, luźno rozproszonymi domostwami i budynkami gospodarczymi. Wykopaliska z 2010 r. potwierdziły, iż odkryte w latach sześćdziesiątych XX w. relikty zabudowy zachowały się dzięki podmokłym gruntom w bardzo dobrym stanie. Nowością okazały się natomiast odnalezione przez archeologów studnia (datowana metodą dendrochronologiczną na 888 r.) oraz pomost. Siedlisko funkcjonowało do końca IX w., kiedy to na skutek podniesienia się poziomu wody w Mlecznej, ludność przeniosła się na tereny położone nieco wyżej (stanowisko 4 przy obecnej ul. Limanowskiego). Druga radomska osada funkcjonowała krótko, bowiem już w XI w. ulokowano na jej obszarze cmentarz. W X w. powstała trzecia osada, mająca charakter wybitnie produkcyjny, związany z wytopem żelaza i wyrobem ceramiki. Zajmowała obszar ok. 2 ha (stanowisko 3), a rozciągała się na południe od obecnego rynku Starego Miasta.

W drugiej połowie wieku X, na naturalnym wzgórzu w pobliżu osad, został wzniesiony gród obronny (stanowisko 1). Wokół jego majdanu o powierzchni ok. 1,5 ha wzniesiono w trakcie jednej akcji budowlanej wał obronny o konstrukcji skrzyniowo-przekładkowej. Z biegiem czasu linię wałów przebudowywano i poszerzono od strony wewnętrznej, a w kolejnych fazach rozbudowywano na zewnątrz stabilizując w ten sposób fortyfikację. Łączna szerokość wału po przebudowach dochodziła do ok. 11 m, a wysokość wynosiła 7-8 m. Ziemię do budowy umocnień pozyskano z eksploatacji wydmy, przez co zmieniono formę wzniesienia. Teren otaczający gród był podmokły, stanowił zatem dodatkową, naturalną barierę obronną.

W pierwszej fazie funkcjonowania grodu, tj. do końca XI w., obiekty mieszkalne i gospodarcze znajdowały się głównie w strefie przywałowej. Natomiast od XII w. zauważalna jest zmiana układu przestrzennego założenia. Na skutek niwelacji i przebudowy wałów następuje intensyfikacja zabudowy na całej powierzchni majdanu. Typowe budynki stanowiły chaty o konstrukcji zrębowej posadowione na poziomie gruntu, towarzyszyły im jamy gospodarcze oraz kamienne paleniska. Najpewniej tylko centralna część grodu nie została obniżona. Przestrzeń ta mogła mieć wyjątkowe znaczenie, bowiem najprawdopodobniej już w XII w. wzniesiono tu kościół pod wezwaniem św. Piotra. Właśnie od św. Piotra pochodzi obecna, potoczna nazwa grodziska. Podczas badań w 2013 r. (w centralnej części majdanu) udało się odkryć pochówek kobiety, datowany na podstawie zestawu biżuterii na koniec XII - początek XIII w. Jest to pierwsza realna przesłanka istnienia średniowiecznego kościoła grodowego. Niestety, precyzyjnej lokalizacji świątyni nie udało się ustalić.

Gród radomski urósł z czasem do rangi centrum administracyjnego regionu. Przypuszczalnie już w XII stuleciu był stolicą kasztelanii (źródła pisane wspominają pierwszego kasztelana radomskiego nieco później, bo pod rokiem 1230). Znaczenie grodu jako centrum administracyjnego dodatkowo podkreślają znaleziska rzadkich w skali kraju emisji denarów Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego. O wyjątkowym, ponadlokalnym charakterze tego miejsca, świadczy również duża ilość pokonsumpcyjnych szczątków zwierząt dzikich. Polowania były jednym z ważniejszych przywilejów zarezerwowanych dla władcy i jego dworu. Radomski gród znajdował się na ważnych szlakach kupieckich, biegnących z Rusi Kijowskiej na zachód Europy. Aktywne powiązania handlowe mieszkańców prezentują odnalezione tu liczne importy z Rusi. Unikatowym, a zarazem szczególnym znaleziskiem na obszarze pogranicza Mazowsza i Małopolski jest krzyż relikwiarzowy pochodzący z bizantyńsko-ruskiego kręgu kulturowego. Świadectwem istnienia rozwiniętej wymiany handlowej, także na lokalnym rynku, są znaleziska monet, płacideł, brązowej wagi, odważników a także plomb towarowych.

Koniec funkcjonowania grodu przypada na translokację miasta, której dokonał Kazimierz Wielki w połowie XIV w. Gród stracił wówczas swoją rolę administracyjną, zaś siedzibą kasztelana został zamek zbudowany w obrębie murów miejskich Nowego Radomia. Spalono wówczas wały, ale po niedługim czasie powrócono na obszar grodziska, organizując na nowo przestrzeń tego miejsca. W XV-XVI w. istniał tam kompleks dużych podpiwniczonych budynków o konstrukcji szkieletowej, lokowanych w niewielkich odległościach od siebie. Przy budynkach znajdowały się ceglane lub kamienno-gliniane piece chlebowe i browarnicze. Ponadto z tego okresu pochodzi bogaty zestaw militariów. Charakter obiektów i znalezisk wskazuje na istnienie w dolinie Mlecznej zaplecza gospodarczego m.in. dla obradujących sejmów oraz obsady dworu królewskiego podczas regularnych wizyt władców w mieście.

Obszar grodziska ponownie opuszczono po połowie XVI w., pozostał jedynie kościół św. Piotra, przekształcony w kaplicę, nad którą opiekę sprawowali benedyktyni sieciechowscy. W latach 1795–1812 na grodzisku założono pierwszy cmentarz komunalny, a metryki parafialne i badania archeologiczne potwierdzają, że pochowano tu około 1500 osób, mieszkańców parafii św. Wacława i św. Jana Chrzciciela. Po zaprzestaniu pochówków kaplica św. Piotra popadała w ruinę i rozebrano ją ostatecznie w 1819 r. W XIX w. na grodzisku znajdowała się rosyjska prochownia, miejsce to było też używane do ćwiczeń wojskowych, podczas których kopano okopy. Ślady po tych niszczycielskich działaniach, naruszających mocno powierzchnię majdanu, są widoczne

do dnia dzisiejszego. W czasie II wojny światowej, teren grodziska znalazł się w granicach żydowskiej dzielnicy zamkniętej (getto w Śródmieściu).

Stary Radom. Obok grodu na Piotrówce rozwinęła się w XIII w. duża osada targowa (stanowisko 3), w której centrum wzniesiono jeszcze w tym samym stuleciu kościół św. Wacława. W ten sposób rozpoczął się drugi etap rozwoju przestrzennego Radomia, charakteryzujący się stopniowym przesuwaniem centrum osadniczego od grodu na Piotrówce w kierunku wschodnim. Być może przed końcem XIII w., lub w początkach XIV w. osada, zwana obecnie Starym Radomiem, zyskała prawo miejskie średzkie. Mimo posiadania dużego placu targowego – rynku, nie rozwijała się jednak dość dobrze i w połowie XIV w. Kazimierz Wielki przeniósł miasto na nowe miejsce, lokując tzw. Nowy Radom. Stary Radom spadł do rangi osady podmiejskiej, ale tamtejsza świątynia, nosząca wezwanie św. Wacława zachowała rangę parafialnej.

Kościół pw. św. Wacława został ufundowany przez księcia Leszka Białego lub Bolesława Wstydliwego i przejął rolę kościoła parafialnego, pełnioną dotąd przez kościółek na Piotrówce. Pierwotny budynek wzniesiono z drewna, na obszarze wczesnośredniowiecznej osady i cmentarzyska (stanowisko 3A). W XIV stuleciu w jego miejscu powstał jednonawowy kościół murowany. Z tego okresu zachowały się do obecnych czasów ostrołukowe otwory okienne i przypory. Jeszcze w tym samym wieku do prezbiterium dobudowano niesymetryczną nawę, a w kolejnym nastąpiła przebudowa zachodniego szczytu. Z biegiem czasu powstała tu również przykościelna szkółka parafialna, która funkcjonowała jeszcze w XVII w.

W 1802 r. władze austriackie przejęły budynek kościoła i zamieniły go na skład mąki. W 1811 r. parafia w Starym Radomiu została formalnie zlikwidowana, a jej obszar włączono do noworadomskiej parafii św. Jana Chrzciciela. W czasie Księstwa Warszawskiego w byłym kościele św. Wacława zlokalizowano magazyn wojskowy, w drugiej połowie XIX w. więzienie, a w latach 1920–1927 funkcjonował tu szpital epidemiologiczny. Do końca II wojny światowej w kościele znajdował się przytułek dla osób chorych psychicznie, a następnie oddział psychiatryczny Szpitala Miejskiego (1945–1965) i Siedziba Ekspedycji Wykopaliskowej Polskiej Akademii Nauk (1965–1978). Po tym okresie, na zasadzie wieczystej dzierżawy, budynek przekazano kurii biskupiej i rozpoczęto jego odbudowę korzystając z merytorycznego wsparcia prof. Wiktora Zina. Parafia przy kościele św. Wacław została erygowana w roku 1992, a sam kościół jest dziś wizytówką Starego Radomia i najstarszym obiektem murowanym w regionie radomskim.

W XVI–XVIII w. osada otaczająca kościół św. Wacława przypominała bardziej swym charakterem wioskę, niż przedmieścia Nowego Radomia. Dominowała tu luźna zabudowa, a mieszkańcy utrzymywali się przeważnie z rolnictwa. Dopiero rozwój Radomia i radomskiego rzemiosła, jaki nastąpił w pierwszej połowie XIX w. spowodował, że rolnictwo zaczęło tracić swe znaczenie głównego źródła utrzymania mieszkańców. W tym czasie narodził się przemysł skórzany, do miasta zaczęli przybywać rzemieślnicy z sąsiednich miejscowości, a nawet ze Śląska, Wielkopolski i Niemiec, a wielu z nich założyło swe zakłady na obszarze Starego Miasta i na północ od rzeki Mleczej.

Początek radomskiemu garbarstwu dały dwa ośrodki wytwórcze powstałe w okresie Królestwa Polskiego: garbarnie Fryderyka Augusta Schniersteina i Ludwika Karscha. Do ich powstania przyczyniły się bez wątpienia warunki naturalne, czyli lasy zapewniające dostateczne ilości kory do garbowania oraz rzeka Mleczna, w której można było moczyć i płukać skóry dostarczane przez lokalne rzeźnie. Schnierstein osiadł w Radomiu w roku

1818, a swą garbarnię założył wraz z kuzynem Augustem przy grobli nad rzeką Mleczną (obecnie ul. Okulickiego 8). Wspólnicy rozwijali produkcję dzięki zbudowaniu na Mlecznej młyna wodnego, pompy wodnej i warsztatu do produkcji safianu. Warto dodać, że zakład Schniersteina do połowy XIX w. był uznawany za najlepiej wyposażone i największe przedsiębiorstwo przemysłowe w Radomiu. W 1856 r. upadającą garbarnię przejął Karol Fröhlich, warszawski garbarz, który zdołał przywrócić jej lata świetności, a w 1868 r. zainstalował w zakładzie maszynę parową. Garbarnia działała do 1900 r., kiedy to została przekształcona w Wytwórnę WYROBÓW Fajansowych S. Bramsa.

Niemal w centrum Starego Miasta, naprzeciwko budynku dawnego kościoła św. Wacława uruchomiono w 1833 r. garbarnię Ludwika Karscha, emigranta z Nadrenii. To właśnie w niej zainstalowano w 1854 r. pierwszą w mieście maszynę parową. Zakład przejął następnie Wilhelm Fryderyk Karsch, a obok w 1866 r. została uruchomiona garbarnia Teodora Karscha. W 1908 r. obydwa zakłady zrezygnowały z wyrobu skór, przestawiając się całkowicie na produkcję kleju, a funkcjonowały do 1930 r. pod nazwą Zakłady Garbarskie i Fabryka Pasów Franciszka Wickenhagena.

Do dnia dzisiejszego zachowały się budynki po dużym zakładzie przemysłowym, założonym w 1894 r. przez Jana Borkowskiego przy ul. Garbarskiej 27. Była to jedna z najnowocześniejszych garbarni na terenie miasta, wykorzystująca w procesie przetwórczym nową technologię z użyciem chromu. Po śmierci właściciela została przekształcona w spółkę, której udziałowcami zostali dotychczasowi pracownicy, zmieniając nazwę na Spółka Garbarska „Nowość” w Radomiu. W latach 20. XIX w. stała się największym zakładem w mieście, posiadała też filię we Lwowie. Przetrwała czas okupacji, a po wojnie weszła w skład Radomskich Zakładów Garbarskich, jako Zakład nr 1 i działała do lat 90-tych XX w.

Radomski przemysł garbarski w początkach drugiej połowy XIX w. stanowił tylko 2% produkcji krajowej, ale jego dosyć szybkie ukierunkowanie się na produkcję manufakturową, a nawet fabryczną, stwarzało dogodne podstawy szybkiego rozwoju gospodarczego miasta. Garbarnie przyczyniły się również do zmiany charakteru zabudowy Starego Radomia, która przybrała wówczas bardziej zwartą, „miejską” formę, a domy robotników sąsiadowały z zakładami przemysłowymi.

Tuż przed wybuchem I wojny światowej nastąpił kryzys, który doprowadził do upadku małych zakładów, wybuch wojny spowodował również gospodarczy chaos w mieście, a władze okupacyjne uniemożliwiały przywrócenie produkcji w przemyśle garbarskim. Mimo to w latach 1918–1922 otwarto kilkanaście nowych zakładów garbarskich, jednak duże przedsiębiorstwa, nastawione przed wojną na eksport produktów do Rosji, zaczęły upadać. W roku 1924 na terenie miasta działało tylko 7 garbarni – dla porównania w okresie ożywienia gospodarczego było ich aż 36, a zatrudniały ogółem 1300 pracowników. Pozostałością po owych garbarniach są liczne budynki poprzemysłowe, zlokalizowane na obszarze radomskiego Parku.

Na terenie miasta rozwijało się również browarnictwo, którego początki sięgają XVI w. Poza browarami prywatnymi, w XVIII stuleciu funkcjonował browar miejski zwany „Mielcuchem”, który znajdował się w folwarku Zamłynie, zlokalizowanym nad Mleczną. W roku 1812 Aleksander Kłosowski na swoich gruntach na Nowym Świecie (przy obecnej ul. Limanowskiego) założył browar, który ostatecznie znalazł się w rękach rodziny Saskich. Stał się on wkrótce głównym ośrodkiem browarnictwa w regionie radomsko-kieleckim. Po II wojnie światowej przejął go zarząd państwowy, ale kryzys browaru, który nadszedł po roku 1989, doprowadził do jego upadku i w roku 2002 budynki dawnego zakładu Saskich wraz z terenem zostały przekazane radomskiemu

samorządowi. W 1812 r. powstał również browar, którego właścicielem był Jan Luboński, następnie Jan Schmidt, a później Ignacy Zabiełło. Zlokalizowany był na początku Grobli Mlecznej, za murami miejskimi (obecnie ul. Limanowskiego – pogranicze Parku). Na Starym Mieście, przy zbiegu obecnych ulic Staromiejskiej i Limanowskiego wzniesiono suszarnię chmielu, działał tu również od 1870 roku browar Filipa Keplera (piwo wyrabiano w nim do lat 30-tych XX w.).

W bezpośrednim sąsiedztwie Starego Radomia znajdowały się młyny zbożowe. Wiadomo, że w XVIII stuleciu było ich dwa: jeden na rzece Mlecznej, pomiędzy miastem a wsią Zamłynie, natomiast drugi, którego właścicielem był Paweł Dąbrowski, powstał na Strumieniu Południowym. W latach 1873–1881 działał również młyn przy zakładzie metalowym Ludolfa Kindta, znajdujący się przy ul. Staromiejskiej. Zgodnie z mapą kwatermistrzostwa z 1830 r., na rzece Mlecznej i wpadających do niej strumieniach pracowało 16 młynów wodnych. W 1857 r. uruchomiony został pierwszy młyn poruszany maszyną parową, należący do Jana Pentza. Warto nadmienić, że w Królestwie Polskim było tylko trzy takie młyny działające w tzw. systemie amerykańskim.

Wraz z rozwojem budownictwa powstały w dziewiętnastowiecznym Radomiu cegielnie, których właścicielami byli: T. Karsch, F. Wickenhagen, S. Adler, rodzina Bekermanów czy M. Gierycz. Na uwagę zasługuje również założona w 1896 r. wytwórnia płytek ceramicznych, która należała do Warszawskiego Towarzystwa Akcyjnego Płytek Ceramicznych „Marywil”. Produkowano w niej płytki posadzkowe, licówkę, a także wyroby ogniotrwałe. Przemysł odlewniczy reprezentowały zakłady ulokowane w sąsiedztwie kolei, np. na obszarze Glinic, z tego względu, iż zarówno surowce, jak i gotowe produkty o niemałym gabarycie wymagały transportu. Do mniejszych „fabryk” należała odlewnia znajdująca się na Starym Mieście przy obecnej ul. Staromiejskiej 8 (Zakład Maszyn i Odlewnia Żelaza G. Kindta). Powstała ona w latach 60-tych XIX w., a po 1948 r. weszła w skład przedsiębiorstwa Odlewnie Radomskie. Produkowano tu przede wszystkim odlewy i budowlane okucia, części do maszyn rolniczych i odważniki.

Zmiany w strukturze własności przedsiębiorstw przemysłowych, jakie nastąpiły po 1945 r., doprowadziły do zlikwidowania mniejszych zakładów. Zamknięte zostały, m.in. niektóre nieduże odlewnie i garbarnie na Starym Mieście, a zarząd administracyjny nad innymi przekazano centralnym zarządom różnych gałęzi przemysłu, stąd tylko niektóre pracowały do początku lat 90-tych XX w. Reasumując, należy podkreślić, że rozwój przemysłu, zapoczątkowany w Radomiu w pierwszej połowie XIX w. zaowocował założeniem nad Mleczną wielu garbarni oraz kilku innych zakładów wytwórczych. Doprowadziło to do daleko idących przemian na obszarze obecnego Parku. Stare Miasto zyskało zwartą zabudowę, a obok domów mieszkalnych pojawiły się fabryki i warsztaty rzemieślnicze.

Stary Ogród jest najstarszym radomskim parkiem i jednym z pierwszych miejskich parków, założonych na ziemiach polskich. Powstał w latach 1822–1824 z inicjatywy pisarki Klementyny z Tańskich Hoffmanowej. Został ulokowany na podmokłych terenach rozciągających się od Grobli Mlecznej (przy obecnej ul. gen. L. Okulickiego) do łąk wsi Kaptur i jak wspomniano miał spełniać funkcję miejskiego parku spacerowego. Założenie parkowe oparto na projekcie regulacji Radomia Józefa Sadkowskiego, zgodnie z którym w mieście rozpoczęto prace porządkowe i regulacyjne, wytyczanie nowych dróg, rozbiórki, budowę nowych dzielnic i skwerów. Park Stary Ogród wzorowany był na ogrodach angielskich z XVIII w. z promienistym układem alei, jego centralnym punktem został staw z wysepką, a pozostałą część wypełniały krzewy

i drzewa sprowadzone z Puław i Janowa. Do publicznego użytku oddano go w 1825 r., nazywając początkowo Ogirodem Saskim.

Stary Ogród pełnił nie tylko funkcję rekreacyjną, ale również wystawienniczą. W 1885 r. można było oglądać w nim Wystawę Rolno-Przemysłową, a w późniejszych latach prezentowano w tym miejscu m.in. wyroby żelazno-hutnicze i sprzęt rolniczy, wzbudzając duże zainteresowanie mieszkańców Radomia i regionu. W owym czasie Stary Ogród był bardzo popularnym miejscem spotkań, ale w 1918 r. jego obszar został zmniejszony na rzecz Radomskiego Koła Sportowego, które urządziło w południowej części ogrodu boisko piłkarskie i bieżnię. Obiekty te zostały usunięte w latach 50-tych XX w., a w ich miejsce powstało rondo (obecnie im. ks. R. Kotlarza). W roku 2014 z inicjatywy władz miejskich Stary Ogród poddano rewitalizacji.

## 6. Stan dziedzictwa historycznego

Obszar Parku Kulturowego Stary Radom objęty jest strefą ścisłej ochrony konserwatorskiej (decyzja WKZ nr 410/A/89 z dnia 14.09.1989 r.) Obecnie, w ewidencji zabytków znajdują się wszystkie stanowiska archeologiczne położone na terenie Parku.

Tabela nr 1. Wypis z rejestru zabytków archeologicznych „C” województwa mazowieckiego dla miasta Radomia.

|                                                                              |             |                               |
|------------------------------------------------------------------------------|-------------|-------------------------------|
| <b>Radom - Piotrówka</b><br>- grodzisko wczesnośredniowieczne<br>„PIOTRÓWKA” | IX – XIV w. | nr rej. 123/A/81 z 04.11.1981 |
|------------------------------------------------------------------------------|-------------|-------------------------------|

Tabela nr 2. Zbiorcze zestawienie stanowisk archeologicznych w Gminnej Ewidencji Zabytków miasta Radomia – aktualny układ według numeracji obszarów AZP z 30.11.2012 r.

| Lp. | Nazwa stanowiska                       | Lokalizacja - obszar AZP | Funkcja stanowiska                       | Kultura - chronologia                                                                                                             |
|-----|----------------------------------------|--------------------------|------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1   | Radom<br>st.1 Piotrówka                | 74-67/1                  | Grodzisko/<br>Podgrodzie                 | Średniowiecze wczesne i pełne (IX–XII w.)<br>Późne średniowiecze (XIII–XIV w.)<br>Okres nowożytny (XVIII–XIX w.)                  |
| 2   | Radom<br>st. 2 Piotrówka               | 74-67/2                  | Osada<br><br>Osada                       | Kultura Grobów Kłoszowych – wczesna epoka żelaza, wczesne średniowiecze (IX–XII w.)                                               |
| 3   | Radom<br>st. 3A<br>Kościół św. Wacława | 74-67/3                  | Osada<br><br>Cmentarzysko<br><br>Kościół | Wczesne średniowiecze (XI–XIII w.)<br>Wczesne średniowiecze (XI–XIII w.)<br>Późne średniowiecze – czasy nowożytne (XIII–XVIII w.) |
| 4   | Radom<br>st. 3B<br>Kościół św. Wacława | 74-67/4                  | Cmentarzysko<br><br>Cmentarzysko         | Wczesne średniowiecze (XI–XIII w.)<br>Późne średniowiecze – czasy nowożytne (XIII–XVIII w.)                                       |
| 5   | Radom<br>st. 3C<br>Stary Radom         | 74-67/6                  | Osada<br>targowa                         | Wczesne średniowiecze (XI–XIII w.)<br>Czasy nowożytne (XV–XVIII w.)                                                               |
| 6   | Radom<br>st. 4                         | 74-67/5                  | Punkt osadniczy                          | Epoka kamienia,<br>Kultura Grobów Kłoszowych                                                                                      |

|   |                                          |          |                                                          |                                                                                                                                                                  |
|---|------------------------------------------|----------|----------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|   | Stare Miasto                             |          | Cmentarzysko<br>Osada<br>Cmentarzysko<br>Punkt osadniczy | - okres halszacki / wczesny okres lateński<br>Epoka Żelaza<br>Wczesne średniowiecze (X w.)<br>Wczesne średniowiecze (XI–XII w.)<br>Czasy nowożytne (XVI–XVII w.) |
| 7 | Radom st. 6                              | 74-67/16 | Osada produkcyjna                                        | Wczesne średniowiecze (IX–XIII w.)                                                                                                                               |
| 8 | Radom st. 7                              | 74-67/17 | Znalezisko luźne                                         | Wczesne średniowiecze                                                                                                                                            |
| 9 | Radom st. 8<br>ul. Staromiejska - szkoła | 74-67/18 | Punkt osadniczy<br>Osada                                 | Epoka brązu (V okres)<br>Wczesne średniowiecze (XII w.)                                                                                                          |

Stanowiska archeologiczne zostały przebadane, intensywne wykopaliska archeologiczne prowadzono tu w latach 60-tych XX w. oraz w latach 2009–2013. Poza tym, na obszarze Parku znajdują się zabytki nieruchome, datowane poza Kościołem św. Wacława na XIX–XX w. Stanowiska archeologiczne są zabezpieczone, a wśród nich corocznej konserwacji w postaci prac porządkowych wymaga jedynie grodzisko. Na grodzisku należy również podjąć działania zmierzające do uaktualnienia treści na znajdujących się tam tablicach informacyjnych. Kościół św. Wacława został poddany ostatnio remontom, a jego otoczenie uporządkowano. Stan zabytków nieruchomych z XIX–XX w. jest w większości wypadków niezadowolający, stąd wymagają one prac remontowych.

Tabela nr 3. Wypis z rejestru zabytków nieruchomych „A” województwa mazowieckiego dla miasta Radomia.

| Lp. | Nazwa zabytku                         | Lokalizacja              | Datowanie     | Numer Rejestru                                                          |
|-----|---------------------------------------|--------------------------|---------------|-------------------------------------------------------------------------|
| 1   | Zespół urbanistyczno-architektoniczny | Piotrówka - Stare Miasto | IX –XIX w.    | nr rej.: 536/A z 29.12.1969 oraz 410/A/89 z 14.09.1989                  |
| 2   | Kościół p.w. św. Wacława              | Plac Stare Miasto 13     | XIII-XX w.    | nr rej.: 839 z 11.02.1959 , 282 z 23.06.1967 oraz 106/A/81 z 08.04.1981 |
| 3   | Park miejski „Stary Ogród”            | ul. Mireckiego           | pocz. XIX w.  | nr rej.: 211/A/83 z 02.05.1983                                          |
| 4   | Dom                                   | ul. Okulickiego 8        | koniec XIX w. | nr rej.: 209/A/83 z 14.04.1983                                          |
| 5   | Dom                                   | ul. Okulickiego 9        | 2 poł. XIX w. | nr rej.: 388/A/88 z 01.07.1988                                          |
| 6   | Pałacyk                               | ul. Limanowskiego 42     | Koniec XIX w. | nr rej.: 244/A/84 z 19.03.1984                                          |
| 7   | Dom                                   | ul. Staromiejska 12/14   | po 1920       | nr rej.: 380/A/88 z 30.03.1988                                          |

Tabela nr 4. Zbiorne zestawienie pozostałych obiektów zabytkowych z obszaru Parku Kulturowego Stary Radom, ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków miasta Radomia, uwzględnionych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2017–2020.

| Lp. | Nazwa zabytku                                         | Lokalizacja                      | Datacja                       | Wpis do rej. zab. | Własność                              | Stan         | Nr ew. |
|-----|-------------------------------------------------------|----------------------------------|-------------------------------|-------------------|---------------------------------------|--------------|--------|
| 1   | Budynek murowany, (ob. Klub „Katakumby”)              | Plac Stare Miasto 11             | pocz. XX w.                   | nie               | instytucja                            | dobry        | 842    |
| 2   | Dom murowany, dom murowany, dom murowany              | Plac Stare Miasto 12 Wacława 2/6 | 1890 r.<br>1830 r.<br>1890 r. | nie               | instytucja / prywatna / współwłasność | niepokojący  | 586    |
| 3   | Kościół p.w. św. Wacława, murowany                    | Plac Stare Miasto 13             | XIII -XIV w. XV – XVI w.      | tak               | kościół i związki wyznaniowe          | dobry        | 20     |
| 4   | Dom murowany                                          | Plac Stare Miasto 9              | 1890 r.                       | nie               | prywatna                              | niepokojący  | 585    |
| 5   | Dom murowany                                          | Staromiejska 12/14               | po 1920 r.                    | tak               | prywatna                              | zadawalający | 139    |
| 6   | Dom murowany                                          | Staromiejska 7                   | pocz. XX w.                   | nie               | prywatna                              | dobry        | 589    |
| 7   | Dawna fabryka                                         | Staromiejska 8/12                | XIX/XX w.                     | nie               | prywatna                              | zadawalający | 590    |
| 8   | Budynek, d. browaru                                   | Wąłowa / Staromiejska 45         | koniec XIX w.                 | nie               | prywatna                              | zadawalający | 864    |
| 9   | D. garbarnia Schniersteina murowana, pałacyk murowany | Okulickiego 8                    | ok. 1830 r. 4 ćw. XIX w.      | tak               | prywatna                              | dobry        | 89     |
| 10  | Dworek, d. przychodnia, murowany                      | Okulickiego 9                    | 2 poł. XIX w.                 | tak               | JST                                   | zadawalający | 90     |
| 11  | Dawny murowany pałacyk                                | Okulickiego 9a                   | koniec XIX w.                 | tak               | nieustalony właściciel                | zadawalający | 800    |
| 12  | Dom drewniany                                         | Okulickiego 23                   | pocz. XX w.                   | nie               | prywatna                              | zadawalający | 422    |
| 13  | Pałacyk (ob. Stacja Krwiodawstwa)                     | Limanowskiego 42                 | koniec XIX w.                 | tak               | Skarb Państwa                         | zadawalający | 70     |
| 14  | Dom murowany                                          | Limanowskiego 46                 | pocz. XX w.                   | nie               | nieustalony właściciel                | niepokojący  | 831    |

|    |              |                     |         |     |          |       |     |
|----|--------------|---------------------|---------|-----|----------|-------|-----|
| 15 | Dom murowany | Limanowskiego<br>68 | 1930 r. | nie | prywatna | dobry | 310 |
|----|--------------|---------------------|---------|-----|----------|-------|-----|

## 7. Zasoby przyrodnicze

W obrębie Parku Kulturowego Stary Radom zasoby przyrodnicze skoncentrowane są głównie w obszarze strefy A. Od ul. Maratońskiej do ul. Okulickiego znajduje się rozległy obszar terenów otwartych (łąki, trzcinowiska), zarośli i zadrzewień wzdłuż rzeki Mleczej, silnie ograniczony zwartą zabudową osiedli: Borki, Stare Miasto i Zamłynie. W strefie B Parku zasoby tworzone są przez tereny zieleni urządzonej – park miejski „Stary Ogród”, Plac Stare Miasto oraz zadrzewienia przydrożne.

W obrębie strefy A przepływa rzeka Mleczna, która stanowi ciek naturalny III rzędu, do którego w obrębie Parku uchodzi ciek niższego rzędu – strumień Cerekwianka. Obszar ten obejmuje mozaikę siedlisk nadwodnych i zadrzewień wierzbowo-topolowych, w tym kompleks rozległych trzcinowisk z rozlewiskami i oczkami wodnymi (o otwartym lustrze wody), rozlewiska z zaroślami wierzby kruchej („łozowisko”), zarośla bzu czarnego oraz zadrzewienie topolowe z wierzbowym okrajkiem.

Występujące trzcinowiska *Phragmites australis* są największym w Parku płatem zespołu trzciny pospolitej. Trzcinowisko to ma szczególne znaczenie dla awifauny – stwierdzono tu strumieniówki, świerszczaki, trzcinniczki, potrzosy, dziwonie i błotniaki stawowe (lęgowe w latach 2009-2017). Rozlewiska w obrębie trzcinowisk mają znaczenie dla rozrodu występujących tutaj niewielkich populacji żaby trawnej, ponadto w trzcinowiskach można odnaleźć zaskrońce.

Rozlewiska z zaroślami wierzby kruchej („łozowisko”) obejmują dawny kompleks dołów potorfowych i stanowią obszar o ograniczonym dostępie, zwłaszcza w okresie wiosennym i wczesnym latem, kiedy poziom lustra wody jest wysoki. Obszar ten stanowi miejsce lęgowe m.in. dla kokoszki, słowika szarego, rudzika. Z płazów stwierdzono obecność żaby trawnej i żaby moczarowej.

Zarośla bzu czarnego tworzą atrakcyjne miejsce dla ptaków, w tym słowików szarych i pokrzewek. Zarośla te występują na pograniczu trzcinowisk i zadrzewień topolowo-wierzbowych.

Zadrzewienie topolowe z okrajkiem wierzbowym pomimo tego, że tworzone jest przez sztuczną uprawę topoli kanadyjskiej, a rodzime, okazałe wierzby kruche występują tylko na jego obrzeżach, ma charakter naturalnego łęgu. Warstwę średnią roślinności budują krzewy czerechmy zwyczajnej, bzu czarnego, miejscami głogu i dzikiej róży. W runie dominuje pokrzywa. Miejsce to stanowi oazę dla słowika szarego, kapturki, drozdów (śpiewaka, kosa, kwiczoła), wilgi, dzięcioła zielonego i dużego (i wielu innych gatunków). Herpetofaunę reprezentuje zaskroniec. W zadrzewieniu tym wykazano obecność zgniotka cynobrowego – chrząszcza z rodziny zgniotkowatych, znajdującego się na Czerwonej liście zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce. Zadrzewienie to uległo częściowej likwidacji (w około 75 %), na skutek prowadzonego w 2012 r. wyrębu.

W obrębie strefy B Parku zasoby przyrodnicze reprezentowane są przez tereny cennej zieleni urządzonej: park miejski „Stary Ogród” i Plac Stare Miasto. Szpalery cennej zieleni urządzonej tworzone są również przez lipy drobnolistne wzdłuż ul. Staromiejskiej, klony pospolite o odmianie kulistej wzdłuż ul. Przechodniej oraz wiązy wzdłuż bulwaru północnego.

Jedną z form ochrony, ustanowioną na podstawie ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody są pomniki przyrody. W parku „Stary Ogród” został ustanowiony pomnik przyrody o nazwie „Starodrzew Starego Ogrodu w Radomiu” (Uchwała Nr 692/2014 Rady Miejskiej w Radomiu z dnia 17 marca 2014 r.) składający się z dziewięciu drzew:

- 1) wiąz szypułkowy (*Ulmus laevis*) o obw. pnia 315 cm, rosnący przy ul. Nowospacerowej w Radomiu, na działce nr 137, obręb 0050,
- 2) wiąz szypułkowy (*Ulmus laevis*) o obw. pnia 319 cm, rosnący przy ul. Nowospacerowej w Radomiu, na działce nr 137, obręb 0050,
- 3) wiąz szypułkowy (*Ulmus laevis*) o obw. pnia 308 cm, rosnący przy ul. S. Wernera w Radomiu, na działce nr 1, obręb 0050,
- 4) wiąz szypułkowy (*Ulmus laevis*) o obw. pnia 271 cm, rosnący przy ul. S. Wernera w Radomiu, na działce nr 1, obręb 0050,
- 5) wierzba biała (*Salix alba*) o obw. pnia 390 cm, rosnąca przy ul. S. Wernera w Radomiu, na działce nr 3/1, obręb 0050,
- 6) wierzba biała (*Salix alba*) o obw. pnia 261 cm, rosnąca przy ul. S. Wernera w Radomiu, na działce nr 3/1, obręb 0050,
- 7) klon jawor (*Acer pseudoplatanus*) o obw. pnia 195 cm, rosnący przy ul. S. Wernera w Radomiu, na działce nr 3/1, obręb 0050,
- 8) klon jawor (*Acer pseudoplatanus*) o obw. pnia 202 cm, rosnący przy ul. S. Wernera w Radomiu, na działce nr 3/1, obręb 0050,
- 9) wierzba krucha (*Salix fragilis*) o obw. pnia 338 cm, rosnąca przy ul. S. Wernera w Radomiu, na działce nr 1, obręb 0050.

Drzewa te podlegają ochronie w celu zachowania szczególnej wartości przyrodniczej, krajobrazowej i edukacyjnej.

## **8. Wartości estetyczno-widokowe**

W obrębie Parku Kulturowego Stary Radom wartości widokowe związane są z ekspozycją czynną (ciągi, punkty i otwarcia widokowe) oraz bierną (wnętrza i osie widokowe, dominanty krajobrazowe).

### Wartości widokowe

Punkt widokowy znajduje się na wzgórzu grodziska Piotrówka, który wznosi się około 8m nad dolinę rzeki Mlecznej. Z punktu rozciąga się panorama na dolinę rzeki Mlecznej, zabudowę dzielnicy Zamłynie i Stare Miasto. Wyeksponowane są obiekty sakralne (Bazylika Mniejsza Parafii p.w. św. Kazimierza, Kościół św. Wacława). Walory ekspozycyjne ograniczone są zadrzewieniami rosnącymi w dolinie.

Ciągi widokowe występują w dwóch lokalizacjach: na grodzisku Piotrówka oraz bulwarze północnym nad rzeką Mleczną wzdłuż ul. Odrzańskiej. Z miejsc tych rozciąga się panorama na dolinę rzeki Mlecznej oraz zabudowę staromiejską. Walory ekspozycyjne ograniczone są zadrzewieniami, a w przypadku bulwaru także zabudową ogródków działkowych. Po usunięciu drzew, ciąg widokowy może powstać wzdłuż ul. Maratońskiej.

Otwarcia widokowe wyodrębniono na krajobraz doliny rzeki Mlecznej oraz dominanty krajobrazowe. Miejscami otwarć widokowych na krajobraz dolinny są zakończenia ciągów komunikacyjnych odchodzących od ul. Garbarskiej. Ponadto otwarcia widokowe

zinwentaryzowano na zakończeniu ul. Świętego Floriana, parkingu przy ul. Dębowej oraz przy ścieżce w parku „Stary Ogród”. Najważniejsze otwarcie w Parku stanowi wyjście z zadrzewień w obrębie ciągu komunikacyjnego z widokiem na grodzisko Piotrówka. Otwarcia widokowe na kościół św. Wacława zlokalizowane są na zakończeniu ulic św. Wacława i ul. Przechodniej.

Wnętrza widokowe rozmieszczone są na całym obszarze Parku. Zinwentaryzowano następujące wnętrza:

- staw w Starym Ogródzie (ograniczone drzewami w parku),
- Plac Stare Miasto wraz z Kościołem św. Wacława (ograniczone zabudową pierzeją),
- teren łąk przy grodzisku Piotrówka (ograniczone zadrzewieniami),
- dwa tereny szuwarów (ograniczone zadrzewieniami),
- teren trzcinika piaskowego (ograniczone zadrzewieniami).

Najcenniejszym wnętrzem kulturowym o znaczeniu historycznym jest Plac Stare Miasto, zaś o charakterze przyrodniczym dwa tereny szuwarów.

Dominanty krajobrazowe tworzą obiekty budowlane: kościół św. Wacława, budynki dawnej suszarni chmielu i garbarni Borkowskich. Poza obszarem Parku w panoramach uwidocznione są kościoły tj. Bazylika Mniejsza Parafii p.w. św. Kazimierza, Kościół Rzymskokatolicki pw. św. Jana Chrzciciela.

Osie widokowe tworzą ciągi drogowe. Historyczna oś widokowa znajduje się wzdłuż ul. Staromiejskiej z widokiem na kościół św. Wacława. Podkreślona jest ona szpalerem lip. Druga oś widokowa powstała wraz z realizacją bulwaru południowego. Widok z niej również jest na kościół św. Wacława.

#### Wartości estetyczne

Wartości estetyczne Parku Kulturowego Stary Radom związane są z występowaniem obiektów o zachowanych cechach stylowej architektury:

- mieszkalnej (budynki mieszkalne z przełomu XIX-XX w. przy ul. Okulickiego, dom Gubernatora, pałacyk z XIX w. przy ul. Limanowskiego, dom mieszkalny z końca XIX w. przy Placu Stare Miasto),
- przemysłowej (zabudowania pogarbarskie przy ul. Garbarskiej i Placu Stare Miasto, dawne obiekty odlewni, suszarni chmielu i browar z XIX w. przy ul. Staromiejskiej),
- sakralnej (kościół św. Wacława wraz z placem).

Wysokie walory estetyczne mają zrewitalizowane tereny zieleni urządzonej (Plac Stare Miasto, Stary Ogród). Do zieleni nieurządzonej o wysokiej estetyce zaliczono zaś trzcinowiska. Ze względu na wyróżniający się charakter w krajobrazie do estetycznych obiektów zaliczono grodzisko Piotrówka.

### **9. Krajobraz kulturowy i wartość przestrzenna**

Krajobraz Parku Kulturowego Stary Radom stanowi historyczne połączenie elementów przyrodniczych z wytworami cywilizacji. Unikalność krajobrazu w skali kraju związana jest z harmonijnym przejściem od terenów przyrodniczych wzdłuż rzeki Mlecznej, podmokłych ze śladami pobytu pierwszych mieszkańców już w IX w., poprzez wzgórze Piotrówka powstałe w drugiej połowie X w., w czasie kształtowania się monarchii wczesnopiastowskiej. Grodzisko Piotrówka stanowi czytelny element

w strukturze walorów krajobrazowych doliny rzeki Mleczej. Następnym elementem wartości przestrzennej historycznego rozwoju miasta jest sąsiadująca ze wzgórzem osada targowa, na której w XIII w. wzniesiono kościół św. Wacława, obecnie Plac Stare Miasto. W wyniku nowego podziału administracyjnego Królestwa Polskiego Radom został po 1815 r. stolicą województwa sandomierskiego. Z tego okresu pochodzą również obiekty przemysłowe: garbarnie, młyny, browar, suszarnia chmielu czy odlewnia, wzbogacające i uzupełniające krajobraz kulturowy. Z uwagi na otwarty charakter doliny rzeki Mleczej i dobrą ekspozycję widoczne są z niej nawarstwienia kulturowe, wychodzące znacznie poza teren objęty Parkiem Kulturowym Stary Radom, w tym na wieże radomskich kościołów.

#### Kryteria i podział na jednostki architektoniczno-krajobrazowe

W celu ustalenia wartości przestrzennej obszar Parku Kulturowego Stary Radom podzielono na jednostki architektoniczno-krajobrazowe. Przy ich wyodrębnieniu posłużono się metodologią J. Bogdanowskiego (1979).

Podstawowy podział na dwa zespoły jednostek architektoniczno-krajobrazowych, wyodrębnionych jako strefy A i B został określony w Uchwale nr 170/2011 Rady Miejskiej w Radomiu z dnia 29 sierpnia 2011 r. w sprawie utworzenia Parku Kulturowego pod nazwą „Park Kulturowy Stary Radom”. Zgodnie z uchwałą strefy te obejmują:

- strefa A – tereny zielone w dolinie rzeki Mleczej łącznie z obszarem grodziska „Piotrówka”,
- strefa B – pozostałe tereny w granicach Parku Kulturowego nie zakwalifikowane do strefy A.

Strefa B obejmuje: teren parku „Stary Ogród”, bulwary biegnące wzdłuż strefy A, tereny zurbanizowane, na które składają się: zabudowa usługowo-przemysłowa, usługowa i rzemieślnicza, usługowa związana z edukacją i opieką nad osobami starszymi, obiekty sakralne, zespoły jednorodzinnej zabudowy mieszkaniowej uzupełnione w okolicy ulicy Okulickiego i ulicy Limanowskiego zabudową wielorodzinną.

Strefy A i B podzielono na jednostki architektoniczno-krajobrazowe biorąc pod uwagę stopień dominacji funkcji zagospodarowania przestrzennego oraz stan zachowania krajobrazu. Wyodrębniono 9 jednostek w strefie A i 13 jednostek w strefie B. Każda z tych jednostek charakteryzuje się indywidualnymi cechami. Granice jednostek przedstawiają się następująco:

#### Jednostki w strefie A

I A - Grodzisko Piotrówka, której granice wyznaczono zabudową poprzemysłową oraz zadrzewieniami,

II A - Łąki przy Grodzisku, której granice wyznaczono przedpołem ekspozycji widokowej grodziska, zadrzewieniami oraz granicą strefy B,

III A - Zadrzewienia wierzbowe, której granice wyznaczono występującym ekosystemem,

IV A - Łąki i zadrzewienia, której granice wyznaczono występującym ekosystemem, zadrzewieniami i granicą strefy B,

V A - Trzcinowiska, której granice wyznaczono występującym ekosystemem,

VI A - Zadrzewienia topolowe, której granice wyznaczono występującym ekosystemem,

VII A - Torfianki, której granice wyznaczono występującym ekosystemem,

VIII A - Łąki i zadrzewienia, której granice wyznaczono występującym ekosystemem i granicą strefy B,

IX A - Dolina rzeki Mlecznej, której granice wyznaczono granicami Parku, strefy B i pozostałych jednostek architektoniczno-krajobrazowych.

Jednostki w strefie B

I B - Zabudowa usługowo-mieszkaniowa, której granice wyznaczono pomiędzy ulicą Garbarską a bulwarem północnym, przecięta jednostką II B na wysokości ulicy Glinianej i Skórzanej,

II B - Zabudowa usługowa, której granice wyznaczono pomiędzy ulicami Garbarską a bulwarem północnym ograniczona od południowego-zachodu linią stanowiącą przedłużenie ul. Glinianej,

III B - Bulwar, której granice wyznaczono pomiędzy terenem zurbanizowanym położonym na południe od ul. Garbarskiej a strefą A Parku, przedłużony o teren zlokalizowany po północnej stronie ul. Okulickiego pomiędzy korytem rzeki Mlecznej a terenem zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, położonej przy ulicy Nowospacerowej i Chłodnej,

IV B - Zabudowa usługowo-przemysłowa, której granice wyznaczono pomiędzy ulicą Okulickiego, korytem rzeki Mlecznej i terenem zabudowy mieszkaniowej (od wschodu i południa),

V B - Zabudowa mieszkaniowa, której granice wyznaczono pomiędzy ulicą Okulickiego, terenem zielonym stanowiącym przedłużenie Starego Ogrodu, terenem usługowo-przemysłowym i mieszkaniowym (od zachodu),

VI B - Zieleń parkowa, której granice wyznaczono pomiędzy ulicą Wernera, ulicą Mireckiego, Placem ks. Romana Kotlarza oraz terenem zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej i terenem ośrodka sportowego zlokalizowanym poza Parkiem,

VII B - Zabudowa usługowo-mieszkaniowa, której granice wyznaczono pomiędzy ulicą Okulickiego (od północy), korytem rzeki Mlecznej od zachodu, zadrzewniami od południa oraz zabudową usługowo-mieszkaniową od wschodu,

VIII B - Zadrzewienia, której granice wyznaczono pomiędzy terenami zieleni nieurządzonej strefy A oraz terenem zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej,

IX B - Zabudowa usługowo-mieszkaniowa, której granice wyznaczono pomiędzy Placem ks. Romana Kotlarza (od północy), ul. Limanowskiego, terenem oświaty, placem Stare Miasto i zabudową mieszkaniową jednorodziną (od wschodu), zabudową mieszkaniową jednorodziną (od południa) oraz zabudową usługowo-mieszkaniową i terenami zieleni nieurządzonej Strefy A (od zachodu),

X B - Plac Stare Miasto, której granice wyznaczono pomiędzy zabudową mieszkaniową jednorodziną (od południa i wschodu) i zabudową usługowo-mieszkaniową (od północny i zachodu),

XI B - Zabudowa oświatowa, której granice wyznaczono pomiędzy ul. Przechodnią (od południowego-zachodu), terenami zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej (od zachodu), ul. Staromiejską (od północnego-zachodu) terenem zabudowy usługowej (od północy) oraz ul. Limanowskiego (od południa i wschodu),

XII B - Zabudowa mieszkaniowa, której granice wyznaczono pomiędzy zabudową oświatową (od wschodu), zabudową usługowo-mieszkaniową (od południowego-wschodu i południa), terenem zieleni nieurządzonej strefy A, terenem zabudowy usługowej (od zachodu), terenem Placu Stare Miasto,

XIII B - Zabudowa usługowo-mieszkaniowa, której granice wyznaczono pomiędzy ul. Dębową (od wschodu i południa), terenem zieleni nieurządzonej strefy A (od zachodu), terenem zabudowy mieszkaniowej (od północy) i ul. Limanowskiego (od wschodu).

#### Charakterystyka jednostek architektoniczno-krajobrazowych

Jednostki w strefie A

##### I A - Grodzisko Piotrówka

Jednostka usytuowana przy zabudowie usługowo-mieszkaniowej, na zboczu wysoczyzny Starego Miasta. W ukształtowaniu terenu wyraźnie wyróżnia się wzgórze grodziska Piotrówka. Zagospodarowanie tworzą głównie zadrzewienia zbudowane z klonów jesionolistnych oraz łąki ziołoroślowe. Przez jednostkę prowadzi ścieżka łącząca Stare Miasto z Zamłyniem.

##### II A - Łąki przy Grodzisku

Jednostka bezpośrednio usytuowana przy grodzisku, na zboczu wysoczyzny Starego Miasta. Zagospodarowanie tworzą łąki ziołoroślowe.

##### III A - Zadrzewienia wierzbowe

Jednostka usytuowana w dolinie Mlecznej. Zagospodarowanie tworzy leśne zbiorowisko zastępcze – zadrzewienie wierzbowe z pokrzywą zwyczajną.

##### IV A - Łąki i zadrzewienia

Jednostka usytuowana przy bulwarze południowym, na zboczu wysoczyzny Starego Miasta. Zagospodarowanie tworzą łąki ziołoroślowe i grądowe oraz leśne zbiorowisko zastępcze.

##### V A - Trzcinowiska

Jednostka zlokalizowana w dolinie Mlecznej. W ukształtowaniu terenu wyraźnie widoczne obniżenie terenu, wypełnione torfami. Zagospodarowanie tworzone jest przez szuwały właściwe i wielkoturzycowe.

##### VI A - Zadrzewienia topolowe

Jednostka zlokalizowana przy bulwarze południowym i zabudowie usługowej. Zagospodarowanie tworzone jest przez zadrzewienie o charakterze łęgów.

##### VII A - Torfianki

Jednostka zlokalizowana w dolinie Mlecznej. W ukształtowaniu terenu wyraźnie widoczne obniżenie terenu, wypełnione torfami. Teren podlegał eksploatacji torfów. Zagospodarowanie tworzone jest przez szuwały właściwe i wielkoturzycowe.

##### VIII A - Łąki i zadrzewienia

Jednostka zlokalizowana na zboczu wysoczyzny Starego Miasta. Zagospodarowanie tworzone jest przez zbiorowiska napiaskowe, łąki grądowe, szuwały właściwe oraz leśne zbiorowiska zastępcze złożone z klonu jesionolistnego.

## IX A - Dolina rzeki Mlecznej

Jednostka tworzona przez dolinę rzeki Mlecznej od ul. Maratońskiej do ul. Nowospacerowej. Koryto rzeki jest uregulowane, zaś od ul. Okulickiego w wybetonowanym kanale. Zagospodarowanie tworzone jest przez szuwały wielkoturzycowe, łąki ziołoroślne, zbiorowiska napiaskowe, łąki grądowe, zadrzewienia o charakterze łągów oraz leśne zbiorowiska zastępcze złożone z klonu jesionolistnego. Ponadto przy bulwarze północnym usytuowany jest zespół ogródków działkowych pn. „Walter”.

### Jednostki w strefie B

#### I B - Zabudowa usługowo-mieszkaniowa

Obszar jednostki położony jest na terenie wyniesionym (krawędź skarpy doliny Mlecznej), obniżającym się w kierunku południowo-wschodnim. Zróżnicowanie wysokości terenu przebiegu ulic Aleksandra Kostki Napieralskiego, Redutową i ulicą bez nazwy zlokalizowaną po zachodniej stronie terenu przedszkola umożliwia wgląd w otwarcia widokowe na tereny zielone strefy A. Zagospodarowanie przestrzenne terenu cechuje niska zabudowa zespołami zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej z dojściami wkomponowanymi w naturalne pochyłości terenu. Zauważalny jest również pasmowy układ niskiej zabudowy mieszkaniowej i usługowej, zlokalizowany wzdłuż ulicy Garbarskiej, w północno-wschodniej części strefy o charakterze rozproszonym. Zabudowie towarzyszą tereny ogrodów i zieleni przydomowej. Drugi pas stanowią tereny niskiej roślinności łąkowej i zgrupowania zadrzewień gatunków inwazyjnych stanowiące przedpole parku kulturowego strefy A, obecnie stanowi on istotny walor krajobrazu jednostki. Przeważa tu zabudowa współczesna, o znacznej różnorodności zabudowy o formie typowej dla budownictwa lat 70-tych i 80-tych. Obiekty budowlane zlokalizowane w granicach jednostki są w różnym stanie technicznym. Istniejące budynki murowane są w średnim lub dobrym stanie technicznym. W dobrym stanie technicznym są budynki nowe, które były realizowane z uwzględnieniem lokalnych tradycji kształtowania zabudowy - dotyczy to głównie ich formy i gabarytów. Pomimo znacznej różnorodności zabudowa harmonizuje ze sobą. Nieestetyczne są natomiast niskie, murowane obiekty gospodarcze i magazynowe zlokalizowane w obrębie jednostki.

#### II B - Zabudowa usługowa

Obszar jednostki położony jest na terenie wyniesionym (krawędź skarpy doliny Mlecznej) obniżającym się w kierunku południowo-wschodnim. Na terenie jednostki zlokalizowany jest zespół obiektów pogarbarskich powstały w pierwszej połowie XIX w., wykonany w znacznej części z cegły z charakterystycznym, typowym dla architektury przemysłowej, ceglany detalem, z widocznymi nawarstwieniami związanymi z późniejszym rozwojem zakładu. Obecnie jest to teren podzielony na wiele małych zakładów i składów przemysłowych, niektóre budynki zostały otynkowane, w innych zatarto elementy detalu i zmieniono stolarkę okienną. Pomimo przekształceń istniejące obiekty zachowały swój pierwotny charakter tworząc wnętrza urbanistyczne z zachowanymi cechami stylowej architektury poprzemysłowej. Zróżnicowanie wysokości terenu oraz dominanta jaką tworzy zespół pogarbarski wzbogaca krajobrazowo teren Parku. Sylweta atrakcyjnie eksponuje się od strony bulwaru północnego i doliny rzeki Mlecznej. Lokalizacja nieruchomości w bezpośrednim sąsiedztwie najstarszej części Radomia oraz ich dobra ekspozycja predysponują to

miejsce do przekształceń na cele związane z turystyką i obsługą Parku. Istniejące budynki są w średnio dobrym i słabym stanie technicznym i wymagają rewitalizacji w celu ich zachowania.

### III B - Bulwar

Obszar jednostki położony jest u podnóża krawędzi skarpy doliny rzeki Mlecznej na terenie graniczącym z Parkiem strefy A. Pomiędzy ulicami Maratońską i Okulickiego stanowi funkcję komunikacyjną, rekreacyjną oraz widokową. Dzięki lokalizacji bulwaru na nasypie istnieje możliwość wglądu w sylwetę miasta Radomia. Z ciągu widokowego widoczny jest (w okresie zima, wiosna) pasmowy układ nawarstwień historycznego układu zabudowy, wychodzący poza granice objęte planem ochrony, w tym wieże 6 radomskich kościołów. Wadą istniejącego układu jest brak zakończenia inwestycji, w tym lokalizacji na jego terenie małej architektury związanej z rekreacją i turystyką oraz bezkolizyjnych połączeń z innymi terenami do niego przyległymi. Na drugą część jednostki składa się teren wzdłuż koryta rzeki Mlecznej zlokalizowany po północno-wschodniej stronie ul. Okulickiego. Obecnie stanowiący zaplecze terenów ogrodów i zieleni przydomowej budynków mieszkalnych zlokalizowanych przy ul. Nowospacerowej i Chłodnej. Wskazany obszar strefy niezbędny jest do połączenia komunikacyjnego pieszego i rowerowego terenów wzdłuż koryta rzeki Mlecznej na terenie Parku.

### IV B - Zabudowa usługowo-przemysłowa

Obszar jednostki położony jest na terenie korytarza ekologicznego rzeki Mlecznej. Na terenie jednostki zachował się zespół obiektów pogarbarskich powstały w drugiej połowie XIX w., przekształcony w zakład produkcji fajansu, obecnie produkujący ceramikę budowlaną. Z uwagi na rozwój zakładu i jego przekształcenia, intensyfikację zabudowy, powiększenie o nowe budynki składowe i produkcyjne wybudowane w drugiej połowie XX w. obiekt zatracił walory stylowej architektury poprzemysłowej. Obecnie stanowi on obcy element, zarówno z uwagi na formę jak i na kolorystykę.

### V B - Zabudowa mieszkaniowa

Obszar jednostki położony jest na terenie korytarza ekologicznego rzeki Mlecznej. Zagospodarowanie przestrzenne terenu cechuje niska zabudowa zespołami zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej. Zabudowie towarzyszą tereny ogrodów i zieleni przydomowej. Budynki zlokalizowane w granicach jednostki są w różnym stanie technicznym (murowane zazwyczaj w średnim lub dobrym). Zrealizowane zostały bez uwzględnienia lokalnych tradycji kształtowania zabudowy - dotyczy to formy i gabarytów. Istniejąca zabudowa nie harmonizuje ze sobą oraz z Parkiem. Wyjątek stanowią dwa budynki zlokalizowane w pierzei ul. Okulickiego o zachowanych cechach stylowej architektury mieszkalnej z przełomu XIX-XX w.

### VI B - Zieleń parkowa

Teren zieleni wysokiej urządzonej obejmuje najstarszy obiekt parkowy w mieście. Z biegiem czasu Stary Ogród ulegał licznym przebudowom. Wysoki drzewostan obszaru terenu zieleni parkowej stanowi kontynuację zieleni wysokiej w kierunku koryta rzeki Mlecznej. Najcenniejszym elementem założenia parkowego jest aleja wiaźowa stanowiąca przedłużenie ulicy Nowospacerowej.

#### VII B - Zabudowa usługowo-mieszkaniowa

Obszar jednostki położony jest na terenie wysoczyzny Starego Miasta. Na terenie jednostki zlokalizowana jest zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna powstała w pierwszej połowie XX w. Obiekty budowlane zlokalizowane w granicach jednostki są w różnym stanie technicznym. Istniejące budynki drewniane są w średnim lub słabym stanie technicznym, murowane w średnim lub dobrym stanie technicznym. W dobrym stanie technicznym są budynki nowe, wśród których przeważają obiekty uwzględniające lokalną tradycję kształtowania zabudowy - dotyczy to głównie ich formy, gabarytów i kolorystyki.

#### VIII B - Zadrzewienia

Obszar jednostki położony jest na wysoczyźnie Starego Miasta przechodzącej w dolinę rzeki Mlecznej. Jednostka stanowi zdegradowany teren po byłej garbarni Teodora Karscha, obecnie niezabudowany, zarośnięty zielenią nieurządzoną, głównie gatunkami inwazyjnymi. Teren wymaga rewitalizacji i przekształceń. Z uwagi na brak zainwestowania integralnie łączy się ze strefą terenów łąk strefy A.

#### IX B - Zabudowa usługowo-mieszkaniowa

Obszar jednostki położony jest na terenie wysoczyzny Starego Miasta. Przez środek jednostki przebiega ul. Staromiejska łącząca Stare Miasto z Miastem Kazimierzowskim, tworząc oś widokową na kościół św. Wacława, jednocześnie stanowi ciąg historyczny rozwoju miasta. Teren o wartościach kulturowych i historycznych zarówno z uwagi na przebieg historycznego traktu jak i lokalizację zróżnicowanej zabudowy o zachowanych cechach stylowej architektury przemysłowej i rezydencjonalnej. Wyróżniają się tu zabudowania przemysłowe: odlewni i suszarni chmielu z browarem. Zespół budynków po dawnej odlewni jest przykładem niedużego zakładu przemysłowego. W jego skład wchodzi dwie podłużne hale usytuowane krótszymi bokami do ulicy i trzecia na zamknięciu posesji. Ściany wykonane z cegły ceramicznej, z charakterystycznym, typowym dla architektury przemysłowej, ceglany detalem. Otwory okienne zachowały pomimo wymiany stolarki swój dawny charakter i lekkość. Część budynków została otynkowana, jednak pozostawiono elementy dawnego detalu. W bezpośrednim sąsiedztwie zlokalizowana jest stara suszarnia chmielu i były browar. Suszarnia wykonana z cegły z charakterystycznym zwieńczeniem kopułowym dachu stanowi dominantę krajobrazową o cechach przemysłowych. Na uwagę zasługuje również budynek rezydencjonalny zlokalizowany przy Placu ks. Romana Kotlarza z cechami charakterystycznymi dla stylowej architektury mieszkalnej. Istniejące obiekty z zachowanymi cechami stylowej architektury są w średnio dobrym i złym stanie technicznym wymagają rewitalizacji w celu ich zachowania. Dominującą funkcją jednostki są usługi. Brak zwartej zabudowy wzdłuż ulicy Staromiejskiej i istniejący układ przestrzenny jednostki wewnątrz kwartałów daje wrażenie chaosu przestrzennego. Jednostkę cechuje brak spójności. Współczesna zabudowa usługowa i mieszkaniowa wielorodzinna koncentruje się w północnej jej części. Stanowi element dysharmonijny ze względu na swoją kubaturę i formę.

#### X B – Plac Stare Miasto

Obszar jednostki położony jest na terenie wysoczyzny Starego Miasta. Znaczący element krajobrazu kulturowego, nieco skonstrastowany z charakterem pozostałej części dzielnicy. Plac miejski o spójnej kompozycji, zagospodarowany estetyczną zielenią

urządzoną, pozostałość po osadzie targowej, na której w XIII w. wzniesiono kościół św. Wacława, stanowiący obecnie dominantę o zachowanych cechach stylowej architektury sakralnej.

#### XI B - Zabudowa oświatowa

Obszar jednostki położony jest na terenie wysoczyzny Starego Miasta. Zabudowa oświatowa o odmiennym charakterze w stosunku do pozostałej części dzielnicy. Zagospodarowana estetyczną zielenią urządzoną, obiektami sportowymi z zabudową dydaktyczną w dobrym stanie technicznym.

#### XII B - Zabudowa mieszkaniowa

Obszar jednostki położony jest na terenie wysoczyzny Starego Miasta. Na terenie jednostki zlokalizowana jest zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna powstała w XX w. Obiekty budowlane zlokalizowane w granicach jednostki są w różnym stanie technicznym. Istniejące budynki murowane w średnim lub dobrym stanie technicznym. W dobrym stanie technicznym są budynki nowe, wśród których przeważają obiekty uwzględniające lokalną tradycję kształtowania zabudowy - dotyczy to głównie ich formy, gabarytów i kolorystyki.

#### XIII B - Zabudowa usługowo-mieszkaniowa

Obszar jednostki położony jest na terenie wysoczyzny Starego Miasta. Od południowo-wschodniej części jednostki przebiega ul. Dębowa, stanowiąca pozostałość po trakcie Krakowskim. Teren przemysłowy, zdegradowany poprzez liczne przebudowy i nawarstwienia nowymi obiektami hal magazynowych i budynków usługowych bez uwzględniania istniejącej lokalnej architektury. Dominującą funkcją jednostki są usługi. Brak zwartej zabudowy wzdłuż ulicy Dębowej i istniejący układ przestrzenny jednostki wewnątrz kwartałów daje wrażenie chaosu przestrzennego. Jednostkę cechuje brak spójności. Współczesna zabudowa usługowa stanowi element dysharmonijny ze względu na swoją kubaturę i formę. Budynki strefy są w średnio dobrym i dobrym stanie technicznym jednak wymagają przekształceń - dotyczy to głównie ich formy i funkcji.

#### Geneza i waloryzacja jednostek architektoniczno-krajobrazowych

Pod względem typu krajobrazu wyodrębniono jednostki o: krajobrazie naturalnym przekształconym (KNP), krajobrazie kulturowo-naturalnym (KN) i krajobrazie kulturowym (K).

Tabela nr 5. Geneza jednostek architektoniczno-krajobrazowych.

| Lp.                   | Symbole jednostek | Nazwy jednostek architektoniczno-krajobrazowych | Geneza |
|-----------------------|-------------------|-------------------------------------------------|--------|
| Jednostki w strefie A |                   |                                                 |        |
| 1                     | IA                | Grodzisko Piotrówka                             | KNP    |
| 2                     | IIA               | Łąki przy Grodzisku                             | KNP    |
| 3                     | IIIA              | Zadrzewienia wierzbowe                          | KNP    |
| 4                     | IVA               | Łąki i zadrzewienia                             | KNP    |

|                       |       |                                |     |
|-----------------------|-------|--------------------------------|-----|
| 5                     | VA    | Trzciniowiska                  | KNP |
| 6                     | VIA   | Zadrzewienia topolowe          | KNP |
| 7                     | VIIA  | Torfianki                      | KNP |
| 8                     | VIIIA | Łąki i zadrzewienia            | KNP |
| 9                     | IXA   | Dolina rzeki Mlecznej          | KNP |
| Jednostki w strefie B |       |                                |     |
| 10                    | IB    | Zabudowa usługowo-mieszkaniowa | K   |
| 11                    | IIB   | Zabudowa usługowa              | K   |
| 12                    | IIIB  | Bulwar                         | K   |
| 13                    | IVB   | Zabudowa usługowo-przemysłowa  | K   |
| 14                    | VB    | Zabudowa mieszkaniowa          | K   |
| 15                    | VIB   | Zieleń parkowa                 | KN  |
| 16                    | VIIIB | Zabudowa usługowo-mieszkaniowa | K   |
| 17                    | VIIIB | Zadrzewienia                   | KNP |
| 18                    | IXB   | Zabudowa usługowo-mieszkaniowa | K   |
| 19                    | XB    | Plac Stare Miasto              | K   |
| 20                    | XIB   | Zabudowa oświatowa             | K   |
| 21                    | XIIB  | Zabudowa mieszkaniowa          | K   |
| 22                    | XIIIB | Zabudowa usługowo-mieszkaniowa | K   |

Ocenę walorów krajobrazowych przeprowadzono na podstawie elementów tworzących wartości przyrodnicze, kulturowo-historyczne oraz estetyczno-widokowe:

Wartości przyrodnicze: tereny cenne przyrodniczo, tereny cennej zieleni urządzonej, szpalery cennej zieleni urządzonej, tereny hydrogeniczne, cieki naturalne, korytarz ekologiczny, pomnik przyrody, urozmaiconą rzeźba terenu.

Granice korytarza ekologicznego zaczerpnięto z obowiązującego Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Radom, przy czym w waloryzacji jednostek architektoniczno-krajobrazowych nie uwzględniono obszarów, które obecnie już nie pełnią takiej funkcji.

Wartości kulturowo-historyczne: strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej, strefa ścisłej ochrony archeologicznej, zabytki nieruchome i archeologiczne, stanowiska archeologiczne, historyczny układ parkowy, tereny przemysłu XIX w., trakty historyczne.

Wartości estetyczno-widokowe: widokowe (punkt widokowy, ciąg widokowy, otwarcie widokowe, wnętrze widokowe, oś widokowa, dominanta krajobrazowa), estetyczne

(zabudowa o zachowanych cechach stylowej architektury sakralnej wraz z placem, zabudowa o zachowanych cechach stylowej architektury przemysłowej, zabudowa o zachowanych cechach stylowej architektury mieszkalnej, estetyczna zieleń urządzona, estetyczna zieleń nieurzadzona, wartościowe formy geomorfologiczne).

Każda jednostka architektoniczno-krajobrazowa została oceniona na podstawie bonitacji punktowej tj. za każde występowanie elementu z powyższych przyznawano 1 punkt. Łącznie można było uzyskać 28 punktów. Z uwagi na znaczące zróżnicowanie wartości krajobrazowych poszczególnych jednostek nie można było uzyskać maksymalnej liczby punktów np. wartości przyrodnicze częściowo wykluczały wartości kulturowo-historyczne i odwrotnie. Klasyfikację oceny jednostek architektoniczno-krajobrazowych przyjęto w ten sposób, że podział dokonano od najwyższej uzyskanej wartości (tj. 12 pkt):

Jednostka o wysokich walorach krajobrazowych: 9-12 pkt.

Jednostka o średnich walorach krajobrazowych: 5-8 pkt.

Jednostka o niskich walorach krajobrazowych: 1-4 pkt.

Waloryzację jednostek architektoniczno-krajobrazowych przedstawia Załącznik nr 1.

Przeprowadzona waloryzacja jednostek architektoniczno-krajobrazowych wykazała zróżnicowanie przestrzenne. Jednostki o wysokich walorach krajobrazowych usytuowane są w części północnej oraz północno-wschodniej i obejmują tereny wokół grodziska, zabudowę usługowo-mieszkaniową przy ulicach św. Wacława, Staromiejskiej, Limanowskiego, Plac Stare Miasto oraz park „Stary Ogród”. Jednostki o średnich walorach krajobrazowych tworzone są przez tereny otwarte w dolinie rzeki Mlecznej, zabudowę usługowo-mieszkaniową zlokalizowaną przy ulicach Dębowej i Limanowskiego, zabudowę mieszkaniową usytuowaną przy ulicach św. Wacława, Przechodniej, Piotrówka oraz zabudowę dawnej garbarni przy ul. Garbarskiej. Jednostki o niskich walorach krajobrazowych to zabudowa oświatowa przy ul. Limanowskiego, zabudowa usługowo-mieszkaniowa przy ul. Garbarskiej, Piwnej, Zgodnej, św. Floriana, Bednarskiej i Okulickiego, zabudowa mieszkaniowa przy ul. Okulickiego i Klementyny, zadrzewienia przy ul. św. Floriana oraz zabudowa usługowo-przemysłowa przy ul. Okulickiego.

## **10. Turystyka i rekreacja**

### Walory rekreacyjne

Walory wypoczynkowe stwarzają możliwość regeneracji sił fizycznych i psychicznych. Wśród cech środowiska przyrodniczego, odpowiadających warunkom racjonalnego wypoczynku na podstawie J. Wyrzykowskiego (1986) w obrębie Parku Kulturowego Stary Radom wyodrębniono: walory estetyczne krajobrazu, ciszę i spokój (niewystępowanie źródeł hałasu), niski stopień urbanizacji w strefie A, szczególne walory widokowe krajobrazu, korzystne warunki do uprawiania czynnego wypoczynku (przydatność terenów do wędrówek pieszych i rowerowych).

Walory estetyczne krajobrazu Parku podkreślone są obecnością terenów o szczególnych wartościach. W strefie A występuje krajobraz naturalny przekształcony, w obrębie którego występują cenne tereny przyrodnicze: torfowisko z szuwarami właściwymi i wielkoturzycowymi oraz zadrzewienie topolowe przy ul. Jaworowej ze zgniotkiem cynobrowym – chrząszcza z rodziny zgniotkowatych, znajdującego się na Czerwonej liście zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce. Przez centralną część Parku przebiega dolina rzeki Mlecznej. Erozyjne wcięcie koryta w wysoczyznę

morenową tworzy urozmaiconą rzeźbę terenu. Stoki wysoczyzn łagodnie opadają w kierunku doliny, a ich nachylenie nie przekracza zazwyczaj 5-10%. Pomimo uregulowanego koryta, biorąc pod uwagę położenie w strefie zurbanizowanej, Mleczna posiada walory krajoznawcze. Wyjątkowe walory estetyczne krajobrazu posiada park „Stary Ogród”, wpisany do rejestru zabytków Decyzją Nr 211/A/83 z dnia 02.05.1983 r. Stary Ogród został zaprojektowany na wzór ogrodów angielskich z promienistym układem alei w 1822 r. Jest jednym z najstarszych miejskich parków w Europie. Walory krajobrazowe w parku ma pomnik przyrody pn. „Starodrzew Starego Ogrodu” obejmujący dziewięć drzew. Do wartościowego układu zieleni należy także zaliczyć aleję wiązków wzdłuż ul. Nowospacerowej. Wysoką estetykę ma także staw zlokalizowany w części południowej parku. W 2014 r. park przeszedł kompleksową rewitalizację, obejmującą między innymi przebudowę alejek i zieleni, budowę placów zabaw, wymianę oświetlenia. Ponadto wartościowy układ zieleni znajduje się na Placu Stare Miasto z dwoma dębami o charakterze pomnikowym oraz przydrożne szpalery drzew wzdłuż ul. Staromiejskiej, Przechodniej i bulwaru północnego.

Stosunkowo korzystnie przedstawia się Park pod względem ciszy i spokoju. W centralnej części, w obrębie strefy A imisja hałasu drogowego, zgodnie z mapą akustyczną miasta Radomia wynosi poniżej 55 dB. Według skali subiektywnej uciążliwości hałasu komunikacyjnego opracowanej przez Państwowy Zakład Higieny wartość ta oznacza małą uciążliwość.

Ważnym walorem wypoczynkowym Parku jest niski stopień urbanizacji strefy A. Jest to jedyny tak duży obszar otwarty w strefie śródmiejskiej Radomia. Położony jest w sąsiedztwie terenów zurbanizowanych Starego Miasta i Zamłynia. Otwartość terenu oraz walory krajoznawcze sprzyjają rozwojowi wędrówek pieszych i rowerowych.

Walory widokowe krajobrazu podnosi niewątpliwie urzeźbienie terenu i zróżnicowanie wysokości. Najniższe wysokości bezwzględne występują w dolinie rzeki Mleczonej i kształtują się na poziomie od 151,25 do 153,75 m n.p.m. Następnie teren stopniowo wznosi się na wschód i zachód od doliny, osiągając maksymalną wysokość 160 m n.p.m. przy ul. Limanowskiego. Deniwelacje terenu wynoszą około 9m. W granicach Parku znajduje się jeden punkt widokowy zlokalizowany na wzgórzu grodziska Piotrówka, wznoszącego się około 8 m nad dolinę rzeki Mleczonej. Z punktu rozciąga się panorama na dolinę rzeki Mleczonej, zabudowę dzielnicy Zamłynie i Stare Miasto. Wyeksponowane są obiekty sakralne (Bazylika Mniejsza Parafii pw. św. Kazimierza, Kościół św. Wacława). Walory ekspozycyjne ograniczone są w znacznym stopniu zadrzewieniami rosnącymi w dolinie.

#### Infrastruktura turystyczna i rekreacyjna

Obsługa ruchu turystycznego Parku Kulturowego Stary Radom odbywa się poprzez Centra Informacji Turystycznej przy ul. Traugutta 3 i ul. Rwańskiej 16 w Radomiu. Informacje o walorach kulturowych turyści mogą uzyskać z ulotki pn. „Grodzisko na Piotrówce. Odkrywanie początków Radomia” i przewodnik pn. „Szlak Turystyczny Zabytki Radomia”. Tablica informacyjna dotycząca lokalizacji grodziska Piotrówka znajduje się przy Regionalnym Centrum Krwiodawstwa i Krwiolecznictwa przy ul. Limanowskiego.

Przez Park prowadzi pieszy zielony szlak turystyczny PTTK obejmujący trasę: park Stary Ogród, ul. Staromiejska, grodzisko Piotrówka oraz pieszy szlak turystyczny „Zabytki Radomia” obejmujący dwa obiekty: grodzisko Piotrówka i kościół pw. św. Wacława.

Rekreacja w obrębie Parku odbywa się na dwóch bulwarach: północnym i południowym. Bulwar północny złożony jest z toru dla rolkarzy (cyklodromu) o długości około 1,84 km i szerokości 4 m oraz ścieżki rowerowej o długości około 1,19 km i szerokości 2,5 m. Bulwar południowy tworzy jezdnię oraz chodnik o długości około 380 m. Wykorzystywany jest do lokalnej obsługi komunikacji kołowej oraz przez pieszych i rowerzystów.

## **11. Edukacja**

Obecnie, strefa A Parku Kulturowego Stary Radom, jest wykorzystywana w działaniach edukacyjnych prowadzonych przez radomskie szkoły. Od Piotrówki rozpoczyna się większość wycieczek szkolnych organizowanych przez nauczycieli historii i wychowawców klas dla dzieci i młodzieży. Prowadzą one z Piotrówki, kolebki miasta, przez kolejne tereny, na których się ono rozwijało, a więc Stare Miasto z jego najcenniejszym zabytkiem – kościołem św. Wacława, a stąd trasa wiedzie ku Miastu Kazimierzowskiemu. Radomscy przewodnicy prowadzą tu również zorganizowane grupy turystów spoza miasta oraz te, złożone z jego mieszkańców, są one jednak o wiele rzadziej spotykane, podobnie jak turyści indywidualni.

Dużą i niesłabnącą popularnością cieszą się od wielu lat inscenizacje historyczne, które z jednej strony mają duże walory edukacyjne, a z drugiej przyciągają turystów. W roku 2007, 2008 oraz 2009 na grodzisku Piotrówka organizowane były pikniki rekonstrukcji historycznej i archeologii doświadczalnej. Wydarzenia te zbiegały się razem z obchodami Dni Radomia. Inicjatorami spotkań byli pracownicy działu archeologii Muzeum im. Jacka Malczewskiego, bractwa rycerskie, sympatycy archeologii, oraz wolontariusze. Patronat finansowy nad wydarzeniem przyjął także Urząd Miejski w Radomiu. Podczas tych otwartych spotkań uczestnicy odtwarzali wybrane aspekty życia we wczesnym średniowieczu. Na pikniki przyjeżdżali miłośnicy historii i rekonstrukcji z różnych stron Polski oraz państw ościennych. Na plateau grodziska warsztaty rozstawili m.in. garncarze, snycerze, kowale, szewcy, tkacze, diegciarze, prezentowano także farbowanie wełny naturalnymi metodami, pracę na warsztacie tkackim oraz wiele innych codziennych rzemiosł. Każdy zainteresowany mógł porozmawiać z rekonstruktorami, własnoręcznie wykonać przedmiot w danym warsztacie, czy nauczyć się podstaw fechtunku. Goście mogli spróbować wczesnośredniowiecznych potraw, posłuchać średniowiecznej muzyki, pograć w gry oraz obejrzeć inscenizację historyczną obrazującą osadzenie wojewody na grodzie.

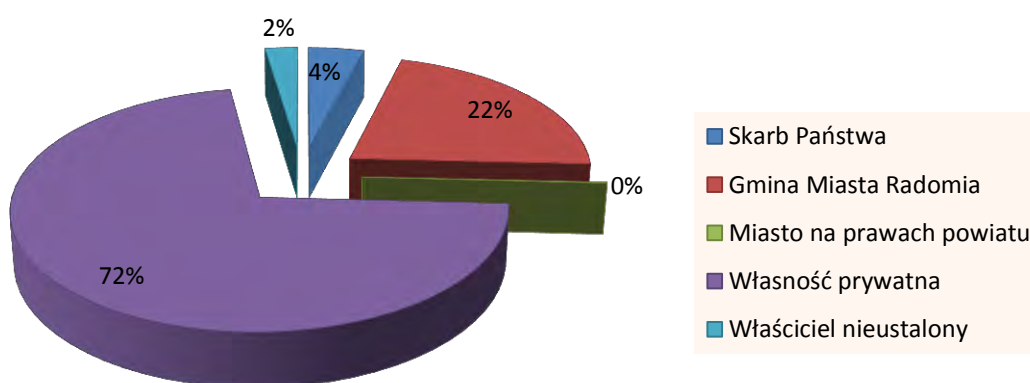
## **12. Struktura własnościowa**

Całkowita powierzchnia terenu Parku Kulturowego Stary Radom wynosi 122 ha, w tym teren strefy A wynosi około 52 ha, a strefy B około 70 ha. Obecnie w strefie A Gmina Miasta Radomia jest właścicielem jedynie 22% terenu, Skarb Państwa posiada 4 %. Przeważająca część terenu znajduje się w zasobach osób prywatnych - 72%, własność nieustalona stanowi 2%. W strefie B własność osób prywatnych to 50%, Gmina Miasta Radomia posiada 38%, do Skarbu Państwa należy 4%, miasto na prawach powiatu jest właścicielem 2%. Własność nieustalona w tej strefie stanowi 6%.

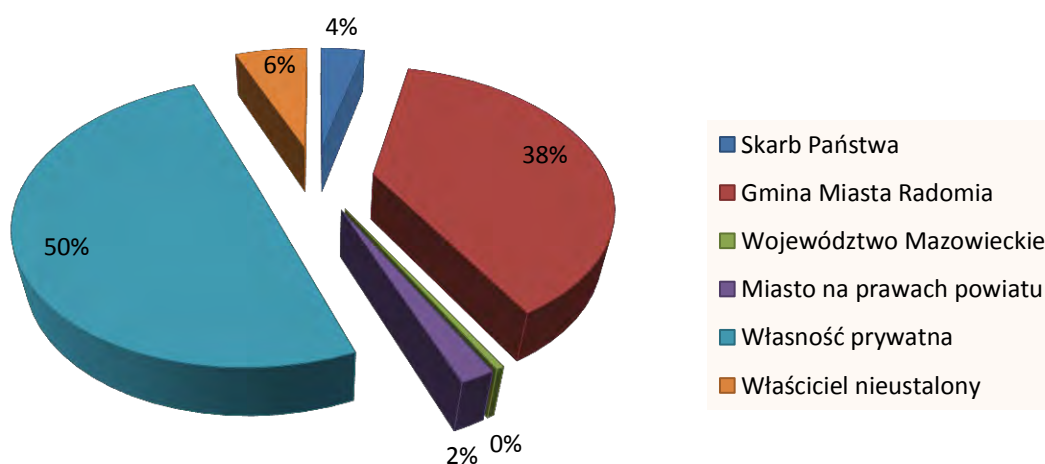
Na tym etapie trudne jest oszacowanie potencjalnych kosztów przewidzianych na realizację Parku lub obiektów wspierających jego funkcjonowanie z uwagi na fakt, iż obecnie określone są dość elastycznie reguły dotyczące kształtowania przestrzeni,

a konkretne projekty i ich koszty wynikną w przypadku przesądzenia ostatecznych rozwiązań.

Z powodu stosunkowo niskiej liczby ludności zamieszkującej tereny bezpośrednio przyległe do kompleksów parkowych, z terenów rekreacyjnych korzystać będą wszyscy mieszkańcy miasta tak jak ma to miejsce nad Zalewem Borki. Wzrost popularności terenu Parku może mieć wpływ na presję inwestycyjną w tym rejonie miasta i migrację wewnętrzną, co wpłynie na wymianę ludności, a tym samym na podwyższenie wartości nieruchomości.



Ryc. nr 2. Struktura własności obszaru strefy A Parku.



Ryc. nr 3. Struktura własności obszaru strefy B Parku.

### 13. Uwarunkowania planistyczne

Rada Miejska w Radomiu podjęła uchwały o przystąpieniu do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Stary Ogród” (Uchwała nr 513/2009 z dnia 20. 04. 2009 r.), „Piotrówka” (Uchwała nr 190/2011 z dnia 26. 09. 2011 r.) i „Stare Miasto” (Uchwała nr 142/2015 z dnia 26. 06. 2015 r.), które obejmują tereny znajdujące się w granicach Parku Kulturowego Stary Radom. W bezpośrednim sąsiedztwie Parku obowiązuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego „Szwalikowska” (Uchwała nr 381/2012 z dnia 27. 08. 2012 r.).

Ustanowienie Parku Kulturowego Stary Radom, jak i cele i kierunki działań planu ochrony wpisują się w:

#### **Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego do 2030 r. w zakresie:**

##### *Cele rozwojowe:*

Wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego do rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia.

##### *Cele ramowe:*

- zintegrowana polityka opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury współczesnej,
- polityka kształtowania i ochrony zasobów i walorów przyrodniczych oraz poprawy standardów środowiska,
- polityka wzrostu atrakcyjności turystycznej województwa dotycząca wzrostu konkurencyjności ośrodków regionalnych (Radomia i Płocka),
- przekształcenia struktury funkcjonalnej polegającej głównie na kształtowaniu nowoczesnych centrów miast o wysokiej jakości rozwiązaniach urbanistyczno-architektonicznych i atrakcyjnych przestrzeniach publicznych, przy jednoczesnym zachowaniu i eksponowaniu walorów historyczno-zabytkowych,
- rewitalizacja zdegradowanych obszarów miasta (przede wszystkim centrów oraz terenów przemysłowych),
- rewitalizacja obiektówabytkowych i ich adaptacja między innymi na potrzeby turystyki i kultury,
- rozwój bazy turystycznej oraz regionalnych centrów wypoczynku, rekreacji i rozrywki.

Krajobraz jest ważnym komponentem dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, a formą jego ochrony jest park kulturowy. Na mapie Z.39 - Dziedzictwo kulturowe Radom w delimitacji krajobrazów kulturowych zakwalifikowany został do rangi regionalnej (w skali: międzynarodowe, krajowe, regionalne).

oraz

#### **Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Radom w zakresie:**

Studium wskazuje cele strategiczne polityki przestrzennej miasta. Cele te stanowią konkretyzację wizji ładu przestrzennego w specyficznej sytuacji ośrodka radomskiego,

realizowanej według zasad zrównoważonego rozwoju. Cele strategiczne polityki przestrzennej, z których wynika potrzeba tworzenia parku kulturowego to:

- Cel I: Poprawa warunków życia mieszkańców
- Cel II: Poprawa wizerunku i atrakcyjności inwestycyjnej miasta
- Cel III: Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego
- Cel IV: Podniesienie rangi miasta jako ośrodka regionalnego

Cele strategiczne osiągnąć będą za pośrednictwem działań nakierowanych na osiąganie bardziej uszczegółowionych i skonkretyzowanych celów operacyjnych polityki przestrzennej miasta. Określone w Studium kierunki działań w polityce przestrzennej miasta to:

- inicjowanie utworzenia korytarzy aktywizacji zainwestowania,
- poprawa efektywności zainwestowania obszarów urbanizacji,
- rozwój funkcji terenów otwartych,
- poprawa efektywności ochrony prawnej środowiska i przyrody,
- ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego.

### **III. Prognoza**

#### **1. Wnioski dotyczące kondycji dziedzictwa kulturowego, krajobrazu i środowiska przyrodniczego Parku Kulturowego Stary Radom**

Na obszarze Parku Kulturowego Stary Radom znajduje się 7 stanowisk archeologicznych oraz kilkanaście obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków. Ponadto, w rejestrze zabytków nieruchomości województwa mazowieckiego znajduje się grodzisko Piotrówka, włącznie z zespołem architektoniczno-urbanistycznym obejmującym całe Stare Miasto. Jako szczególny zabytek wyodrębniono tu kościół św. Wacława. Spoza terenu Starego Miasta, w rejestrze wojewódzkiego konserwatora zabytków znalazł się Stary Ogród oraz dwa domy przy ul. Okulickiego.

Stanowiska archeologiczne zostały przebadane, są zabezpieczone, ale zagrożeniem dla nich może stać się fakt, że część z nich znajduje się na terenach pozostających w ręku prywatnych właścicieli. Spośród stanowisk archeologicznych, corocznej konserwacji, w postaci prac porządkowych, wymaga Piotrówka. Zagrożeniem dla ochrony i konserwacji stanu grodziska jest brak stałego harmonogramu prowadzenia na nim cyklicznych prac porządkowych. Niektóre obiekty małej architektury umieszczono tam bez odpowiedniej zgody konserwatora zabytków, stąd należy rozważyć możliwość ich usunięcia. Wiele treści informacyjnych z tablic, umieszczonych na wspomnianych elementach małej architektury, jest nieaktualne lub zgoła błędne w świetle najnowszych badań naukowych. W najbliższym otoczeniu Piotrówki brakuje małej infrastruktury, ułatwiających utrzymanie czystości w miejscu, będącym kolebką Radomia.

Kościół św. Wacława został poddany ostatnio remontom, a jego otoczenie uporządkowano, co zmieniło w sensie pozytywnym charakter głównego placu Starego Miasta. Stan zabytków nieruchomości z XIX–XX w. jest w większości wypadków niezadowolający, wymagają one prac remontowych, co sygnalizuje również Gminny Program Ochrony Zabytków, opracowany i uchwalony w 2017 r. Zagrożeniem dla ich kondycji jest tu niewielki wpływ gminy na prywatnych właścicieli owych obiektów.

Stan środowiska Parku wynika z czynników antropogenicznych. Korytarz ekologiczny miasta Radomia, tworzony przez dolinę rzeki Mleczej, jest w znaczącym

stopniu ograniczony przez występujące bariery na południu i północy Parku. Na południu taką barierą jest ul. Maratońska, która w znaczący sposób ogranicza połączenie z terenami zielonymi wokół zalewu Borki. Na północy zaś barierą jest ul. Okulickiego oraz zabudowa przylegająca do koryta rzeki Mleczej, która ogranicza połączenie z terenami parku „Stary Ogród”. Kolejnym aspektem wpływającym negatywnie na tereny otwarte doliny rzeki Mleczej stanowi ekspansywna zabudowa, która wkracza w jego strukturę przestrzenną tj. jednorodzinna przy ul. Piotrówka oraz usługowo-przemysłowa przy ul. Garbarskiej. Oprócz procesów urbanizacyjnych do istniejących zagrożeń należy wskazać zły stan jakości wód rzeki Mleczej, który wynika głównie z zanieczyszczeń fizykochemicznych. Na warunki wodno-gruntowe negatywny wpływ mają wysypiska odpadów pogarbarskich, które mogą prowadzić do ich zanieczyszczenia chromem. Oprócz składowisk takich odpadów pierwiastek ten jest zakumulowany w aluviach doliny rzeki Mleczej. Dużym problemem w Parku są nielegalne wysypiska śmieci. Na walory wypoczynkowe i jakość życia wpływ mają zagrożenia związane z hałasem oraz zanieczyszczeniami powietrza. Tereny o przekroczonym dopuszczalnym poziomie hałasu znajdują się wzdłuż ulic Okulickiego i Limanowskiego. Obszar Parku znajduje się w strefie o wysokich stężeniach pyłu zawieszonego PM10, pyłu zawieszonego PM2,5 i benzo(a)pirenu. Zagrożenie dla cennej zieleni nieurządzonej stanowi ekspansja zieleni obcej, inwazyjnej (m.in. nawłoci, rdestowca ostrokończystego, klonu jesionolistnego, kolczurki klapowanej).

Zagrożenia dla walorów krajobrazowych Parku związane są z ograniczaniem i zakłócaniem widoków. Panorama zabudowy śródmiejskiej ograniczona jest postępującymi zadrzewieniami w dolinie Mleczej. Elementy dysharmonijne wpływające na zakłócenie walorów widokowych stanowią słupy linii elektroenergetycznych zlokalizowane przy Głównym Punkcie Zasilającym, obiekty usługowe o niskim standardzie technicznym oraz infrastruktura techniczna przecinająca dolinę Mleczej. Wskazuje się następujące zagrożenia krajobrazowe Parku:

- degradacja walorów cennych obiektów architektonicznych,
- zakłócanie widoków wynikające z usytuowania negatywnych dominant i subdominant,
- degradacja widoków obiektami o niskiej estetyce,
- wprowadzanie nowych inwestycji kubaturowych na przedpola ekspozycji obiektów zabytkowych oraz cennych obiektów kulturowych,
- degradacja koryta Mleczej poprzez prace utrzymaniowe i regulacyjne oraz przebieg infrastruktury technicznej podziemnej,
- wprowadzanie obiektów dysharmonijnych degradujących walory widokowe w panoramie zabudowy staromiejskiej,
- zarastanie drzewami przedpola ekspozycji (zboczy doliny Mleczej) uniemożliwiające ekspozycję panoramy zabudowy staromiejskiej oraz wnętrza widokowych.

Układ komunikacji wewnątrz obszaru Parku jak i na zewnątrz, w jego otoczeniu, w tym układ podstawowy miasta oraz organizacja transportu zbiorowego, jest systemem nie w pełni rozwiniętym w kontekście bezpośredniej obsługi komunikacyjnej strefy A Parku oraz otaczającej jej strefy B. Organizowany i rozwijany pierwotnie z myślą jedynie o obsłudze terenów zurbanizowanych stwarza warunki do zorganizowania dogodnej dostępności Parku, co wymaga jednak dodatkowych działań.

Zagrożeniem dla obsługi komunikacyjnej może być spowolnienie realizacji działań inwestycyjnych oraz organizacyjnych, które w szczególności powinny obejmować:

- likwidację barier ograniczających dostępność pieszą, rowerową i samochodową od ul. Garbarskiej,
- poprawę dostępności na kierunku od ul. Maratońskiej,
- wykreowanie nowych połączeń komunikacyjnych od ul. Dębowej i Limanowskiego,
- rozbudowę połączeń pieszo-rowerowych wewnątrz Parku,
- modernizację układu ulicznego na kierunku od ul. Okulickiego,
- skrócenie stref dojścia do przystanków transportu zbiorowego,
- zwiększenie podaży oraz częstotliwości kursowania pojazdów transportu zbiorowego.

## **2. Analiza uwarunkowań rozwojowych**

### **Atuty i możliwości rozwojowe:**

- centralne położenie w przestrzeni miasta,
- zachowanie w przestrzeni miejskiej modelowego przykładu osadnictwa średniowiecznego: gród, osady podgrodowe, miasto lokacyjne,
- wysoka wartość historyczna zachowanych stanowisk archeologicznych,
- funkcjonowanie kościoła św. Wacława, najstarszej zachowanej świątyni w mieście,
- powiązanie miejsca z genezą miasta i jego nazwą,
- wzrost świadomości mieszkańców dotyczącej konieczności ochrony i uporządkowania najstarszej części miasta,
- zachowana struktura przyrodnicza doliny rzeki Mlecznej jako teren otwarty bez zabudowy,
- wysoki potencjał obszaru do rozwoju funkcji turystycznych, rekreacyjnych i edukacyjnych,
- dysponowanie wynikami najnowszych prac archeologicznych i badań naukowych,
- duże możliwości eksponowania wartości historycznych miejsca,
- wzrost zapotrzebowania na nową ofertę turystyczną z możliwością edukacji,
- stosunkowo bliskie położenie względem głównych dróg krajowych,
- wykształcony przebieg ulic układu podstawowego miasta w najbliższym otoczeniu.

### **Słabe strony i zagrożenia:**

- poza prawną ochroną znajdują się zasoby obiektów, które decydują o lokalnej tożsamości zarówno dzielnicy jak i miasta,
- nieuporządkowana struktura własnościowa,
- niewielka ilość nieruchomości stanowiących własność gminy,
- brak infrastruktury turystycznej i edukacyjnej,
- niedostateczna promocja walorów kulturowych,
- brak powiązań funkcjonalnych pomiędzy poszczególnymi obszarami,
- niewystarczające wykorzystanie walorów krajobrazowych i kulturowych w celu kształtowania rozwoju gospodarczego i poprawy sytuacji społecznej miasta,
- brak działań rewitalizacyjnych w odniesieniu do niektórych obiektów i obszarów,

- ograniczenia finansowe,
- ograniczenia możliwości rozbudowy układu komunikacyjnego wynikające z ukształtowania istniejącej zabudowy.

#### **IV. Ustalenia i wytyczne**

##### **1. Cele i kierunki działań**

#### **CEL: OCHRONA WALORÓW KRAJOBRAZOWYCH I KULTUROWYCH**

##### **Kierunki działań:**

- wyeksponowanie walorów krajobrazowych i widokowych najcenniejszych obiektów i obszarów,
- ochrona otwarc, punktów, ciągów i osi widokowych, pozytywnych dominant, panoram, przedpól ekspozycji zabytków,
- utrzymanie istniejącej struktury krajobrazu doliny rzeki Mlecznej w formie systemu terenów otwartych,
- zapobieganie powstawaniu antropogenicznych obiektów dysharmonizujących krajobraz,
- kształtowanie wartości estetyczno-widokowych poprzez modernizację obiektów o niskiej estetyce,
- ochrona historycznie ukształtowanych cech krajobrazu,
- zachowanie walorów obiektów zabytkowych oraz zabudowy o cechach stylowej architektury przemysłowej i mieszkalnej,
- monitorowanie stanu obiektów zabytkowych,
- rewaloryzacja zabytków w oparciu o wytyczne konserwatorskie,
- modernizacja infrastruktury polegająca na ograniczaniu jej ingerencji w krajobraz,
- poprawa wizerunku i atrakcyjności wizualnej zabudowy.

#### **CEL: OCHRONA ELEMENTÓW ZASOBU PRZYRODNICZEGO**

##### **Kierunki działań:**

- zachowanie ciągłości i otwartości Miejskiego Systemu Przyrodniczego,
- zachowanie terenów cennych przyrodniczo z możliwością ich kształtowania w celu dostosowania do funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej oraz poprawy walorów widokowych,
- zachowanie i ochrona cennych stanowisk chronionych i rzadkich gatunków roślin, zwierząt i grzybów,
- odtwarzanie stanowisk rzadkich gatunków flory i fauny,
- zachowanie istniejących form ochrony przyrody, z możliwością tworzenia nowych,
- odtwarzanie naturalnych koryt rzecznych,
- eliminacja zieleni inwazyjnej negatywnie wpływającej na cenne tereny przyrodnicze i walory krajobrazowe,
- rekultywacja składowisk odpadów pogarbarskich w przypadku wystąpienia negatywnego wpływu na środowisko wodno-gruntowe,
- zachowanie i ochrona istniejącego ukształtowania terenu,
- zwiększanie retencji wodnej,
- odtwarzanie połączeń pomiędzy terenami zielonymi,
- zachowanie i ochrona cennych terenów i szpalerów zieleni urządzonej,

- eliminacja i zapobieganie powstawaniu nielegalnych wysypisk śmieci.

**CEL: ROZWÓJ FUNKCJI TURYSTYCZNEJ, REKREACYJNEJ I EDUKACYJNEJ ZAPEWNIAJĄCY POZNAWANIE WALORÓW KRAJOBRAZOWYCH ORAZ KULTUROWYCH**

**Kierunki działań:**

- kształtowanie terenów zieleni o charakterze parku krajobrazowo-naturalistycznego,
- upowszechnianie wiedzy na temat historii i przyrody oraz walorów krajobrazowych i kulturowych,
- rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej,
- zapewnienie obsługi turystycznej,
- aktywizacja działań promocyjnych,
- poprawa dostępności komunikacyjnej.

**CEL: PODNIESIENIE JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW**

**Kierunki działań:**

- zwiększenie powierzchni terenów zielonych w mieście,
- aktywizacja lokalnej społeczności,
- tworzenie nowych warunków rozwoju przedsiębiorczości,
- ograniczanie zanieczyszczeń powietrza ze źródeł komunalno-bytowych i komunikacyjnych,
- zapobieganie występowaniu ponadnormatywnych uciążliwości hałasu,
- ograniczenie zanieczyszczeń wprowadzanych do wód powierzchniowych.

## **2. Wytyczne do dokumentów planistycznych**

Ochrona i zagospodarowanie Parku Kulturowego Stary Radom w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego powinna być realizowana poprzez:

1. Wprowadzenie i funkcjonowanie ustaleń planistycznych dotyczących stref ochrony konserwatorskiej, ochrony ekspozycji, ochrony krajobrazu, ochrony archeologicznej, stref zagospodarowania.
2. Uwzględnienie nakazów i zakazów zawartych w uchwale o utworzeniu Parku Kulturowego Stary Radom.
3. Utrzymanie i rewaloryzację historycznej kompozycji: traktów, układu przestrzennego, sytuowania poszczególnych obiektów budowlanych, w szczególności postindustrialnych, stanowiących dobro kultury współczesnej, historycznych linii zabudowy, gabarytów zabudowy i jej charakteru, dachów stromych o ujednoliconym pokryciu z dopuszczeniem dachów przeszklonych.
4. Zachowanie w dobrym stanie technicznym i ochrona istniejącej historycznej zabudowy o walorach estetycznych.
5. Utworzenie czytelnej komunikacji pomiędzy terenami historycznego rozwoju miasta, wprowadzenie nowych powiązań komunikacyjnych pieszych i rowerowych poprzez rzeki oraz wzdłuż koryta rzeki Mlecznej.
6. Utrzymanie i rewaloryzacja historycznego założenia parkowego, drzew pomnikowych, renaturalizacja koryta rzek, eliminowanie zieleni inwazyjnej, utrzymanie wartości krajobrazu naturalnego z możliwością wprowadzania zieleni komponowanej w strefie A, utrzymanie wartości przyrodniczych doliny Mlecznej.

7. Docelowe usunięcie zabudowy i elementów zagospodarowania niezgodnych z charakterem Parku lub wprowadzających dysharmonię w jego układzie.

### **3. Zarządzanie Parkiem Kulturowym Stary Radom**

Parkiem Kulturowym Stary Radom zarządza obecnie Gmina Miasta Radomia. Realizacja zadań zawartych w planie ochrony możliwa jest przez poszczególne wydziały i komórki Urzędu Miejskiego, jak również powołanie dla tego celu odrębnej jednostki organizacyjnej. W każdym z wariantów niezbędne jest rozpropagowanie idei Parku wśród lokalnej społeczności, zapewnienie sobie współpracy właścicieli nieruchomości położonych w jego granicach oraz konsultacje ze służbami konserwatorskimi.

## **V. Podsumowanie**

Plan ochrony Parku Kulturowego Stary Radom, wpłynie pozytywnie na ochronę substancji zabytkowej i środowiska przyrodniczego w dzielnicach Radomia o najstarszym rodowodzie. Może przyczynić się do wypromowania tej części miasta, podniesienia jej atrakcyjności i aktywizację miejscowej społeczności. Park obejmuje jednakże obszary o odmiennych cechach kulturowych, co będzie wpływało na jego funkcjonowanie. Wpływ ten będzie jednak widoczny dopiero w dłuższej perspektywie czasowej, stąd działania, prowadzone na obszarze Parku, wynikające z zaleceń zawartych w planie ochrony powinny być monitorowane. Efektem monitoringu może być m.in. ocena funkcjonalności zakreślonego obecnie obszaru Parku, poprzedzona odpowiednimi badaniami i analizami naukowymi. Niewykluczone, że wyniki owych badań stworzą uzasadnione przesłanki do zmiany jego granic, jak również modyfikacji celów i kierunków działań ochrony znajdującego się tam dziedzictwa kulturowego.

## **VI. Spis rycin**

Ryc. nr 1. Struktura użytkowania terenu Parku.

Ryc. nr 2. Struktura własności obszaru strefy A Parku.

Ryc. nr 3. Struktura własności obszaru strefy B Parku.

## **VII. Spis tabel**

Tabela nr 1. Wypis z rejestru zabytków archeologicznych „C” województwa mazowieckiego dla miasta Radomia.

Tabela nr 2. Zbiorcze zestawienie stanowisk archeologicznych w Gminnej Ewidencji Zabytków miasta Radomia – aktualny układ według numeracji obszarów AZP z 30.11.2012 r.

Tabela nr 3. Wypis z rejestru zabytków nieruchomych „A” województwa mazowieckiego dla miasta Radomia.

Tabela nr 4. Zbiorcze zestawienie pozostałych obiektów zabytkowych z obszaru Parku Kulturowego Stary Radom, ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków miasta Radomia, uwzględnionych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2017–2020.

Tabela nr 5. Geneza jednostek architektoniczno-krajobrazowych.

## VIII. Spis załączników

Załącznik nr 1. Waloryzacja jednostek architektoniczno-krajobrazowych.

Załącznik nr 2. Dokumentacja fotograficzna.

Załącznik nr 3. Rysunki.

Nr 1 - Użytkowanie terenu.

Nr 2 - Dostępność komunikacyjna.

Nr 3 - Wartości kulturowo-historyczne.

Nr 4 - Wartości przyrodnicze.

Nr 5 - Wartości estetyczno-widokowe.

Nr 6 - Geneza jednostek architektoniczno-krajobrazowych.

Nr 7 - Ocena walorów krajobrazowych.

Nr 8 - Zagrożenia krajobrazowe, środowiskowe i infrastrukturalne.

Nr 9 - Struktura własnościowa.

Nr 10 - Park kulturowy na tle studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Radom.

Nr 11 - Park kulturowy na tle miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

## IX. Literatura

1. Bogdanowski J., *Architektura krajobrazu*, Wyd. PWN, Kraków 1979.
2. Fuglewicz B., *Początki Radomia. Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy nad rzeką Mleczną*, Wyd. Zespół Naukowy do Badań Dziejów Radomia, Radom 2014.
3. *Inwentaryzacja i waloryzacja przyrodnicza doliny rzeki Mlecznej na odcinku od ul. Maratońskiej do ul. Mieszka I oraz pomiędzy ulicami Starokrakowską i Wierzbicką*, F.H.U BIODATA Michał Kocik, Pleśna 2012.
4. Kupisz D. *Radom w czasach Jagiellonów 1386–1572*, Wyd. Radomskie Towarzystwo Naukowe, Radom 2009.
5. *Radom – dzieje miasta w XIX i XX wieku*, red. S. Witkowski, Wyd. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1985.
6. *Radom i region radomski w świetle badań archeologicznych*, red. M. Cieślak-Kopyt, K. Solarska, „Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego”, t. 44, Wyd. Radomskie Towarzystwo Naukowe, 2009.
7. *Radom. Korzenie miasta i regionu. Badania 2009*, red. A. Buko, D. Główka, Wyd. Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Warszawa 2010.
8. *Radomski zespół osadniczy w dolinie rzeki Mlecznej wyniki badań interdyscyplinarnych*, A. Buko, D. Główka, M. Trzeciecki, Wyd. Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Warszawa 2011.
9. Sekulski J., *Encyklopedia Radomia*, Wyd. Instytut Technologii Eksploatacji – PIB, Radom 2009.
10. *Urbanistyka i architektura Radomia*, red. W. Kalinowski, Wyd. Lubelskie, Lublin 1979.
11. Wyrzykowski J., *Geograficzne uwarunkowania rozwoju urlopowej turystyki wypoczynkowej w Polsce*, „Studia Geograficzne”, t. 44, Wyd. Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 1986.

12. *Ziemia niczyja, ziemia nieznana. Schyłek starożytności i średniowiecze na ziemiach między Wisłą a Pilicą*, red. A. Buko, D. Główna, Wyd. Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Warszawa 2013.
13. Dostępność komunikacyjna obszaru Parku Kulturowego Stary Radom, MPU, Radom 2017.

**Załącznik nr 1.**
**Waloryzacja jednostek architektoniczno-krajobrazowych**

| L.p.                  | Jednostka architektoniczno-krajobrazowa |                        | Charakterystyka walorów krajobrazowych                                         |                                                                                                                                              |                                                                                                                  |         | Ocena                                        |
|-----------------------|-----------------------------------------|------------------------|--------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|----------------------------------------------|
|                       | Symbol                                  | Nazwa                  | wartości przyrodnicze                                                          | wartości kulturowo-historyczne                                                                                                               | wartości estetyczno-widokowe                                                                                     | Suma    |                                              |
| Jednostki w strefie A |                                         |                        |                                                                                |                                                                                                                                              |                                                                                                                  |         |                                              |
| 1                     | IA                                      | Grodzisko Piotrówka    | 3 pkt.<br>urozmaicona rzeźba terenu, korytarz ekologiczny, teren hydrogeniczny | 4 pkt.<br>stanowiska archeologiczne, zabytek archeologiczny, strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej, strefa ścisłej ochrony archeologicznej | 5 pkt.<br>wartościowa forma geomorfologiczna, ciąg widokowy, punkt widokowy, otwarcie widokowe, wnętrza widokowe | 12 pkt. | Jednostka o wysokich walorach krajobrazowych |
| 2                     | IIA                                     | Łąki przy Grodzisku    | 2 pkt.<br>urozmaicona rzeźba terenu, korytarz ekologiczny                      | 3 pkt.<br>trakt historyczny, strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej, strefa ścisłej ochrony archeologicznej                                 | 1 pkt.<br>wnętrze widokowe                                                                                       | 6 pkt.  | Jednostka o średnich walorach krajobrazowych |
| 3                     | IIIA                                    | Zadrzewienia wierzbowe | 2 pkt.<br>urozmaicona rzeźba terenu, korytarz ekologiczny                      | 3 pkt.<br>stanowisko archeologiczne, strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej, strefa ścisłej ochrony archeologicznej                         | –                                                                                                                | 5 pkt.  | Jednostka o średnich walorach krajobrazowych |
| 4                     | IVA                                     | Łąki i zadrzewienia    | 2 pkt.<br>urozmaicona rzeźba terenu, korytarz ekologiczny                      | 3 pkt.<br>stanowisko archeologiczne, strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej, strefa ścisłej ochrony archeologicznej                         | 1 pkt.<br>wnętrze widokowe                                                                                       | 6 pkt.  | Jednostka o średnich walorach krajobrazowych |
| 5                     | VA                                      | Trzcinowiska           | 4 pkt.                                                                         | 2 pkt.                                                                                                                                       | 2 pkt.                                                                                                           | 8 pkt.  | Jednostka o średnich                         |

|                       |       |                                |                                                                                                          |                                                                                                                                                                    |                                                            |        |                                              |
|-----------------------|-------|--------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------|--------|----------------------------------------------|
|                       |       |                                | urozmaicona rzeźba terenu, korytarz ekologiczny, teren cenny przyrodniczo, teren hydrogeniczny           | strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej, strefa ścisłej ochrony archeologicznej                                                                                    | wnętrze widokowe, estetyczna zieleń nieurządzona           |        | walorach krajobrazowych                      |
| 6                     | VIA   | Zadrzewienia topolowe          | 3 pkt.<br>urozmaicona rzeźba terenu, korytarz ekologiczny, teren cenny przyrodniczo                      | 2 pkt.<br>strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej, strefa ścisłej ochrony archeologicznej                                                                          | –                                                          | 5 pkt. | Jednostka o średnich walorach krajobrazowych |
| 7                     | VIIA  | Torfianki                      | 4 pkt.<br>urozmaicona rzeźba terenu, korytarz ekologiczny, teren cenny przyrodniczo, teren hydrogeniczny | 1 pkt.<br>strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej                                                                                                                  | 2 pkt.<br>wnętrze widokowe, estetyczna zieleń nieurządzona | 7 pkt. | Jednostka o średnich walorach krajobrazowych |
| 8                     | VIIIA | Łąki i zadrzewienia            | 2 pkt.<br>urozmaicona rzeźba terenu, korytarz ekologiczny                                                | 1 pkt.<br>strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej                                                                                                                  | 2 pkt.<br>otwarcie widokowe, wnętrze widokowe              | 5 pkt. | Jednostka o średnich walorach krajobrazowych |
| 9                     | IXA   | Dolina rzeki Mlecznej          | 3 pkt.<br>urozmaicona rzeźba terenu, korytarz ekologiczny, cieki naturalne                               | 5 pkt.<br>stanowisko archeologiczne, teren przemysłu XIX wieku, trakt historyczny, strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej, strefa ścisłej ochrony archeologicznej | –                                                          | 8 pkt. | Jednostka o średnich walorach krajobrazowych |
| Jednostki w strefie B |       |                                |                                                                                                          |                                                                                                                                                                    |                                                            |        |                                              |
| 10                    | IB    | Zabudowa usługowo-mieszkaniowa | –                                                                                                        | 4 pkt.<br>tereny przemysłu XIX wieku, trakt historyczny, strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej, strefa ścisłej ochrony archeologicznej                           | –                                                          | 4 pkt. | Jednostka o niskich walorach krajobrazowych  |

|    |      |                                |                                                                                                   |                                                                                                                                                |                                                                                                          |         |                                              |
|----|------|--------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|----------------------------------------------|
| 11 | IIB  | Zabudowa usługowa              | –                                                                                                 | 3 pkt.<br>teren przemysłu XIX wieku,<br>strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej,<br>strefa ścisłej ochrony archeologicznej                     | 2 pkt.<br>dominanta krajobrazowa,<br>zabudowa o zachowanych cechach stylowej architektury poprzemysłowej | 5 pkt.  | Jednostka o średnich walorach krajobrazowych |
| 12 | IIIB | Bulwar                         | 2 pkt.<br>korytarz ekologiczny, szpaler cennej zieleni urządzonej                                 | 4 pkt.<br>tereny przemysłu XIX wieku,<br>trakt historyczny, strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej,<br>strefa ścisłej ochrony archeologicznej | 2 pkt.<br>ciąg widokowy, otwarcia widokowe                                                               | 8 pkt.  | Jednostka o średnich walorach krajobrazowych |
| 13 | IVB  | Zabudowa usługowo-przemysłowa  | –                                                                                                 | 2 pkt.<br>teren przemysłu XIX wieku,<br>strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej                                                                | –                                                                                                        | 2 pkt.  | Jednostka o niskich walorach krajobrazowych  |
| 14 | VB   | Zabudowa mieszkaniowa          | –                                                                                                 | 3 pkt.<br>zabytki, teren dawnego parku „Stary Ogród”, strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej                                                  | 1 pkt.<br>zabudowa o zachowanych cechach stylowej architektury mieszkalnej                               | 4 pkt.  | Jednostka o niskich walorach krajobrazowych  |
| 15 | VIB  | Zieleń parkowa                 | 4 pkt.<br>korytarz ekologiczny, teren cennej dzieleni urządzonej, pomnik przyrody, ciek naturalny | 3 pkt.<br>teren dawnego parku „Stary Ogród”, zabytek, strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej                                                  | 3 pkt.<br>estetyczna zieleń urządzona, otwarcie widokowe, wnętrze widokowe                               | 10 pkt. | Jednostka o wysokich walorach krajobrazowych |
| 16 | VIIB | Zabudowa usługowo-mieszkaniowa | –                                                                                                 | 4 pkt.<br>zabytek, trakt historyczny, strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej, strefa ścisłej ochrony                                          | –                                                                                                        | 4 pkt.  | Jednostka o niskich walorach krajobrazowych  |

|    |       |                                |                                             |                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                       |         |                                              |
|----|-------|--------------------------------|---------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|----------------------------------------------|
| 17 | VIIIB | Zadrzewienia                   | –                                           | archeologicznej<br>3 pkt.<br>teren przemysłu XIX wieku,<br>strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej,<br>strefa ścisłej ochrony archeologicznej                                 | –                                                                                                                                                                                                     | 3 pkt.  | Jednostka o niskich walorach krajobrazowych  |
| 18 | IXB   | Zabudowa usługowo-mieszkaniowa | 1 pkt.<br>szpaler cennej zieleni urządzonej | 6 pkt.<br>stanowisko archeologiczne, tereny przemysłu XIX wieku, trakty historyczne, zabytki, strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej, strefa ścisłej ochrony archeologicznej | 5 pkt.<br>zabudowa o zachowanych cechach stylowej architektury mieszkalnej, zabudowa o zachowanych cechach stylowej architektury przemysłowej, oś widokowa, dominanta krajobrazowa, otwarcie widokowe | 12 pkt. | Jednostka o wysokich walorach krajobrazowych |
| 19 | XB    | Plac Stare Miasto              | 1 pkt.<br>teren cennej dzieleni urządzonej  | 4 pkt.<br>stanowiska archeologiczne, zabytek, strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej, strefa ścisłej ochrony archeologicznej                                                 | 5 pkt.<br>wnętrze widokowe, otwarcia widokowe, dominanta krajobrazowa, zabudowa o zachowanych cechach stylowej architektury sakralnej wraz z placem, estetyczna zieleń urządzona                      | 10 pkt. | Jednostka o wysokich walorach krajobrazowych |
| 20 | XIB   | Zabudowa oświatowa             | –                                           | 4 pkt.<br>stanowiska archeologiczne, trakt historyczny, strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej, strefa ścisłej ochrony                                                       | –                                                                                                                                                                                                     | 4 pkt.  | Jednostka o niskich walorach krajobrazowych  |

|    |       |                                    |                                                |                                                                                                                                                            |                                                                                                     |        |                                                    |
|----|-------|------------------------------------|------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|--------|----------------------------------------------------|
|    |       |                                    |                                                | archeologicznej                                                                                                                                            |                                                                                                     |        |                                                    |
| 21 | XIIB  | Zabudowa mieszkaniowa              | 1 pkt.<br>szpaler cennej zieleni<br>urządzonej | 4 pkt.<br>stanowiska<br>archeologiczne, trakty<br>historyczne, strefa<br>ściślej ochrony<br>konserwatorskiej,<br>strefa ściślej ochrony<br>archeologicznej | –                                                                                                   | 5 pkt. | Jednostka o średnich<br>walorach<br>krajobrazowych |
| 22 | XIIIB | Zabudowa usługowo-<br>mieszkaniowa | 1 pkt.<br>szpaler cennej zieleni<br>urządzonej | 4 pkt.<br>trakty historyczne,<br>zabytki, strefa ściślej<br>ochrony<br>konserwatorskiej,<br>strefa ściślej ochrony<br>archeologicznej                      | 2 pkt.<br>oś widokowa,<br>zabudowa o<br>zachowanych cechach<br>stylowej architektury<br>mieszkalnej | 7 pkt. | Jednostka o średnich<br>walorach<br>krajobrazowych |



PANORAMA - WIDOK NA GRODZISKO "PIOTRÓWKA"



DOLINA RZECI MLECZNEJ



PANORAMA - PLAC PRZED KOŚCIOŁEM PW. ŚW. WACŁAWA



WIDOK NA GARBARNIE BRACI BORKOWSKICH



PANORAMA - DOLINA RZECI MLECZNEJ



BULWAR PÓŁNOCNY

# KRAJOBLAZ



PAŁACYK KARSCHÓW Z KOŃCA XIX W. UL. - LIMANOWSKIEGO 42



DAWNY BROWAR F. KEPLERA Z KOŃCA XIX W.  
UL. WAŁOWA 45/STAROMIEJSKA



DWOREK Z 2 POŁ. XIX W. - UL. OKULICKIEGO 9



POZOSTAŁOŚĆ PO GARBARNI Z 1819r. F.A.SCHNIERSTEINA  
UL. OKULICKIEGO 8



KOŚCIÓŁ PW. ŚW. WACŁAWA Z XIII W. - PLAC STARE MIASTO 13



GARBARNIA Z 1894r. JANA BORKOWSKIEGO - UL. GARBARSKA 27



BUDYNEK Z 1890r. - PLAC STARE MIASTO 9



FRAGMENT BUDYNKU PO WYTWÓRNI WYROBÓW FAJANSOWYCH  
UL. OKULICKIEGO 8



ZAKŁADY MASZYN I ODLEWNIA ŻELIWA GUSTAWA KINDTA Z 1862 r.  
UL. STAROMIEJSKA 8/12

# ARCHITEKTURA



fot. K. Ninard

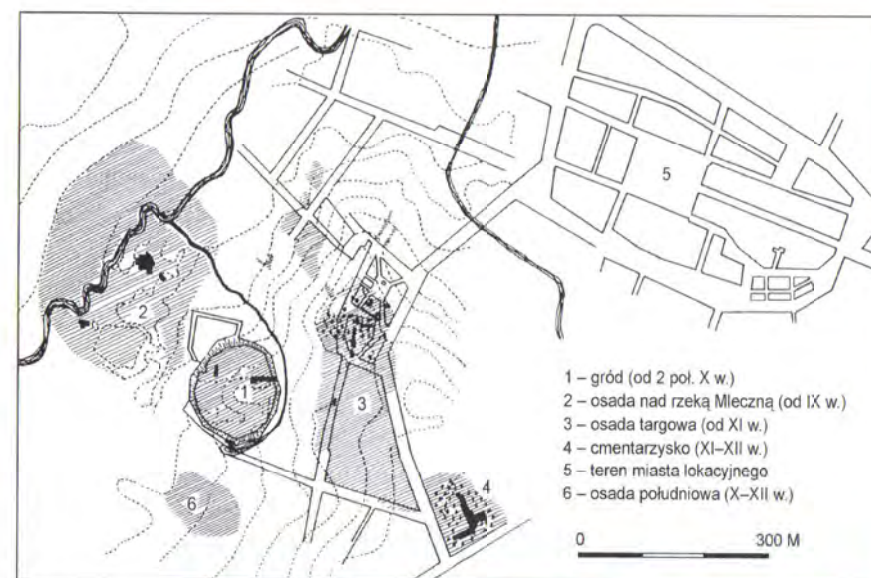
# ARCHEOLOGIA



PRACE ARCHEOLOGICZNE



ENKOLPION RADOM  
(fot. M. Auch - Radom: Korzenie miasta i regionu. Tom 4)



UKŁAD PRZESTRZENNY NAJSTARSZEGO RADOMIA  
(wg E. Kierzkowskiej - Kalinowskiej)



STUDNIA - DATOWANA NA OK. 888 R. - STANOWISKO NR 2  
(fot. R. Zapłata - POCZĄTKI RADOMIA - B. Fuglewicz)



PRACE ARCHEOLOGICZNE



ROZMIESZCZENIE GŁÓWNYCH STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH



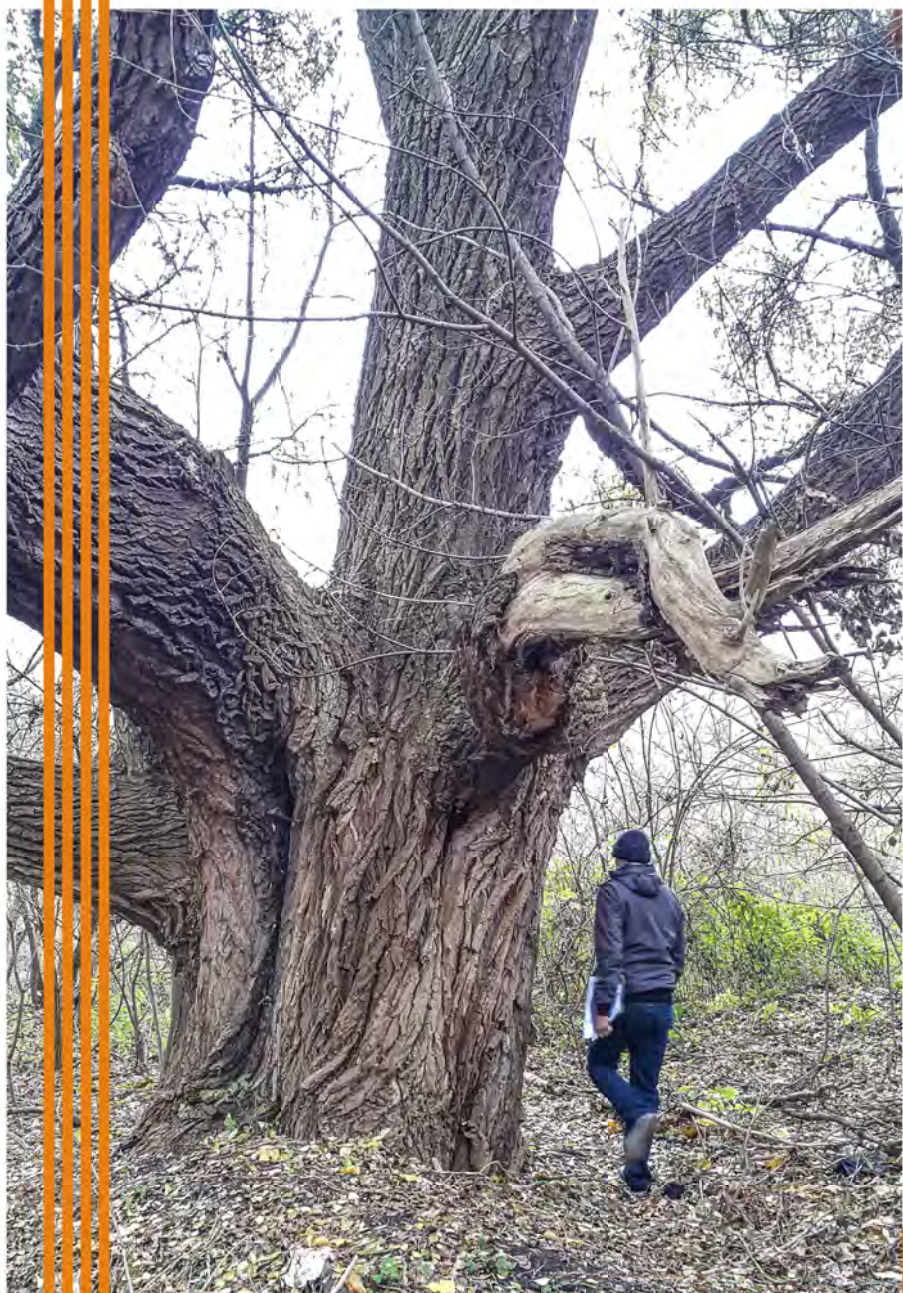
PARK "STARY OGRÓD"



RZĘKA MLECZNA



STAW W PARKU "STARY OGRÓD"



DRZEWO O WYMIARACH POMNIKOWYCH

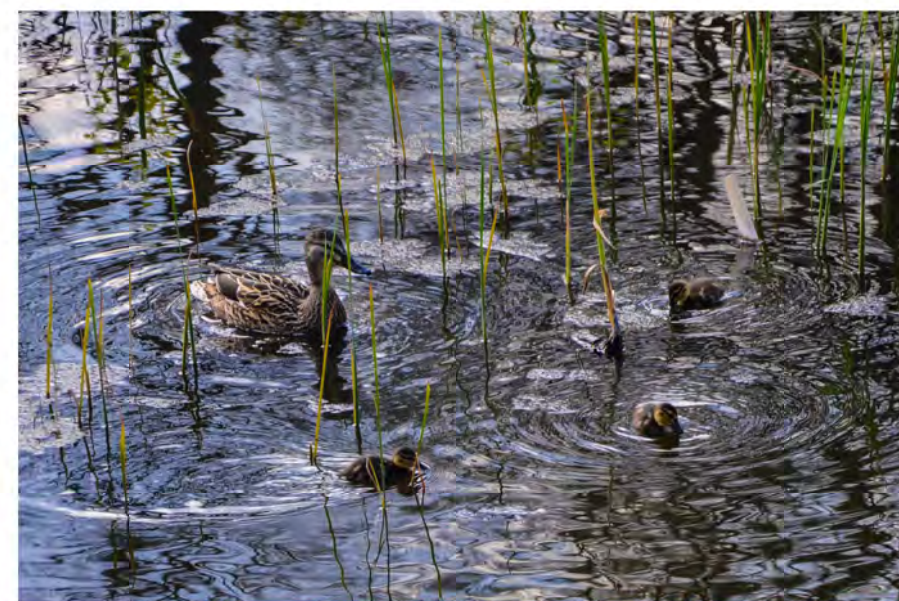
# PRZYRODA



POMNIK PRZYRODY - "STARODRZEW STAREGO OGRODU"



PARK "STARY OGRÓD" JESIENIA

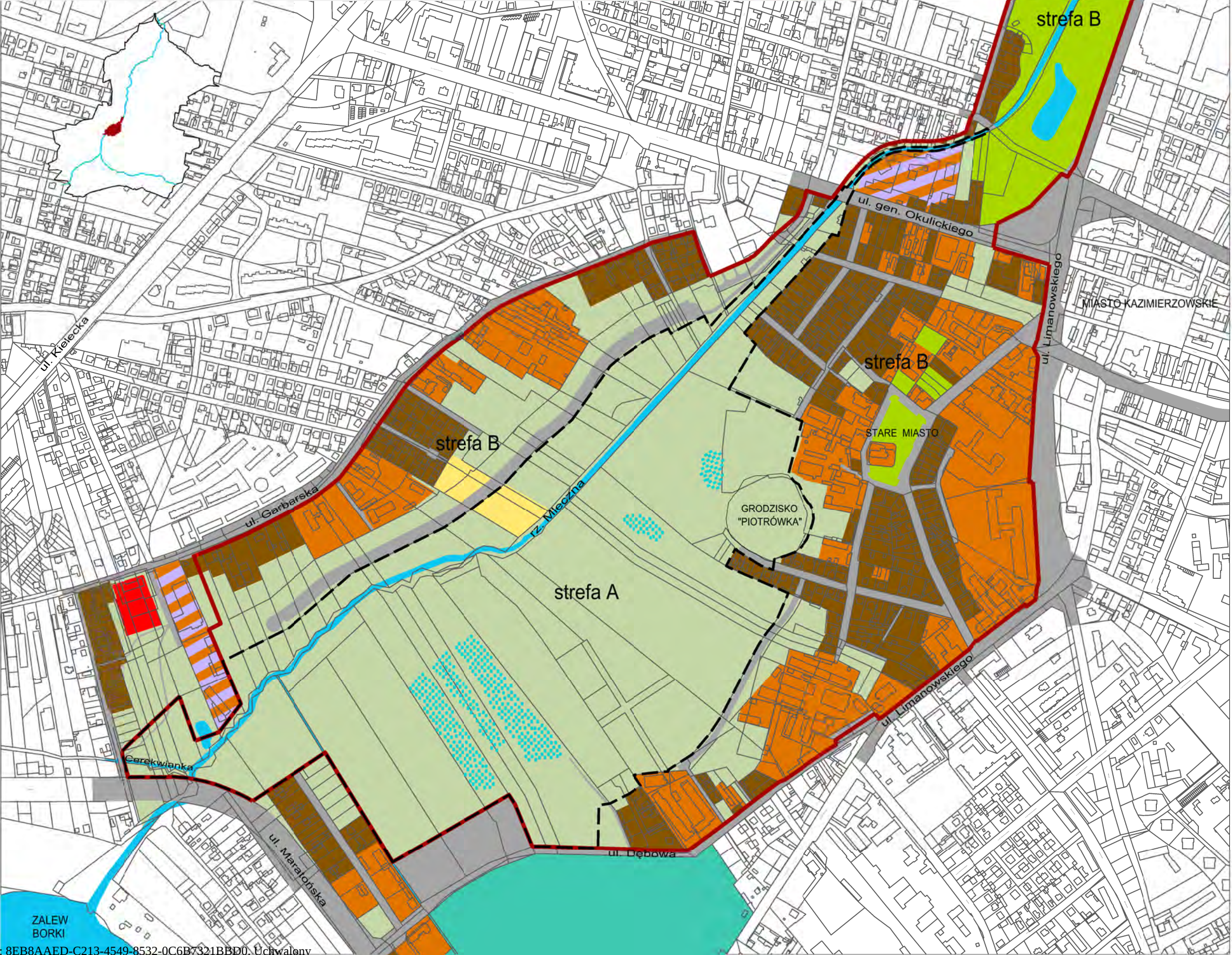


FAUNA - KACZKA KRZYŻÓWKA Z MŁODYMI

# PLAN OCHRONY

## PARKU KULTUROWEGO STARY RADOM

### NR 1 - UŻYTKOWANIE TERENU



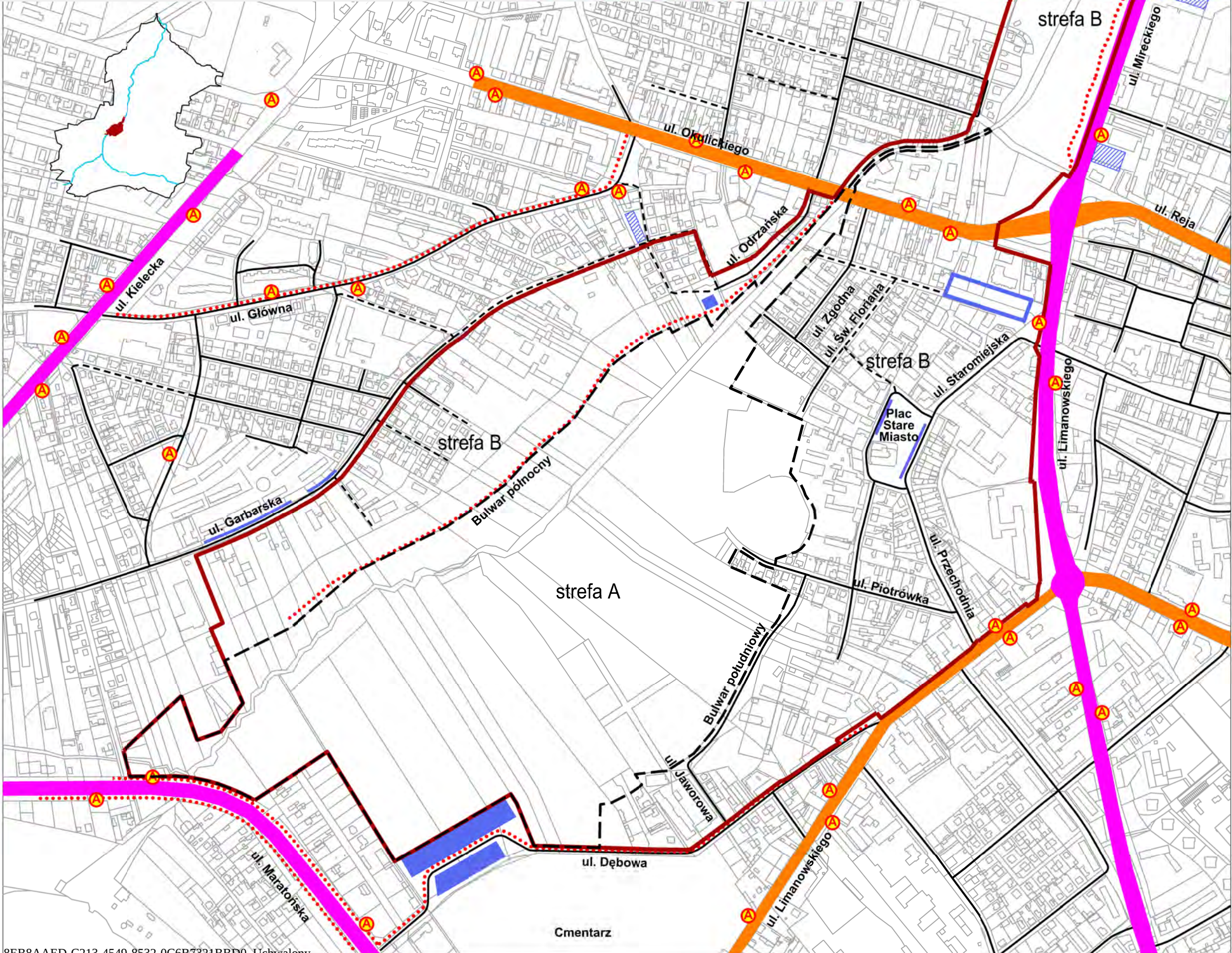
- granica "Parku Kulturowego Stary Radom"  
/Uchwała Nr 170/2011 R.M. w Radomiu z 29.08.2011 r./  
/Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego Nr 164, poz. 5150  
z dnia 08.09.2011 r./
- A granica i obszar strefy A  
B obszar strefy B
- teren zabudowy mieszkaniowej  
teren usług  
teren usług i przemysłu  
teren zieleni nieurządzonej  
teren zieleni urządzonej  
teren cmentarza  
teren ogródków działkowych  
teren wód powierzchniowych  
teren podmokły  
tereny komunikacji  
Główny Punkt Zasilania

ZAŁĄCZNIK NR 3. RYSUNKI

# PLAN OCHRONY

PARKU KULTUROWEGO STARY RADOM

## NR 2 - DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACYJNA



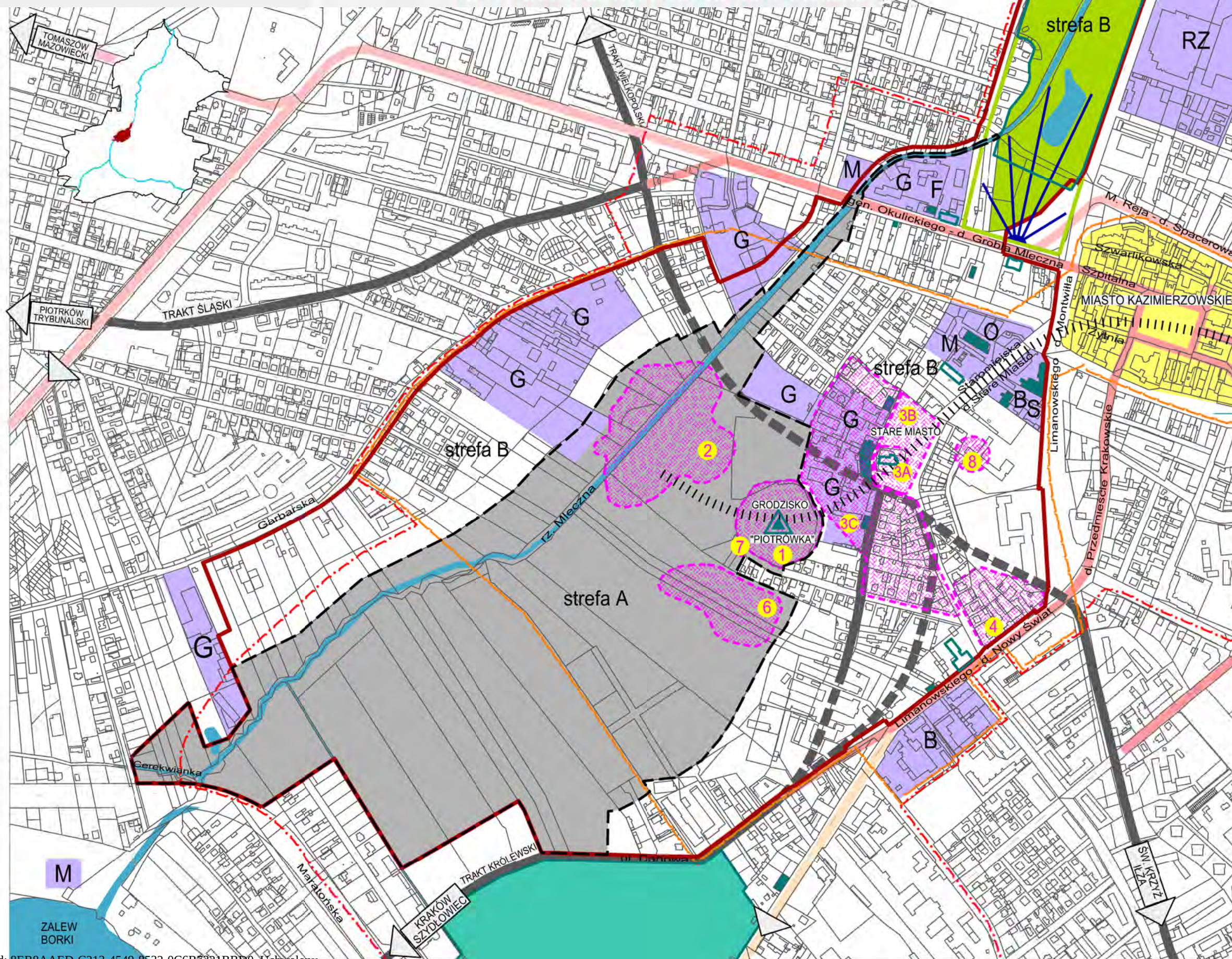
- granica "Parku Kulturowego Stary Radom"  
/Uchwała Nr 170/2011 R M w Radomiu z 29.08.2011 r./  
/Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego Nr 164, poz. 5150  
z dnia 08.09.2011 r. /
- A granica i obszar strefy A  
B obszar strefy B
- UKŁAD DROGOWO-ULICZNY  
STAN ISTNIEJĄCY I PROJEKTOWANY
- ulice główne  
ulice zbiorcze  
ulice lokalne i dojazdowe o nawierzchni utwardzonej  
ulice lokalne i dojazdowe o nawierzchni nieutwardzonej  
wydzielone drogi rowerowe o nawierzchni utwardzonej
- parkingi publiczne - istniejące  
parkingi publiczne - planowane  
parkingi niepubliczne - istniejące
- istniejące przystanki autobusowego transportu zbiorowego

### ZAŁĄCZNIK NR 3. RYSUNKI

# PLAN OCHRONY

## PARKU KULTUROWEGO STARY RADOM

### NR 3 - WARTOŚCI KULTUROWO - HISTORYCZNE



- granica "Parku Kulturowego Stary Radom" /Uchwała Nr 170/2011 R M w Radomiu z 29.08.2011 r./ /Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego Nr 164, poz. 5150 z dnia 08.09.2011 r./
- granica i obszar strefy A
- obszar strefy B
- granica strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej /Zespół urbanistyczno - architektoniczny Decyzja WKZ Nr 410/A/89 z dnia 14.09.1989 r./
- obiekt wpisany do Rejestru Zabytków woj. mazow. lub byłego woj. radomskiego i Gminnej Ewidencji Zabytków
- obiekt wpisany do Gminnej Ewidencji Zabytków
- granica strefy ścisłej ochrony archeologicznej
- obiekt wpisany do Rejestru zabytków archeologicznych woj. mazowieckiego lub byłego woj. radomskiego /Radom - Piotrówka grodzisko wczesnośredniowieczne "Piotrówka" - nr rej. 123/A/81 z 04.11.1981r./
- stanowiska archeologiczne : /AZP - st. 1, 2, 3A, 3B, 3C, 4, 6, 7, 8/
- RADOM PIOTRÓWKA - GRODZISKO/ PODGRODZIE
- RADOM PIOTRÓWKA - OSADA
- RADOM KOŚCIÓŁ ŚW. WACŁAWA - OSADA
- I CMENTARZYSKO KOŚCIÓŁ
- RADOM KOŚCIÓŁ ŚW. WACŁAWA - CMENTARZYSKO
- RADOM STARY RADOM - OSADA TARGOWA
- RADOM STARE MIASTO - PUNKT OSADNICZY, OSADA, CMENTARZYSKO
- RADOM - OSADA PRODUKCYJNA
- RADOM - ZNALEZISKO ŁUŻNE
- RADOM UL. STAROMIEJSKA - SZKOŁA - PUNKT OSADNICZY, OSADA
- Miasto Kazimierzowskie (II poł. XIV wieku)
- historyczny układ parku "Stary Ogród" - z lat 1822-1824
- teren zieleni parkowej
- zabytkowy cmentarz rzymskokatolicki z 1812 r.
- tereny wód powierzchniowych
- teren przemysłu XIX wieku
- G - garbarnia
- O - odlewnia
- Rz - rzeźnia
- S - suszarnia chmielu
- M - młyn
- B - browar
- F - fabryka fajansu
- Trakty historyczne
- X - XIV wiek
- trakt historyczny niezachowany
- XIV - XVIII wiek
- XIX - XX wiek
- ciąg historyczny rozwoju miasta

ZAŁĄCZNIK NR 3. RYSUNKI

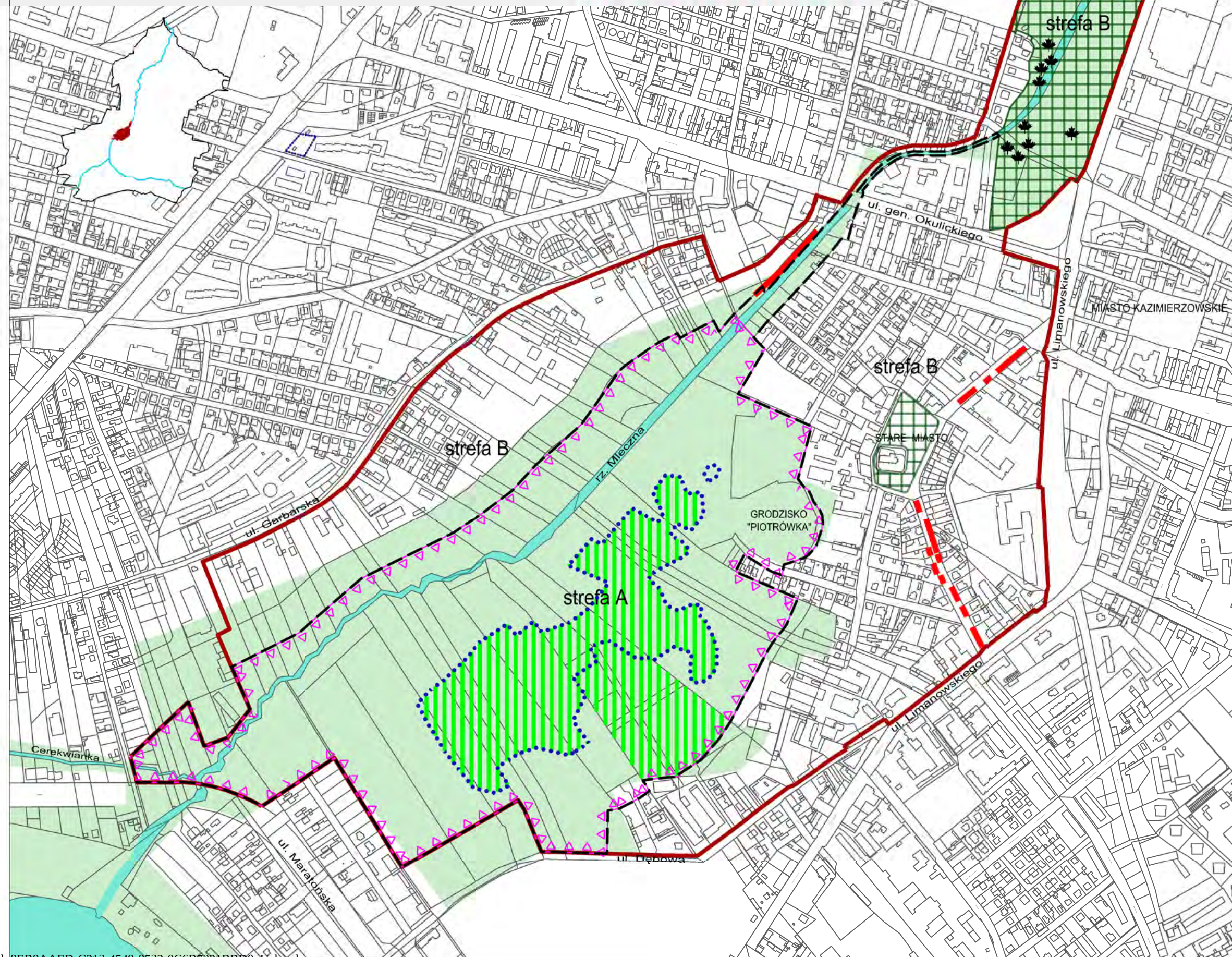
radom  
siła w precyzji

MIEJSKA PRACOWNIA URBANISTYCZNA  
Strona 56

# PLAN OCHRONY

## PARKU KULTUROWEGO STARY RADOM

### NR 4 - WARTOŚCI PRZYRODNICZE



- granica "Parku Kulturowego Stary Radom" /Uchwała Nr 170/2011 R M w Radomiu z 29.08.2011 r./ /Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego Nr 164, poz. 5150 z dnia 08.09.2011 r. /
- A granica i obszar strefy A
- B obszar strefy B
- tereny cenne przyrodniczo
- tereny cennej zieleni urządzonej
- szpalery cennej zieleni urządzonej
- tereny hydrogeniczne
- cieki naturalne
- korytarz ekologiczny
- pomnik przyrody
- urozmaicona rzeźba terenu

ZAŁĄCZNIK NR 3. RYSUNKI

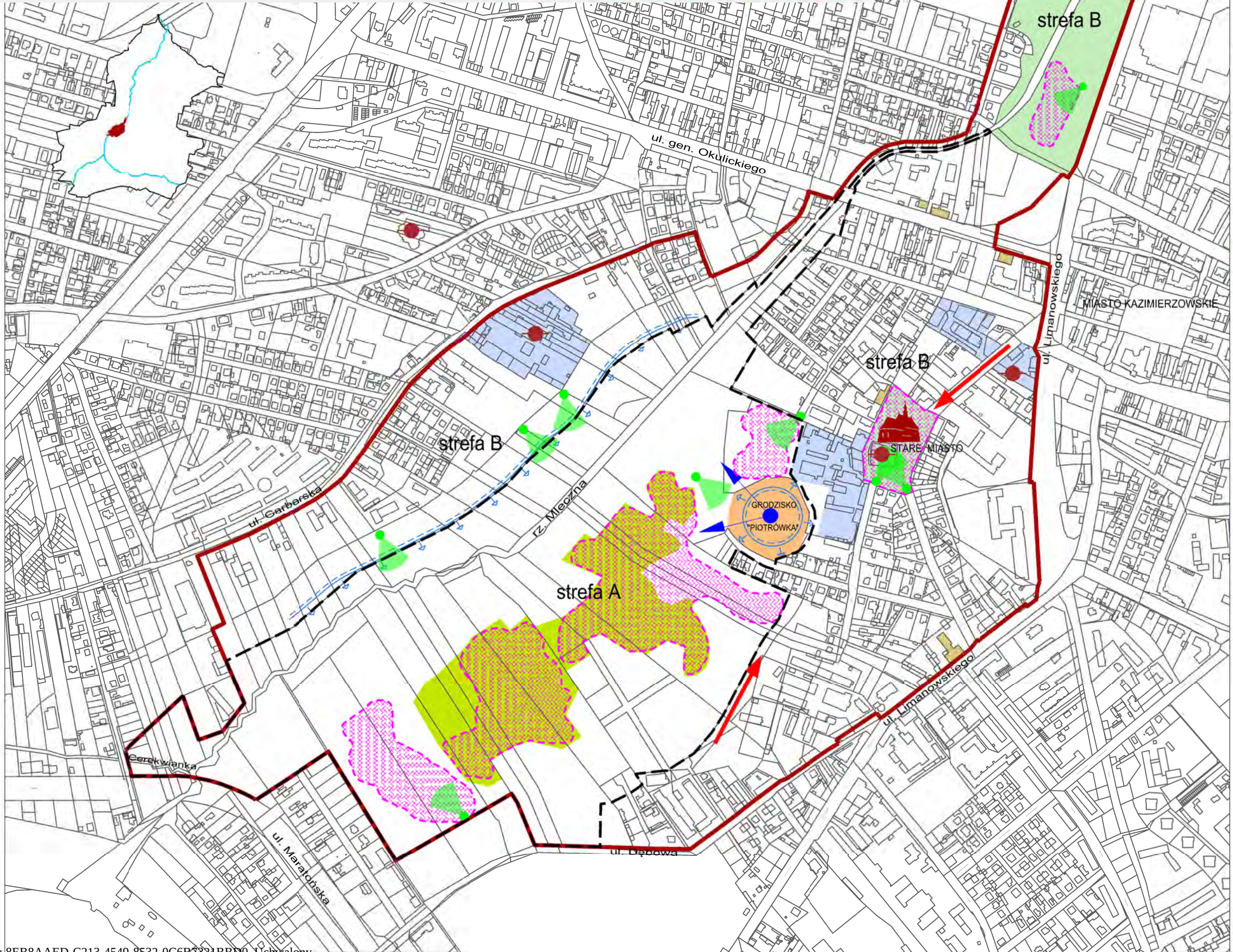
radom  
siła w precyzji

MP  
MIEJSKA PRACOWNIA URBANISTYCZNA

# PLAN OCHRONY

## PARKU KULTUROWEGO STARY RADOM

### NR 5 - WARTOŚCI ESTETYCZNO - WIDOKOWE



granica "Parku Kulturowego Stary Radom"  
/Uchwała Nr 170/2011 R M w Radomiu z 29.08.2011 r./  
/Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego Nr 164, poz. 5150  
z dnia 08.09.2011 r. /

A granica i obszar strefy A  
B obszar strefy B

#### WARTOŚCI WIDOKOWE

##### EKSPOZYCJA CZYNNA

punkt widokowy  
ciąg widokowy  
otwarcie widokowe

##### EKSPOZYCJA BIERNA

wnętrze widokowe  
oś widokowa  
dominanta krajobrazowa

#### WALORY ESTETYCZNE

zabudowa o zachowanych cechach  
stylowej architektury sakralnej  
wraz z placem  
zabudowa o zachowanych cechach  
stylowej architektury przemysłowej  
zabudowa o zachowanych cechach  
stylowej architektury mieszkalnej  
estetyczna zieleni urządzona  
estetyczna zieleni nieurzadzona  
wartościowe formy geomorfologiczne

#### ZAŁĄCZNIK NR 3. RYSUNKI

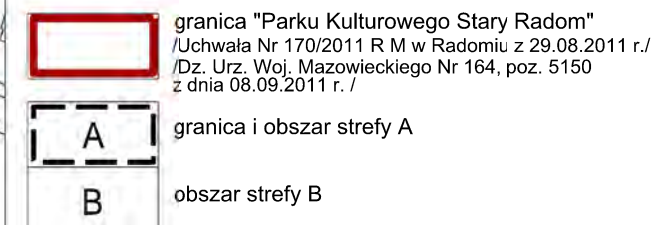
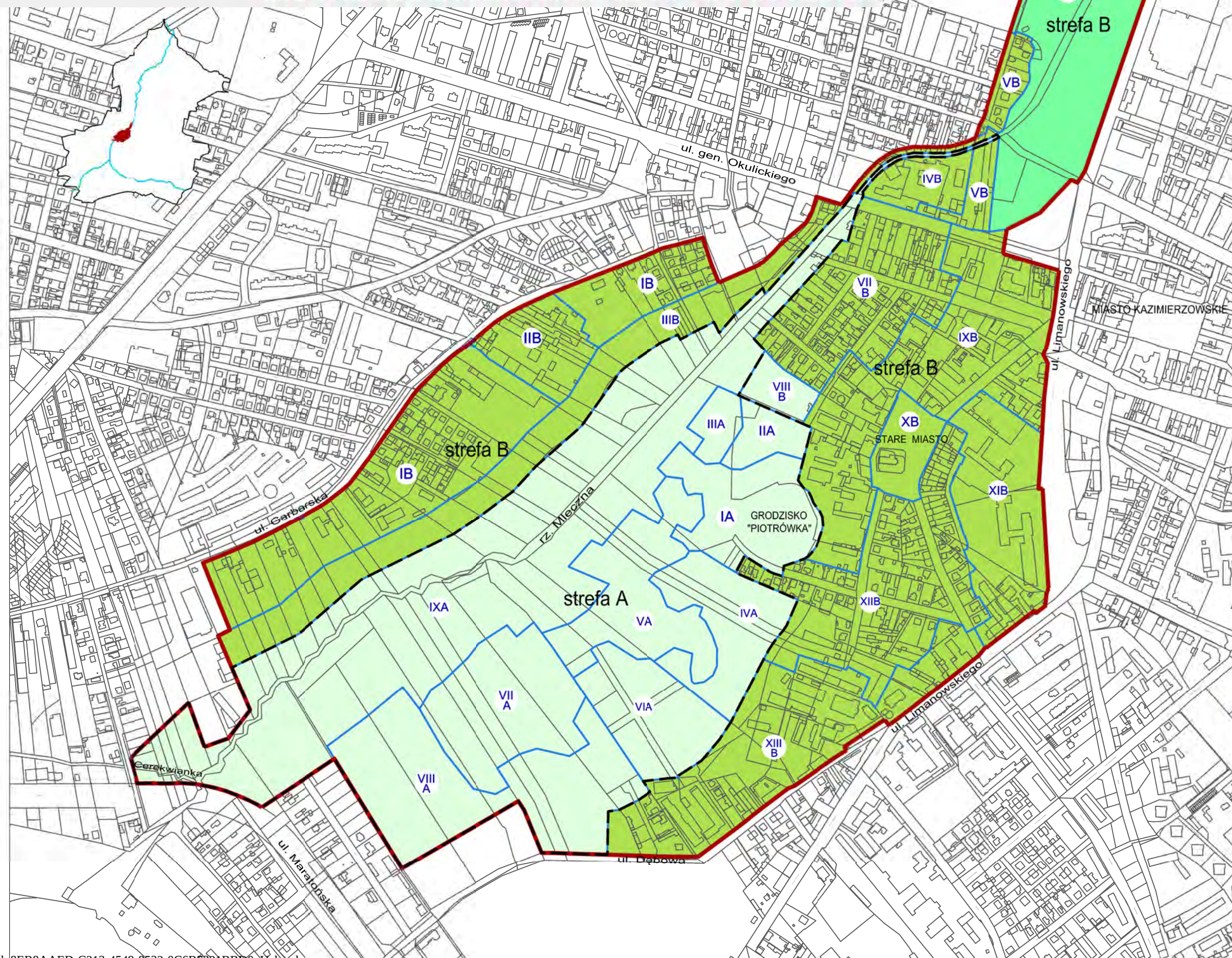
radom  
siła w precyzji

MP  
MIEJSKA PRACOWNIA URBANISTYCZNA

# PLAN OCHRONY

## PARKU KULTUROWEGO STARY RADOM

### NR 6 - GENEZA JEDNOSTEK ARCHITEKTONICZNO - KRAJOBRAZOWYCH



#### JEDNOSTKI ARCHITEKTONICZNO - KRAJOBRAZOWE

- IA - Grodzisko Piotrówka
- IIA - Łąki przy Grodzisku
- IIIA - Zadrzewienia wierzbowe
- IVA - Łąki i zadrzewienia
- VA - Trzcinowiska
- VIA - Zadrzewienia topolowe
- VIIA - Torfianki
- VIIIA - Łąki i zadrzewienia
- IXA - Dolina rzeki Mlecznej
- IB - Zabudowa usługowo-mieszkaniowa
- IIB - Zabudowa usługowa
- IIIB - Bulwar
- IVB - Zabudowa usługowo-przemysłowa
- VB - Zabudowa mieszkaniowa
- VIB - Zieleni parkowa
- VIIB - Zabudowa usługowo-mieszkaniowa
- VIIIB - Zadrzewienia
- IXB - Zabudowa usługowo-mieszkaniowa
- XB - Plac Stare Miasto
- XIB - Zabudowa oświatowa
- XIIB - Zabudowa mieszkaniowa
- XIIIB - Zabudowa usługowo-mieszkaniowa

#### GENEZA

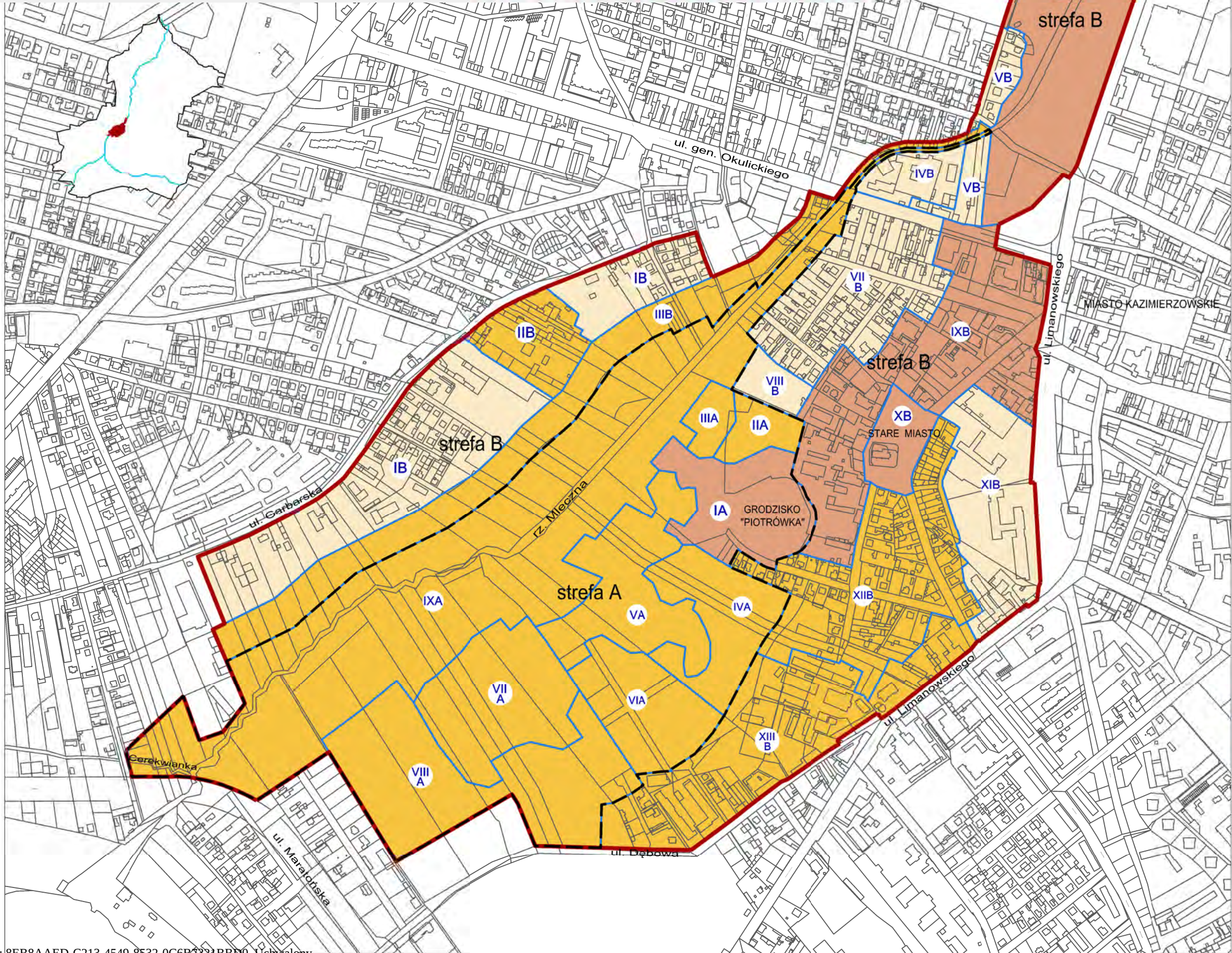
- krajobraz kulturowy
- krajobraz kulturowo - naturalny
- krajobraz naturalny przekształcony

#### ZAŁĄCZNIK NR 3. RYSUNKI

# PLAN OCHRONY

## PARKU KULTUROWEGO STARY RADOM

### NR 7 - OCENA WALORÓW KRAJOBRAZOWYCH



granica "Parku Kulturowego Stary Radom"  
/Uchwała Nr 170/2011 R M w Radomiu z 29.08.2011 r./  
/Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego Nr 164, poz. 5150  
z dnia 08.09.2011 r. /

granica i obszar strefy A

obszar strefy B

#### JEDNOSTKI ARCHITEKTONICZNO - KRAJOBRAZOWE

- IA - Grodzisko Piotrówka
- IIA - Łąki przy Grodzisku
- IIIA - Zadrzewienia wierzbowe
- IVA - Łąki i zadrzewienia
- VA - Trzciniowska
- VIA - Zadrzewienia topolowe
- VIIA - Torfianki
- VIIIA - Łąki i zadrzewienia
- IXA - Dolina rzeki Mlecznej
- IB - Zabudowa usługowo-mieszkaniowa
- IIB - Zabudowa usługowa
- IIIB - Bulwar
- IVB - Zabudowa usługowo-przemysłowa
- VB - Zabudowa mieszkaniowa
- VIB - Zieleń parkowa
- VIIB - Zabudowa usługowo-mieszkaniowa
- VIIIB - Zadrzewienia
- IXB - Zabudowa usługowo-mieszkaniowa
- XB - Plac Stare Miasto
- XIB - Zabudowa oświatowa
- XIIB - Zabudowa mieszkaniowa
- XIIIB - Zabudowa usługowo-mieszkaniowa

#### OCENA WALORÓW KRAJOBRAZOWYCH

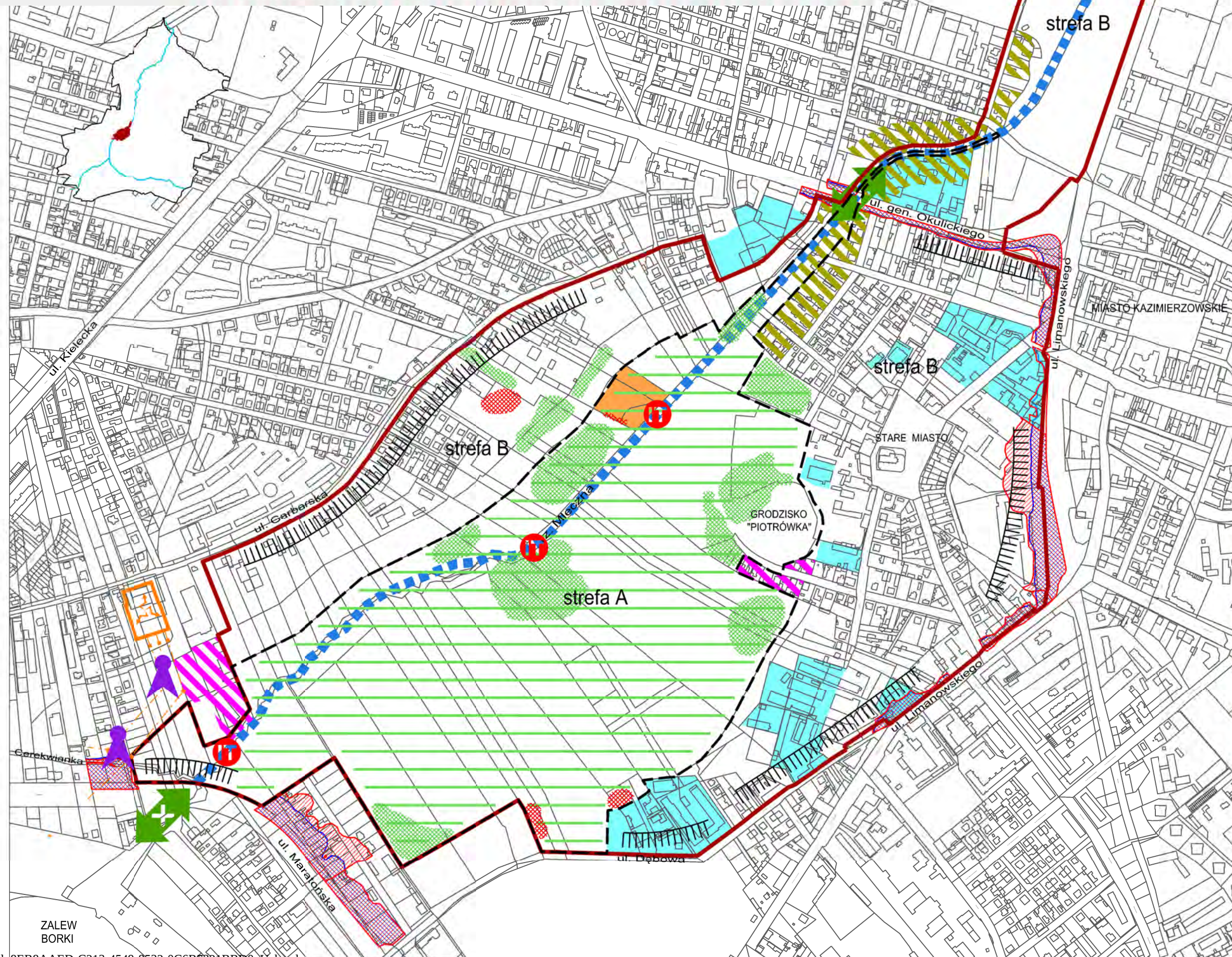
- jednostka o wysokich walorach krajobrazowych
- jednostka o średnich walorach krajobrazowych
- jednostka o niskich walorach krajobrazowych

#### ZAŁĄCZNIK NR 3. RYSUNKI

# PLAN OCHRONY

## PARKU KULTUROWEGO STARY RADOM

### NR 8 - ZAGROŻENIA KRAJOBRAZOWE, ŚRODOWISKOWE I INFRASTRUKTURALNE



- granica "Parku Kulturowego Stary Radom"  
/Uchwała Nr 170/2011 R M w Radomiu z 29.08.2011 r./  
/Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego Nr 164, poz. 5150  
z dnia 08.09.2011 r. /
- A granica i obszar strefy A
- B obszar strefy B

#### ZAGROŻENIA KRAJOBRAZOWE

- ograniczenie widoku z punktów i ciągów widokowych
- obiekty o niskiej estetyce
- dominanty dyshamonizujące krajobraz
- uregulowane koryto rzeki
- naziemna infrastruktura techniczna
- główny punkt zasilania (GPZ) wraz z sieciami przesyłowymi
- ograniczenie drożności korytarza ekologicznego
- dzikie wysypiska śmieci
- ekspansywna zabudowa
- ekspansja zieleni inwazyjnej

#### ZAGROŻENIA INFRASTRUKTURALNE

- naziemna infrastruktura techniczna
- ograniczenia dostępności komunikacyjnej
- brak połączeń między terenami zielonymi

#### ZAGROŻENIA ŚRODOWISKOWE

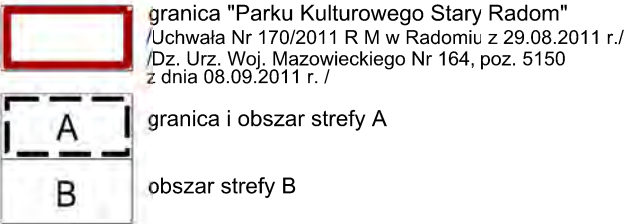
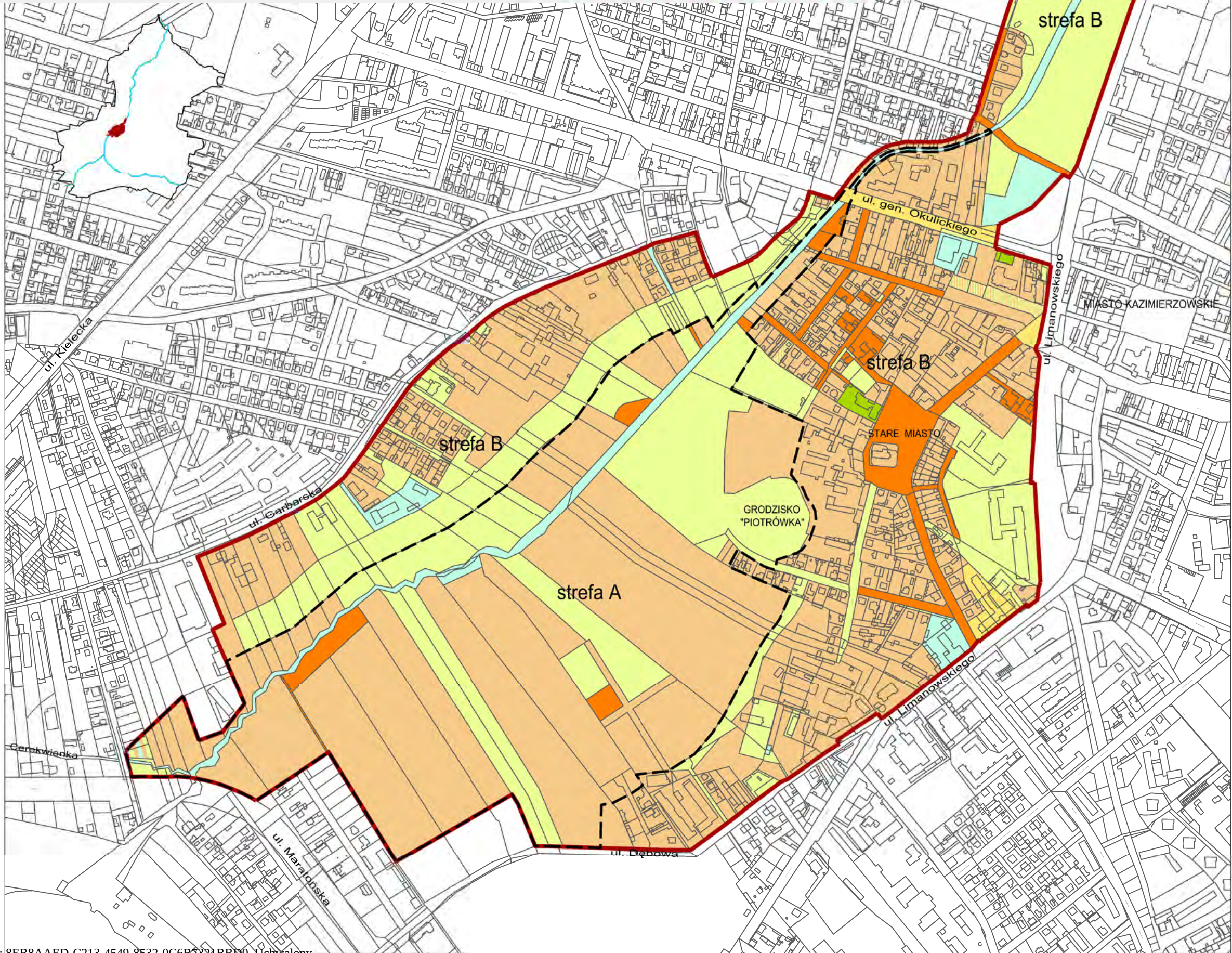
- ekspansja zieleni inwazyjnej
- ograniczenie drożności korytarza ekologicznego
- wysypisko odpadów pogarbarskich
- zły stan wód powierzchniowych
- tereny o przekroczonym dopuszczalnym poziomie hałasu

#### ZAŁĄCZNIK NR 3. RYSUNKI

# PLAN OCHRONY

## PARKU KULTUROWEGO STARY RADOM

### NR 9 - STRUKTURA WŁASNOŚCIOWA



stan na listopad 2017 r. - strefa A i B



|          |                |                    |
|----------|----------------|--------------------|
| strefa A | pow. ok. 52 ha | pow. ok.<br>122 ha |
| strefa B | pow. ok. 70 ha |                    |

ZAŁĄCZNIK NR 3. RYSUNKI

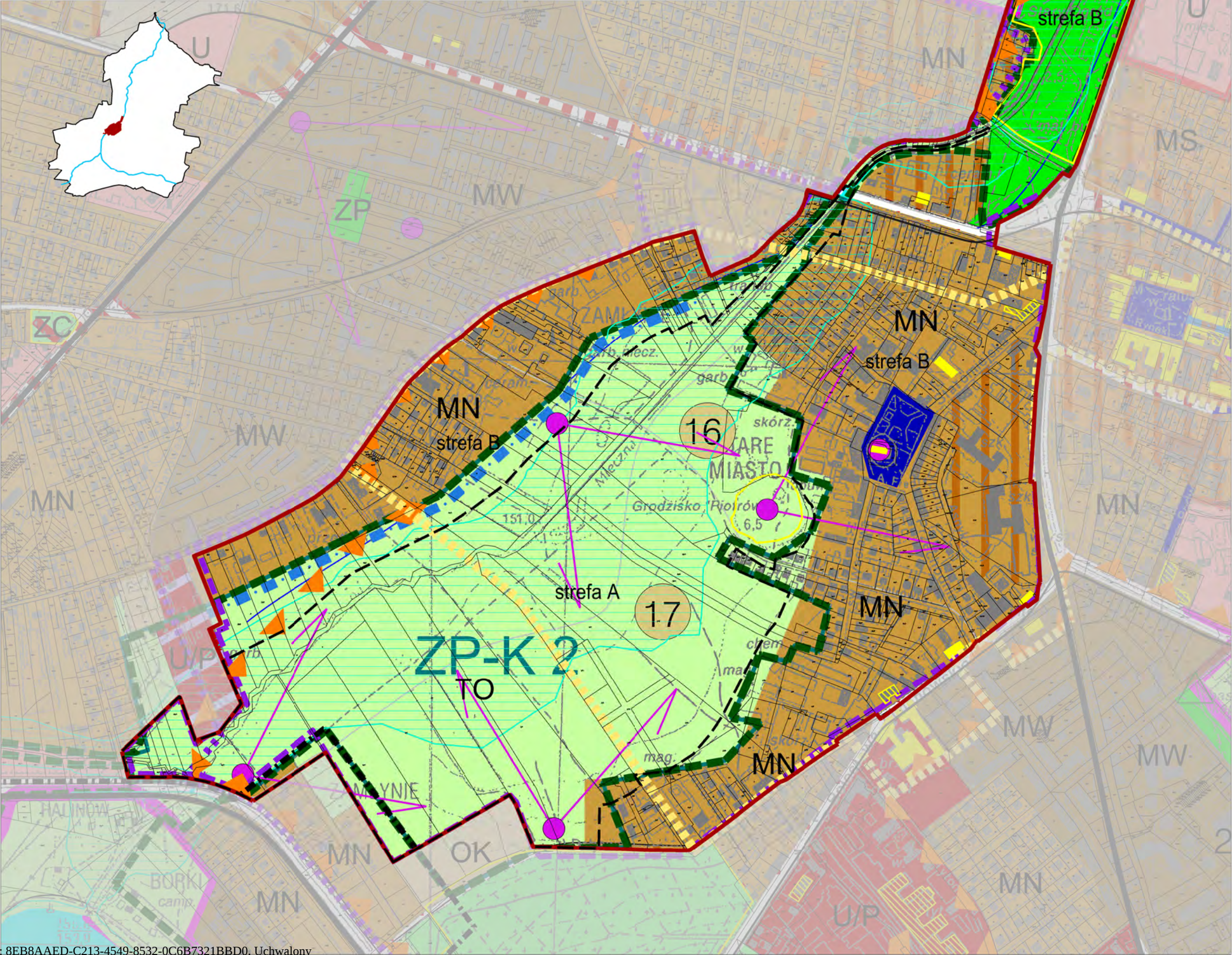
radom  
siła w precyzji

MP  
MIEJSKA PRACOWNIA URBANISTYCZNA

# PLAN OCHRONY

PARKU KULTUROWEGO STARY RADOM

NR 10 - PARK KULTUROWY NA TLE STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW  
ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY RADOM



- granica "Parku Kulturowego Stary Radom" /Uchwała Nr 170/2011 R M w Radomiu z 29.08.2011 r./ /Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego Nr 164, poz. 5150 z dnia 08.09.2011 r. /
- A granica i obszar strefy A
- B obszar strefy B

Obowiązujące Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Radom  
1 K. kierunki zagospodarowania przestrzennego

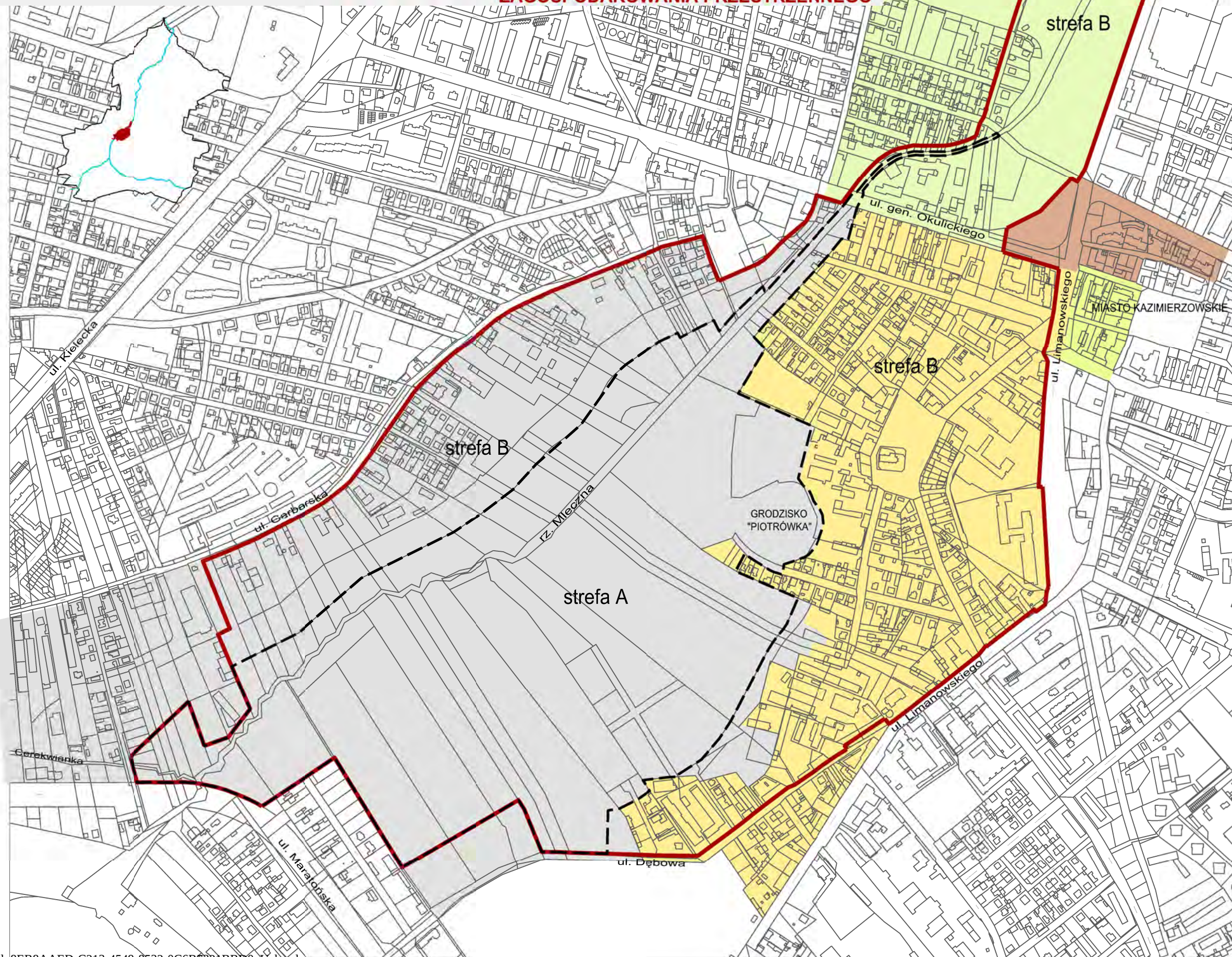
- granica uchwalonych częściowych zmian SU i KZP Radomia
- MN zabudowa mieszkaniowa ekstensywna
- zabudowa mieszkaniowo - usługowa
- U/P tereny usługowo - przemysłowe
- U tereny usług - zespoły i centra usługowe
- OK tereny urządzeń obsługi miasta w tym komunikacji i infrastruktury
- TO tereny otwarte: rolne, łąki, nieużytki, zieleni nieurządzona z możliwością doleśień
- Ls lasy i zadrzewienia
- ZP parki, skwery, zieleni urządzona, zieleni towarzysząca usługom
- wody powierzchniowe
- granicz obszary wskazanych do ochrony przez ustanowienie zespołów przyrodniczo - krajobrazowych (ZP-K)
- 16 obszary wskazane do ochrony przez ustanowienie użytku ekologicznego (UE)
- granicz głównych korytarzy ekologicznych w obrębie istniejącego MSP
- granicz projektowanego "Parku Kulturowego Stary Radom"
- dominanty
- punkty widokowe na panoramę miasta
- ciągi widokowe
- granicz strefy ochrony konserwatorskiej
- granicz strefy ochrony archeologicznej
- obiekty zabytkowe
- główne projektowane ścieżki rowerowe
- obszary zalewowe
- granicz obszaru wskazanego do rewitalizacji

ZAŁĄCZNIK NR 3. RYSUNKI

# PLAN OCHRONY

## PARKU KULTUROWEGO STARY RADOM

### NR 11 - PARK KULTUROWY NA TLE MIEJSCOWYCH PLANÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO



- granica "Parku Kulturowego Stary Radom"**  
/Uchwała Nr 170/2011 R M w Radomiu z 29.08.2011 r./  
/Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego Nr 164, poz. 5150  
z dnia 08.09.2011 r. /
- granica i obszar strefy A**
- obszar strefy B**
- m.p.z.p. obowiązujący**
- m.p.z.p. "Szwalikowska"**  
/Uchw. Nr 381/ 2012 Rady Miejskiej w Radomiu  
z 27.08.2012 r./  
/Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego z 04.09.2012 r. poz. 6119/
- m.p.z.p. sporządzane**
- m.p.z.p. "Żytńia"**  
/Uchw. Nr 547/ 2001 Rady Miejskiej w Radomiu  
z 23.04.2001 r./  
/Uchw. Nr 329/ 2003 Rady Miejskiej w Radomiu  
z 29.12.2003 r./
- m.p.z.p. "Stary Ogród"**  
/Uchw. Nr 513/ 2009 Rady Miejskiej w Radomiu  
z 20.04.2009 r./
- m.p.z.p. "Stare Miasto"**  
/Uchw. Nr 142/ 2015 Rady Miejskiej w Radomiu  
z 26.06.2015 r./
- m.p.z.p. "Piotrówka"**  
/Uchw. Nr 190/ 2011 Rady Miejskiej w Radomiu  
z 26.09.2011 r./

ZAŁĄCZNIK NR 3. RYSUNKI

**radom**  
siła w precyzji

**MP**  
MIEJSKA PRACOWNIA URBANISTYCZNA